

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Pedagogická fakulta

Katedra antropologie a zdravotní vědy

Bc. MARTINA KALÁBOVÁ

VI. ročník – kombinované studium

Obor: učitelství sociálních a zdravotních předmětů pro střední odborné školy

**VYBRANÉ PŘECHODOVÉ RITUÁLY V ONTOGENEZI
ČLOVĚKA**

Diplomová práce

Vedoucí práce: doc. PhDr. Drahomíra Holoušová, CSc.

OLOMOUC 2009

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a použila jen uvedení pramenů a literatury.

V Olomouci dne 6. 1. 2009

.....

Při psaní této diplomové práce mi poskytlo odbornou pomoc, radu i vlídné povzbuzení mnoho lidí. Děkuji především doc. PhDr. Drahomíře Holoušové CSc., z Katedry pedagogiky Pedagogické fakulty UP v Olomouci za odborné vedení diplomové práce.

Mé díky patří též doc. Dr. Františku Kunetkovi, Th.D., vedoucímu Katedry liturgické teologie z Cyrilometodějské teologické fakulty UP v Olomouci, PhDr. Miroslavu Válkovi, Ph.D., vedoucímu Ústavu evropské etnologie Filosofické fakulty MU v Brně, PhDr. Alexandře Navrátilové, CSc., z Etnologického ústavu Akademie věd České republiky v Brně a Mgr. Marii Pachtové za odborné konzultace. Svě rodině a přátelům pak děkuji za trpělivost, zejména ve chvílích, kdy se mi při mé práci nedařilo.

Obsah

Úvod	6
1 Rituály	
1.1 Obecně o rituálech	9
1.2 Iniciační a přechodové rituály	11
2 Obřady přijetí dítěte do společnosti a společenství	
2.1 Úvod ke kapitole	14
2.2 Historie římskokatolického křtu	15
2.3 Křest a přijetí dítěte do společenství v lidové kultuře	17
2.4 Římskokatolický křestní obřad v současnosti	20
2.5 Role rodičů při křtu	22
2.6 Význam kmotrů při křtu	22
2.7 Obřad vítání občánků v současnosti	24
2.8 Rituál iniciace dospělých v římskokatolické církvi	25
2.9 Pojmosloví	26
3 Svatební obřady	
3.1 Úvod ke kapitole	29
3.2 Zásnuby	30
3.3 Historie svatebních obřadů	31
3.4 Vybrané zvyky lidové kultury ve svatebním obřadu	33
3.5 Svatební obřad na Hané v 19. století	36
3.6 Zvyk zalikování ve Vyškově	40
3.7 Římskokatolický svatební obřad v současnosti	41
3.8 Občanský svatební obřad v současnosti	44
3.9 Vybrané zvyky lidové kultury, prováděné v souvislosti se svatebním obřadem v současnosti	46
3.10 Pojmosloví	47

4 Pohřební obřady	
4.1 Úvod ke kapitole	50
4.2 Historie pohřebních obřadů	52
4.3 Vybrané zvyky lidové kultury při umírání a pohřebním obřadu	55
4.4 Římskokatolický pohřební obřad v současnosti	60
4.5 Občanský pohřební obřad v současnosti	63
4.6 Pojmosloví	65
5 Matriky	67
Závěr	70
Použitá literatura a prameny	71
Přílohy – seznam příloh	77
Doslov	
Anotace	

Motto:
„Odmítnutí jakékoliv účasti na rituálech osvobozuje člověka od společnosti v tom smyslu, že ho odsuzuje do naprosté sociální izolace.“
H. D. Duncan

Úvod

„Lidský život je možné vnímat jako nepřetržitý proud neustále se střídajících situací, událostí a zážitků. Avšak některé události z tohoto proudu vystupují a podstatným způsobem strukturují náš život. Představují jakýsi předěl, práh nové životní etapy, jež přináší nové úkoly, nároky i povinnosti a který je často spojen se vstupem do nového prostředí, „nového světa“, v němž se tak trochu stáváme „někým jiným“. Vstup do života a odchod ze života, vstup do dospělosti a vstup do manželství patří k nejdůležitějším „prahům“ na životní cestě člověka.“ (Halík 2006, s. 29)

Cílem mé diplomové práce je pojednání o vybraných přechodových rituálech jak probíhaly na přelomu 20. a 21. století, které jsou spojeny s narozením, vstupem do manželství a se smrtí v ontogenezi člověka. Protože se tyto vybrané přechodové rituály do této doby vyvíjely a proměňovaly, považuji za důležité zabývat se nejen jejich podobou na přelomu 20. a 21. století, ale i jejich vývojem. Chci ve stručnosti popsat, jak se vyvíjely hlediska z etnografického, náboženského a v neposlední řadě i občanského. Jelikož rituály mají svůj původ v lidové tradici, přecházejí některé lidové prvky do přechodových rituálů náboženských a občanských. V této práci se zaměřuji zejména na to, jak tyto rituály probíhají v současné době.

Téma přechodových rituálů je velice široké a proto se snažím vyvarovat popisu detailů, jenž by mohly odvádět pozornost od cíle práce.

Domnívám se, že v době, kdy dochází k prolínání mnoha kultur a národů v naší zemi, bude se podoba rituálů měnit. V poslední době se ve společnosti začíná vést diskuze o tom, zda člověk tyto rituály skutečně potřebuje. Ubývání sňatků vzbuzuje dojem, jako by lidem svatební rituály byly cizí a pro mnohé bezvýznamné. Ve svém okolí se také můžeme setkat i s absencí tradičních pohřbů. Nelze ovšem tvrdit, že nemít pohřeb a vlastní hrob, je přání zemřelého.

Ve své práci záměrně opomím rituály přechodu do dospělosti, protože v ontogenezi člověka různých kultur nemají jednotnou věkovou hranici. Například v České republice se z právního hlediska za dospělého považuje osoba starší osmnácti let, avšak držitelé občanského průkazu se stávají mladí lidé již ve věku patnácti let. Je dobré zde připomenout také maturitu, o které se obvykle mluví jako o zkoušce dospělosti, kterou mnozí lidé skládají až v devatenácti letech, někdy i mnohem později. V židovském náboženství se rituál bar micva, kterým chlapci vstupují do dospělosti, uskutečňuje v třinácti letech jejich věku. U židovských děvčat je obdobný obřad bad micva, je spojen s datem první menstruace. V římskokatolické církvi se biřmování jako přechodový rituál do náboženské dospělosti doporučuje v dnešní době realizovat až po adolescenci, protože se předpokládá větší rozumová, citová a názorová vyzrálost člověka. Biřmování je zde pojímáno jako vstup do duchovní dospělosti a jsou i případy, kdy tento rituál podstupuje člověk až ve věku raného stáří nebo také vůbec nikdy.

Rituály mají v životě člověka velký význam. Média často uvádějí, že se naše republika řadí k nejvíce ateistickým státům v Evropě. I přes tuto skutečnost uvedla Česká televize v roce 2006 seriál Tomáše Halíka s názvem Prolínání světů, po jehož zhlédnutí se domnívám, že poznávání jiných kultur a náboženství má ve vzdělávání mladého člověka svůj význam. V dnešní době do naší země přicházejí a žijí zde obyvatelé z jiných kultur. Přinášejí s sebou své zvyky, tradice, rituály a způsob života své země, které mohou v budoucnu ovlivňovat život našich občanů. Důležitý v tomto poznání kultur je také fakt, že žáci a studenti, jejichž předkové žili na území našeho státu, by měli poznat kořeny kultury, z které vzešli. Popsání přechodových rituálů, jejich historického vývoje i současnosti může k tomuto poznání přispět.

V příloze této práce se může čtenář seznámit s historickými dokumenty, které jsou důkazem toho, že každý přechodový rituál má nejen svůj průběh, ale musí být i zaznamenán v matrikách. Významným dokumentem je i příložené DVD, na němž je zachycen průběh těchto obřadů z pohledu římskokatolického a občanského.

Práce je členěna do čtyř kapitol. První obecně pojednává o rituálech a nastiňuje význam rituálů přechodu v ontogenezi člověka. Druhá se zaměřuje na obřady, které jsou spojeny s přijetím dítěte do společnosti a společenství po narození. Čtenář se zde stručně seznámí s historií a vývojem obřadu křtu a vítáním občánků. Je zde popis průběhu křtu a vítání občánků do občanské společnosti, význam rodičů a kmotřů

v průběhu těchto rituálů. Třetí kapitola se zabývá jedním z nejbohatších obřadů, a to svatbou. I tento obřad prošel vývojem a proměnami. V této kapitole nemůžeme opomenout také prvky folkloru a tradice, které průběh tohoto rituálu ovlivňují dodnes. Čtvrtá kapitola se zabývá rituály, které jsou spojeny s umíráním a se smrtí člověka. Jsou zde popsány vlivy lidové tradice, které tyto rituály doprovázejí do dneška. Poslední pátá kapitola je zaměřena na stručný pohled do vývoje a významu matrik.

Historickou a současnou podobu těchto obřadů popisují tak, jak se konaly a jak v současné době probíhají na Hané, zejména na Vyškovsku. Všechny tyto obřady, římskokatolické i občanské, jsem osobně zhlédla.

V průběhu empirického výzkumu byly použity tyto metody práce: studium historických a současných literárních pramenů, rozhovory s pamětníky, přímé pozorování a popis průběhu jednotlivých rituálů, zachycení obřadů na nosič DVD.

Celá práce může sloužit také jako výchozí materiál pro případnou pozdější srovnávací studii. Téma, které jsem zpracovala, může být použito jako průřezové v rámcových vzdělávacích programech. Tuto práci lze také použít jako studijní materiál pro středoškolské učitele předmětů: občanský a vědní základ, osobnostní a sociální výchova, občanská nauka, sociologie, rodinná výchova a multikulturní výchova na středních školách. Jednou z kompetencí, kterou žáci v těchto předmětech získávají je ukotvení ve vlastní historii a kultuře.

1 Rituály

1.1 Obecně o rituálech

Pojem rituál je odvozený z latinského slova „ritus“, označujícího řád, obřad nebo obyčej. Kořen tohoto slova lze najít ve staroindickém jazyce sanskrtu. Zde se vyskytuje výraz „rito“, kterým je označováno vše, co se děje ve shodě s vesmírným řádem nebo je shodné s řádem obecně. V nejširším slova smyslu lze rituál charakterizovat jako ustálený způsob jednání při vykonávání určitých činností. Pojem rituál je velmi blízký pojmům obřad, ceremoniál - jedná se tedy o individuální nebo kolektivní způsob chování, který je standardizován, založen na vynucených nebo tradičních pravidlech. Je nástrojem, pomocí něhož dané společenství udržuje a upevňuje své normativní uspořádání a organizaci. Význam slova obřad sémanticky odpovídá pojmům rituál, ritus, ceremonie. Jde o soubor činností, které probíhají v předem stanovené posloupnosti za účelem orientovat magické nebo božské síly požadovaným směrem nebo k dosažení určitého cíle. (Soukup 1993, s. 126)

Z etnografického hlediska vyjadřuje slovo rituál způsob kodifikovaného, formalizovaného chování, v němž se prostřednictvím symbolů, znaků, gest a formulí předávají a upevňují skupinové hodnoty, vztahy, socionormativní systémy apod. Rituály završují změny sociálního statusu v životě člověka (rituály spjaté s narozením, přechodem do kategorie dospělých, sňatkem, úmrtím). Uvádějí a završují pracovní cyklus, vyjadřují nejen náboženské hodnoty. (Barták a kol. 1993, s. 928)

Rituály si každý člověk během života vytváří sám nebo je přijímá ze své rodiny či sociálního okolí. Již každodenní koupání, krmení, přebalování, které se děje v ustálené formě, je dítětem vnímáno jako rituál a lze je tak také vnímat. Význam každodenních rituálů v raném dětství navozuje v dítěti základní pocit jistoty a bezpečí. Jejich podoba, význam a důležitost je dána v raném dětství rodinou, v níž žije a vychovou. V pozdější době života jsou jakékoliv rituály ovlivňovány a utvářeny sociálním okolím, například školou, vrstevnickou skupinou, módou, životním stylem, kulturním prostředím, zaměstnáním, vzděláním. Mnohé rituály během života opouštíme a mnohé si osvojujeme v nově založené rodině. Jiné se zase dědí z generace

na generaci. O některých ustálených formách jednání se už ani neví, kdy vznikly a mnohé z nich vytvářejí kulturní paměť rodiny. Na některých rituálech lpíme a některých se v průběhu života i rádi zbavujeme.

Rituály vytvářely předěly v lidském životě a to nejen v jeho ontogenezi, ale i během roku. Vánoce, Velikonoce, masopust, dožínky, advent, slavení svátků světců Mikuláše, Lucie jsou doprovázeny tradičními, specifickými rodinnými a společenskými rituály. Tyto dny během roku život lidí nejen obohacovaly, ale dávaly mu i řád.

I když jsou rituály velice rozmanité a mění se v různých společnostech a v průběhu věků, patří mezi „antropologické konstanty“. V systému sociální a kulturní antropologie mají své místo a svůj význam nejen pro jednotlivého člověka, ale i pro celé lidstvo. Rituály se podílely na utváření kořenů civilizace. Lidé si mohou na jejich existenci a významu uvědomit, odkud jdou a kam směřují.

Pro současnou kulturní a sociální antropologii je charakteristická analýza rituálů, které se lidé snaží praktikovat a udržovat ve svém životě. (Augé 1999, s. 61-62)

Rituál vyjadřuje soubor prezentací, rozhodnutí, způsobů jednání a chování, které současně zakládají nové nebo mění stávající sociální postavení člověka. Dnešní globalizující se společnost je ohrožena tím, že i přechodové rituály se stanou globálními a ztratí svojí jedinečnost a neopakovatelnost. Je nebezpečí, že se stanou pouhým nástrojem k sociologickému přeskupení členů nějakého společenství. (Copans 2001, s. 78)

Všem rituálům je společné to, že probíhají podle určitých pravidel, která často zůstávají celá dlouhá období neměnná. Jak se proměňuje společnost, mohou některé z nich ztrácet svůj smysl, a nejsou-li naplněny novým obsahem, brzy zanikají nebo se stávají pouhou formou bez obsahu. Rituály dříve řídily celý lidský život, proto se s nimi většinou setkáváme v krizových situacích života člověka. Krizí zde chápeme situaci, kterou člověk prochází ve svém ontogenetickém vývoji, a to v kladném i záporném smyslu. Vždycky, když se musíme přizpůsobit něčemu novému, procházíme určitou krizí. A právě v tomto období přináší praktikování rituálního chování člověku pocit jistoty a bezpečí. (Kaufmanová-Huberová 1988, s. 7)

R. F. Murphy ve své knize Úvod do sociální a kulturní antropologie uvádí členění rituálů na výroční a přechodové. Výroční rituály jsou ty, které se konají každý rok přibližně ve stejnou dobu; příkladem v naší vlastní kultuře mohou být Vánoce

a Velikonoce. Jinými jsou rituály přechodové, které se týkají jedinců a změn v jejich společenském postavení. Všechny rituály jsou kolektivní záležitostí a ve všech představují shromáždění lidí i celebranti zvláštní posvátný rámeček a podmínku daného rituálu. Celebrant je osoba, která uvádí nebo vede a provádí obřad. (Murphy 2004, s. 187)

Pokud člověk přijímá rituály společenství nebo společnosti, stává se jejím rovnoprávným členem. Některé skupiny lidí potřebují prožívání rituálů jako prostředek pro svou soudržnost. Sociální skupina může vznikat na základě provedeného obřadu a naopak na základě obřadu může skupina i zanikat. Společné rituály tak dávají možnost vzniku sociální skupině a uplatňují se i při zániku skupiny. (Šrajer, online 03. 06. 2007)

1.2 Iniciační a přechodové rituály

Obecně se jedná o druh obřadu (rituálu), kterým je jedinec uváděn do nového společenského postavení, do nové sociální role. Slovo iniciace má svůj původ v latinském výrazu *initium*, které v překladu znamená počátek, původ. Iniaci lze chápat jako zasvěcení prováděné společností nebo společenskou skupinou při přijímání osoby za jejího právoplatného člena. Z hlediska antropologického je iniciační obřad chápán jako rituál, který odděluje dvě životní období člověka, připravuje ho na novou životní úlohu nebo začleňuje jedince do jiné sociální skupiny, než do které doposud patřil.

Protože v iniciačním rituálu jde o přechod jedince z jedné věkové kategorie do druhé nebo z jedné sociální skupiny do druhé, označují se tyto iniciační rituály za přechodové. Gennep zařadil do těchto přechodových rituálů obřady, které jsou spjaty s narozením, přechodem do dospělosti, vstupem do manželství a se smrtí. (převzato: Soukup 1993, s. 126-9)

Podle Gennepa se přechodové a iniciační rituály člení na tři samostatné části. Nejprve je jedinec na určitou dobu odloučen od zbytku skupiny a během této doby

prodělává určité zkoušky, školení, nebo je jednoduše izolován. Dále následuje období pomezí, v němž iniciovaný podstoupí veřejný rituál, který jej formálně uvede do nového postavení. V závěrečné fázi přechodového rituálu je změněný člověk znovu přijat do společnosti. Starý člověk symbolicky zemřel a nový se opět symbolicky narodil. (převzato: Murphy 2004, s. 186-7)

Vzhledem k významu těchto přechodů považuje Gennep za oprávněné rozlišovat zvláštní kategorii přechodových rituálů, které se při rozboru dělí na rituály odluky, rituály pomezí a rituály sloučení. Tyto tři vedlejší kategorie přechodových rituálů nebývají v jednotlivých obřadech rovnoměrně rozvinuté.

Odlučovací rituály bývají více rozvinuté v pohřebních obřadech.

Pomezí rituály mohou mít značný význam v těhotenství, při zásnubách, iniciaci. Zredukovány na minimum mohou být naopak při druhém sňatku.

Slučovací (přijímací) rituály bývají bohaté v obřadech svatebních. Všechny tyto rituály mají svůj zvláštní a reálný cíl. (Gennep 1997, s. 19)

Starobylost iniciačních rituálů je mimo jakoukoliv pochybnost. Analogie obdobných obřadů, které jsou doloženy na opačných koncích obydleného světa (Austrálie, Jižní a Severní Amerika), svědčí o společné tradici, která se rozvinula již v paleolitu. (Eliade 1997, s. 37)

Rituál je zahrnován do náboženství a může být vyjadřován pomocí mýtu a symbolizmu. Rituály mohou označovat důležité společenské události nebo stadia životního cyklu. V rituálech se praktikují systémy náboženské víry, magie a pověr. Symbolicky se manifestují a posilují a takto vymezují nebo vytvářejí smysl, jak individuálně, tak kolektivně.

Davies uvádí toto členění rituálů:

Pojmenovací rituály doprovázejí přechod od osoby mimo společenství ke členu společenství.

Iniciační rituály lze nalézt v přechodu od jednoho statusu k druhému. Zejména z dětství do dospělosti.

Manželské rituály doprovázejí přechod od statusu svobodný ke statusu ženatý/vdaná.

Pohřební rituály provázejí přechod od osoby k předkovi – od tohoto světa k onomu světu.

Jak jsem uvedla výše, všechny rituály přechodu zahrnují tři stadia: odloučení, vlastní přechod a období pomezí a proměny.

Odloučení znamená opuštění skupiny před rituálem, vytvoření prostorové a symbolické vzdálenosti mezi dřívějším statutem a statutem získaným během rituálu.

Vlastní přechod: neboli liminální fáze (z lat. limen „práh“) je období největší rituální aktivity.

Období pomezí a proměny formuje člověka ke vstupu do nového sociálního statusu, ale může vyústit i v neuskutečnění proměny. Přijetí po skončení rituálu je opětovným uvedením do společnosti po získání nového statusu. (Davies 2003, s. 85)

Přechodové rituály občanské společnosti mají svůj původ v křesťanských a ty přejala některé prvky rituálů pohanských.

Pozvání k účasti na přechodových rituálech se dělo v minulosti osobně. Dokonce se na tuto činnost najímala osoba, která toto pozvání vyřizovala. Osobní pozvání bylo projevem úcty, slušnosti a jako takové se nikdy neodmítalo. Pokud se zvalo písemnou formou, bylo to zvanými považováno za urážku a odmítáno. V dnešní době se tento zvyk osobního zvaní vytrácí. Stává se samozřejmostí, že k pozvání se používá dopisu, SMS zpráv a e-mailu. Mnohdy se o tom, že lidé uzavřeli manželství nebo že člověk zemřel, doví okolí až později nebo také vůbec ne. Je škoda, že jsou tyto rituály jakoby vylučovány ze společenského života.

2 Obřady přijetí dítěte do společnosti a společenství

2.1 Úvod ke kapitole

V této kapitole budou popsány v širším pojetí rituály, které byly nebo dosud jsou spojeny s přijetím nově narozeného dítěte do občanské společnosti a náboženského společenství. Obřady a obyčeje vytvářejí při narození neopakovatelnou formu sdílení společenských hodnot a sociokulturních vztahů.

Zdá se, že v dnešní době se lidem vzdalují způsoby, kterými naši předkové prožívali skutečnost, že žena otěhotněla a s tím se očekávalo narození dítěte jako pokračovatele rodu. Některé rituály a úkony spojené s narozením, ale hlavně s přijetím člověka do rodiny či společnosti, se lidem zdají stále více zbytečnými a jejich význam zůstává nepochopený. A právě způsob, jakým se dítě přijímá nejen do rodiny, ale i do společnosti, často předurčuje jeho další vývoj. S tím pak souvisí i jeho postavení v rodině, společnosti či náboženské skupině. Některé obřady, které se váží k přijetí dítěte do společnosti a společenství, mají dlouhodobou tradici a přetrvávají až do dnešní doby, třebaže v pozměněné formě. Rituály spojené s narozením, vždy orientovaly člověka nejen ve vztahu k sobě samému, ale i k druhým lidem. V neposlední řadě předznamenávaly i jeho sociální postavení a roli ve společnosti.

Každý z obyčejů, které doprovázejí přijímání nově narozeného člověka do společnosti, je plně funkční pouze v síti vztahů k dalším obřadům. Určité obyčeje a obřady se nikdy nevyskytovaly izolovaně. Rituály při narození nebyly jen pouhými obyčejí přechodu, nebyly jen přechodem z jednoho stavu do druhého, ale byly absolutním začátkem. Obyčeje spjaté s narozením obsahovaly spolu s poselstvím víry a kulturní paměti také sociálně-právní, morální, ekonomické a další složky. (Navrátilová 2004, s. 13-18)

Nejranější křesťanský iniciační obřad, kterým je křest, nese v sobě mnohé symboly, které mají svůj původ v pohanských a tradičních obřadech. Tento církevní rituál se stejně jako ten pohanský a lidový utvářel a předával na podkladě tradice, která vychází z regionální kulturní paměti lidstva.

Proto se v následujících částech kapitoly budu nejprve věnovat historii římskokatolického křtu a vybraným prvkům lidové tradice, které se prolínají s křesťanskou symbolikou. V závěru bude popsáno, jak iniciační rituál křtu a občanský rituál vítání občánků probíhá na přelomu 20. a 21. století.

Latinský výraz pro křest – baptisma – pochází z řeckého baptizein – ponořit, původ českého slova křest můžeme najít ve staroněmeckém slově krist – pomazaný. Křest je svátost, jejímž udělením je z člověka snímán prvotní hřích. Jako pokřtěný je člověk přijímán do křesťanské obce. (Lemaitrová 2002, s. 191)

Genep řadí křest do kategorie iniciačních rituálů, jedná se o rituál přijímací do společenství. Dodává, že pro tuto iniciaci není stanoven žádný určitý věk. (Genep 1997, s. 79)

Z pohledu římskokatolické církve je křest základem celého křesťanského života. „*Křest je svátost znovuzrození skrze vodu ve slově.*“ (Katechismus 1995, s. 319)

2.2 Historie římskokatolického křtu

V křesťanství je křest považován za nejdůležitější z přechodových rituálů. Pouze pokřtěné dítě se stává dítětem božím a právoplatným členem křesťanského společenství.

K rituálnímu utváření svátostí, především křtu, došlo již v době raného křesťanství. Klád se důraz na to, aby křestní rituál byl prováděn správně, a byl ustanoven postup obřadu ponořením do „živé“ (tekoucí) vody, nebo trojitým politím křtěného. Ještě důležitější ovšem bylo, aby se to vždy dělalo: „*Ve jménu Otce i Syna i Duchu Svatého.*“ (Kadlec I. 1993, s. 77)

Až do 2. století byl křest udílen převážně dospělým lidem. V době Hippolytově (2. polovina 3. stol.) předepisoval církevní řád křest dospělých i křest dětí, a to i těch, které ještě neuměly mluvit. Křest byl v této době součástí iniciačního rituálu, kterým byl člověk uveden do plnosti křesťanského života.

Hippolyt Římský popisuje v Apoštolské tradici křestní obřad tímto způsobem: „*Častně zrána se koná modlitba nad vodou. Voda ať vyvěrá z pramene nebo teče*

shora. Katechumeni odloží oděv. Křtíte nejdříve děti. Každý, kdo může mluvit za sebe, ať (sám) mluví. Za ty, kdo nemohou mluvit sami za sebe, ať mluví jejich rodiče anebo někdo z jejich příbuzných. Potom křtíte muže a nakonec ženy. (Ty) si všechny rozpustí vlasy a odloží zlaté i stříbrné šperky. V čase udělování křtu biskup pronáší modlitbu díkuvzdání nad olejem, který se nazývá olej díkůčinění. Pak přinese jiný olej, který se nazývá olej exorcizmu. Exorcizmus provádí jáhen nebo kněz. Pak je nahý křtěnec předán opět biskupovi, který stojí u křestní vody. Když křtěnec sestoupí do vody, ten kdo ho bude křtít, vloží na něho ruce a ptá se ho: Věříš v Boha, Otce všemohoucího? A křtěnec odpoví: Věřím. Stále s rukou položenou na hlavě jedenkrát ho ponoří do vody. Dále je křtěnec tázán, zda věří v Ježíše Krista, a opět po odpovědi věřím je znovu ponořen do vody. Znovu se ho ptá, zda věří v Ducha svatého, svatou církev a vzkříšení těla? Křtěnec odpoví: Věřím. A tehdy je potřetí ponořen. Pak křtěnec vystoupí z vody a kněz jej pomaže posvátným olejem. Potom se jednotlivě osuší, obléknou se a vstoupí do kostela.“ Pak následoval obřad, který byl totožný s dnešním biřmováním. Na závěr celé iniciace byl proveden obřad slavení eucharistie, svaté přijímání. (Hippolyt Římský 2000, s. 32-36)

Křest dětí byl tedy alespoň pro Řím doložen pro 1. třetinu 3. století. Pravidlo křtít dospělé dokazuje instituce katechumenátu, jenž měla za úkol připravit kandidáty k přijetí křtu. Příprava dospělých ke křtu tehdy trvala 2 až 3 roky, ale podle okolností mohla být i zkrácena. Slovo katechumen pochází z řečtiny a znamená „ústně poučovaný“. Křest již na sklonku 2. století byl doprovázen bohatými ceremoniemi, z nichž většina s drobnými obměnami se zachovala dodnes – např. vkládání rukou biskupa na hlavu křtěného; dnes biskupa nahrazuje kněz. Následovalo trojnásobné ponoření do vody (dnes políjí vodou), mazání čela posvěceným olejem (křížmem) po křestním úkonu. (Kadlec I 1993, s. 94)

Ve 4. století nebyly při udělování křtu zavedeny žádné nové ceremonie, ty staré však byly vykonávány s větší okázalostí. V této době se ve větších městech stavěly zvláštní budovy pro udělování křtu, baptisteria. Křest malých dětí byl již v 5. století všeobecným jevem. (Kadlec I 1993, s. 138-139)

V 5. a 6. století byl křest ponořením nahrazován litím vody na hlavu dítěte. (Kadlec I 1993, s. 188)

Křest politím vodou na hlavu, který byl již dříve na některých místech obvyklý se rozšířil ještě více ve 13. století. Na Západě ale převládl až v 17. a 18. století. Církevní synody ve 14. století nařizovaly, aby děti byly křtěny brzy po narození. (Kadlec II 1993, s. 200)

Místo, kde se křtilo, se vybíralo, také podle toho, do jaké sociální vrstvy patřila rodina. Děti šlechticů byly křtěny v zámecké kapli. Na konci 19. století si některé rodiny ze středních a venkovských vrstev nechávaly křtít své děti doma. V parádní světnici se z prádelníku udělal improvizovaný oltář. Potomky panovníků křtil arcibiskup. V rodině s nižším sociálním postavením se křest odehrál v kostele, kde tuto svátost udělil kněz. (Lenderová 2006, s. 97)

2.3 Křest a přijetí dítěte do společenství v lidové kultuře

V lidovém pojetí byl křest dlouho chápán jako ochrana proti působení pohanských magických sil a měl ochránit dítě v budoucím životě od případných hrozeb. Jen postupně byl křest chápán jako očista od prvotního hříchu. Z historických pramenů se dovídáme, že oba dva přístupy ke křtu působily paralelně. V době od středověku až po novověk na sebe navzájem působily a ovlivňovaly se, o tom svědčí i to, že mnozí rodiče ještě v 16. století pro své dítě požadovali křest i zaříkání. Do 19. století lidé chápali rituál křtu jako uvedení dítěte do křesťanského společenství a záruku spásy a současně jako ochranu před zlými duchy. (Navrátilová 2004, s. 75)

Rituál křtu byl doprovázen v lidovém myšlení různými věštbami, které pronášeli členové rodiny nebo sousedé. Pověra se vztahovala například k tvaru hlavičky, křiku, barvě očí. František Bartoš zapsal tuto pověru: „*Když nesou děvčátko po křtu na ofěru, okolo oltáře, utrou je plachtou oltářní, aby bolo vzácné.*“ (Bartoš 2003, s. 158)

Jak již bylo zmíněno, důležitým aktem při provádění křestního rituálu bylo a je trojí polévání vodou. Tento úkon měl svůj původ již v předkřesťanských dobách. Církev se snažila očistit rituál křtu od různých magických lidových praktik, které souvisely právě s použitím vody při křtu, a proto nabádala kněze, aby voda ve křtitelnici byla vždy čistá a „*nikoli voda pro kouzla*“. Polévání novorozence vodou spojené

s udělováním jména bylo známé již v předkřesťanských dobách. Rituál se prováděl ihned po narození, protože nepokřtěné dítě nemělo žádná práva a bylo je možno i zabít. Volba jména dítěte byla stejně jako dnes ovlivněna módou a společenským postavením rodičů. Lidé z bohatých společenských vrstev dávali dítěti jméno cizího původu. Ve šlechtických rodinách byl zvyk dávat dětem dvě i více křestních jmen. Dnes se k tomuto zvyku dvojího křestního jména v některých případech rodiče dítěte vracejí. Volba jména dítěte měla svůj význam. Pokud se křtilo nemanželské dítě, jméno pro ně bylo určeno knězem. Ten volil často i pro tuto dobu neobvyklé jméno světce, který měl svátek v den narození tohoto dítěte. (např. Spiridion, Panteleon, Opudencian). Stávalo se, že toto jméno bylo natolik neobvyklé, že se stávalo určitým stigmatem, podle něhož lidé poznali, že je dítě nemanželské. (Navrátilová 2004, s. 78-79)

M. Válka uvádí, že volba jména dítěte byla často ovlivněna i jménem panovníka, nebo panovnice. V 18. století po nástupu Marie Terezie na císařský trůn se začalo častěji dávat děvčatům jméno Terezie.

Před odchodem z domu do kostela a zpět se odehrálo několik obyčejů, jejichž charakter podtrhoval význam křtu, který byl chápán jako posvátný předěl v životě dítěte. Od chvíle pokřtění bylo dítě chráněno před zlem, očekávalo se od něho, že bude žít křesťanským životem. (Navrátilová 2004, s. 85)

Protože v době, kdy se dítě křtilo, byla matka ještě v šestinedělí, nemohla opustit dům, byla tzv. „v koutě“, nezúčastnila se křtu v kostele. Dítě ke křtu proto nesli kmotři. Od matky převzali kmotři dítě se slovy: „*Pohánka odnesem, křesťánka přinesem.*“ Po skončení křestního obřadu opět předávali kmotři pokřtěné dítě rodičům se slovy: „*Odnesli jsme pohánka, přinášíme křesťánka.*“ (Navrátilová 2004, s. 87, 88)

Významnou roli v době porodu a někdy i křtu sehrávaly porodní báby. Jejich role se neomezovala pouze na vedení porodu, ošetření rodičky a dítěte. V roce 1753 byl vydán Generální zdravotní řád pro Čechy a Moravu. Tento generální řád byl ukončen přísahou, týkající se případného křtu při ohrožení života dítěte. Tuto přísahu musely porodní báby skládat před světskou a církevní vrchností. Cituji část takové přísahy, jak je uvedena v moravské farní kronice z 18. stol. „*Kdyby pak v nebezpečnosti dítě bylo, chci jej náležitě podle řádu a nařízení církve katolické živlem čisté vody křtíti, a to těmito slovy: Já tě křtím ve jméno Otce i Syna i Ducha svatého, žádného slova*

neujímajíc, ani nepřidávajíc, mínějí nějakých pověrů neb žehnání při tom užívajíc. K tomu mi dopomáhej Bůch Otec, Bůch Syn, Bůch Duch svatý. Amen.“ (Navrátilová 2004, s. 66, převzato Bojkovský, 1906: Přísaaha pro babičky, s. 58-59)

Z důvodu vysoké novorozenecké úmrtnosti se s křtem obvykle spěchalo, aby dítě nepřišlo do království Božího nepokřtěné. Dítě se obléklo do křtící soupravy, kterou tvořila košilka, kabátek a čepička s krajkovou výzdobou a perlovou výšivkou, peřinka a pokrývka. (Jančář a kol. 2000, s. 171)

Starším obyčejem bylo darování plátna, případně křtící košilky. Je možné, že vzdáleným pozůstatkem tohoto plátna, byl vínek - kus sešitého plátna, ozdobeného výšivkou. Dávala ho svému kmotřenci kmotra ve východních Čechách. Vínek převzal zřejmě funkci křestní roušky, která zastupovala bílé roucho katechumenů. (Navrátilová 2004, s 83)

Křestní oblečení dítěte bylo dle sdělení Miroslava Války ovlivněno sociálním postavením rodičů dítěte, prodělávalo svůj vývoj z hlediska formálního, ale i výzdoby (výšivka).

Křest z nouze prováděly porodní babky ještě na počátku 20. století. Přistupovalo se k němu tehdy, když dítě bylo slabé a bylo nebezpečí, že může zemřít. Takový křest přinášel ovšem i některé etické problémy: snaha rodičů nedovolit, aby dítě přišlo na věčnost nepokřtěné, způsobovala, že se křtilo i při sebemenších známkách života, někdy i předstíraných, a dítě pak babka nahlásila do matriky jako živě narozené. Někdy tak činila také ze strachu, aby nebyla obviněna ze špatného vedení porodu. (Navrátilová 2004, s. 66)

Křest z nouze je možno provést i dnes, pokud je zdravotní stav novorozence kritický. Tento obřad může provést jak samotná matka nebo otec, který je porodu přítomen, případně zdravotnický personál. Pokud je někdo pokřtěn v nouzi, je povinností toho, kdo křtí, oznámit křest na farním úřadě města, kde došlo k narození dítěte. Při nouzovém křtu se mohla a i dnes může použít i obyčejná voda. Není tedy při křtu v nouzi povinností použít vodu svčenu.

O roli, významu a postavení kmotrů při křtu bude pojednáno ve zvláštní kapitole. Zde uvedu jen tolik, že kmotrové vkládali po křtu za oltářem pod hlavičku či na prsa dítěti dárek, kterému se říkalo vínek, vázané, vázání, uzelek, závazek nebo peníz. Nejčastěji se darovaly rodinné památné peníze, křížové tolary, zlatky. U chudých kmotrů to byly obyčejně dvacetníky. K penězům se téměř vždy dával svatý obrázek nebo obrázek patrona, jehož jméno dítě dostalo. (Navrátilová 2004, s. 82)

Po skončení křtu v rodině křtěnce proběhla domácí oslava křtu s pohoštěním. Tomuto pohoštění se říkalo *křtiny*, *křestní hody*. Okázalost této oslavy křtu se lišila podle majetnosti rodičů i podle místních zvyklostí. (Bouček, Jeřábek a kol. 2007, s. 444)

2.4 Římskokatolický křestní obřad v současnosti

Křest je prvním a nejstarším iniciačním a přechodovým rituálem v křesťanství. Znamená pro toho, kdo je křtěn, vstup do církve. Při křtu je důležitější ten, kdo je křtěn, než ten, kdo křtí. Křtít může biskup, kněz, jáhen i laik.

„Křest je chápán jako nesmazatelná pečeť přináležitosti ke Kristu. Při křtu dostává dítě křestní jméno – v církvích, které pěstují úctu k světcům (zejména v katolické a pravoslavné), je volba jména chápána jako posvátné spojení dítěte se světce, jehož jméno nese, světec se tak stává jeho patronem a nebeským ochráncem. Svátek křestního patrona býval v katolické tradici zpravidla slaven výrazněji než narozeniny.“ (Halík 2006, s. 35-36)

Obřad křtu má tyto části: vstup, bohoslužbu slova, slavnost křtu a závěrečné obřady. Může být začleněn do mše, ale také proveden samostatně.

Vstup

Nejprve kněz přivítá dítě, jeho rodiče a kmotry. Protože křest je záležitostí nejen soukromou, ale i sociální (vstup do náboženského společenství), rodiče veřejně prohlásí, jaké jméno se rozhodli dítěti dát. Pak kněz vyzve kmotry i rodiče, aby označili dítě na čele křížem, protože kříž je symbolem Krista a všech křesťanů. Poté

je připomenuto rodičům i kmotrům, že jejich povinností z pohledu církve je vychovávat dítě v duchu víry. Rodiče a kmotr se k této povinnosti opět veřejně zavazují.

Bohoslužba slova

V této části obřadu se čte úryvek z evangelia. Pak následuje krátká promluva. Důležitou roli v křestním obřadu, mají přímluvy za dítě, rodiče a kmotry i za celé křesťanské společenství, v němž bude dítě vyrůstat. Poté následuje vzývání svatých, aby chránili dítě před zlem. Po skončení vzývání svatých následuje exorcismus. Je to modlitba, v níž se připomíná, že Bůh poslal Ježíše Krista, aby zničil moc zlého ducha ve světě. Tímto zničením zla Kristus lidi přivedl z temnot do světla života.

Slavnost křtu

Samotný přijímací rituál křtu má několik částí. Nejdříve se žehná křestní voda. Následuje úkon, při němž se rodiče, kmotrové a všichni přítomní odříkají zlého a vyznávají svoji víru v jednoho Boha, Ježíše Krista a v život věčný. Toto vyznání je důležité, aby dítě mohlo být pokřtěno. Kněz polévá třikrát hlavu dítěte svčenu křestní vodou. Současně s tím říká: „... *já tě křtím ve jménu Otce i Syna i Ducha Svatého.*“ (Křestní obřady 1999, s. 55)

I v současné době je možné provést křest trojím ponořením křtěnce do vody. Pak následuje pomazání dítěte na hlavičce posvátným olejem tzv. křížmem. Slovo křížmo pochází ze slova Kristus, to je pomazaný. Proto pomazáním křížmem se stává dítě také dítětem Božím.

Na důkaz duchovní čistoty přijímá dítě křestní roušku, kterou by mělo mít na památku svého křtu po celý život. Rouška by mu potom na konci života měla být vložena při pohřbu do rakve. Křestní svíce, která je zapálena od velikonoční svíce paškálu, připomíná světlo věčného života. Po ukončení samotného přijímacího rituálu, může zazpívat shromážděné společenství věřících píseň *Bud' Bohu chvála*, z Kancionálu římskokatolické církve vydaného roku 1992. Tato píseň vyjadřuje radost nad tím, že se duchovně zrodil člověk a byl přijat do církve. (Nápěv je z roku 1653 a složil jej Adam Václav Michna z Otradovic. Textem jej opatřil Václav Renč v roce 1970)

Závěrečné obřady

Celý tento přechodový rituál je zakončen obřady požehnání. Zvláště je žehnáno matce dítěte, zvláště otci dítěte a na konec všem přítomným. (viz příloha I.)

O průběhu celého rituálu se udělá zápis do příslušné farní matriky a rodiče dostanou písemné potvrzení o křtu dítěte. Toto potvrzení je důležité jestliže chce člověk být oddán církevně, přijmout svátost biřmování, nebo chce být vysvěcen na kněze.

2.5 Role rodičů při křtu

Ke křtu je za normálních okolností (tedy ne při křtu v nouzi, kde hrozí nebezpečí smrti, nebo tam, kde jsou rodiče nedostupní, např. ve vězení) nutná přítomnost rodičů dítěte.

Rodiče veřejně žádají o křest dítěte. Po knězi i oni žehnají dítě na čele znamením kříže. Zříkají se satana a vyznávají víru. Přinášejí dítě ke křestnímu prameni (především matka), drží rozžatou křestní svíci. Dostávají požehnání, které je zvláště určeno matce i otci. (Opartný, online 12. 06. 2007)

Křest z nouze mohou udělit i rodiče. Provádí se, když je dítě v ohrožení života. Použít se může jakákoliv voda. Nemusí být svěcená. Jen je nutno dodržet formuli: „...*já tě křtím ve jménu Otce, i Syna i Duchu Svatého.*“ Je nutné ale tuto skutečnost ohlásit na příslušný farní úřad, který se nachází v tom daném městě, městské části či obci.

2.6 Význam kmotrů při křtu

Významnou roli nejen v průběhu rituálu, ale i pro další život dítěte má kmotrovství. Kmotry se stávají osoby, které nemusí být v příbuzenském vztahu k rodině dítěte. V 18. a 19. století, se začaly uvolňovat patriarchální vztahy a začala se výrazněji projevovat sociální nerovnost. Instituce kmotrovství byla významná pro upevňování svazků mezi

příslušníky jednotlivých společenských vrstev. Kmotři se u svých kmotřenců těšili velké úctě a respektu. Měli zodpovědnost za jejich výchovu a to jim umožňovalo zasahovat i do pravomocí rodičů. Kmotři obdarovávali děti během roku dárky, nebo byli svědky na jejich svatbě. Odmítnutí kmotrovství bylo pokládáno za hřích a urážku. (Jančář a kol. 2000, s. 166-170)

Kmotrovstvím vznikal svazek, který nebyl závislý na pokrevním příbuzenství. Představoval formu rituálního spříznění založenou na duchovním bratrství. V 6. století nesměli být na křtu přítomni rodiče. Proto jejich místo zaujímali kmotři. Do doby zavedení matrik (16. století) byli kmotři důležitými svědky legitimního narození dítěte. S rozvojem matrik a státní správy došlo k oslabení sociální a právní funkce duchovního příbuzenství. Jak bylo zmíněno v podkapitole Křest a přijetí dítěte do společenství v lidové kultuře, kmotrové obdarovávali po křtu své kmotřence. Lidé si z tohoto důvodu brali kmotrů více, což bylo ve středověku katolickou církví kritizováno. Do 18. století nebyli kmotři k rodině dítěte ve vztahu pokrevního příbuzenství. S nástupem osvícenství římskokatolická církev povolovala výběr kmotrů i z řad pokrevních příbuzných. V 19. století se počet kmotrů ustálil na dva. To že se kmotři zavázali vypomáhat rodičům dítěte se projevovalo i v tom, že dětem kupovali oblečení, poskytovali peníze na školní potřeby, děti jim ukazovaly svá vysvědčení atd. Kmotři určovali den křtu a ve většině případů se dítě jmenovalo po nich. Stát se kmotrem bylo a dodnes je pokládáno za poctu, která se neodmítá. I žádost o kmotrovství měla svá pravidla, ke kterým patřila i okázalost, s jakou se žádost přednesla. (Navrátilová 2004, s. 88 - 90) (viz příloha II.)

Marie Pachtová z Vyškova vzpomíná, že ve 30. letech minulého století se mohlo dokonce i stát, že dítěti, které bylo z chudé rodiny, nechtěl jít za kmotra nikdo. Ve vsi se ale mohla najít i bohatá žena, která brala kmotrovství pouze jako „dobrý skutek“, aby měla po smrti snazší cestu do nebe. Pokud rodina, do níž se dítě narodilo, byla chudá, nebylo pro rodiče jednoduché najít kmotra. Stávalo se, že takoví rodiče mnohdy ani v sobě nenašli odvahu někoho o kmotrovství poprosit. Tato situace často stávala v rodinách deputátníků. Podle ústního podání Františky Šestákové z Mysločovic (nar. 1929) jsem se dověděla, že u nich ve vesnici se jedné chudé rodině narodilo postupně deset dětí a všem těmto dětem byl za kmotra při křtu jeden a týž člověk, protože rodina vzhledem ke svému společenskému postavení nenašla odvahu prosit

o jednotlivé kmotrovství pokaždé někoho jiného. V dnešní době je římskokatolickou církví požadováno, aby kmotr při křtu byl sám pokřtěný a zaručil se při křtu za to, že bude rodičům v křesťanské výchově dítěte pomáhat. Při občanském obřadu vítání občánků může, ale i nemusí být instituce kmotrovství zachována. Tito kmotři jsou pak členem Rady města nebo obce vítání spolu s ostatními účastníky obřadu, ale jejich význam při vítání občánků a další role v životě dítěte není výslovně určena. Dle ústního sdělení Gabriely Dvořákové z Vyškova narozené 1981, která byla kmotrou při vítání občánků, ona sama chápe kmotrovství jako určitou povinnost a závazek vůči dítěti, kterému byla za kmotru. Z toho je možno usuzovat, že v povědomí některých lidí je význam kmotrů spojen s jeho tradičním pojetím.

V dnešní době mohou být vnímání kmotři v rodině dítěte i jako příbuzní. Mohou hrát důležitou roli u křesťanského křtu. V pozdějším životě dítěte ho mohou finančně podporovat a radit mu v důležitých otázkách jeho života. Mohou ovlivňovat i vztahy mezi dítětem, jeho rodiči i sourozenci. Fiktivní příbuzenské vztahy založené na kmotrovství mohou být nerovné. Rodiče mohou vyhledávat stejně jako v dřívějších dobách kmotry, kteří mají vyšší sociální postavení, a tudíž jsou schopni prosazovat zájmy rodičů a jejich dítěte. (Davies 2003, s. 85)

Za normálních okolností je při křtu nutná přítomnost rodičů dítěte. Kmotrovství v římskokatolické církvi dle kanonického kodexu církevního práva není striktně vyžadováno. Kmotr být nemusí, pokud je pro rodiče obtížné a nesnadné ho vybrat. (Opatrný, online 12. 06. 2007)

2.7 Obřadu vítání občánků v současnosti

Tento obřad, který je spojen s přijetím dítěte do občanské společnosti, můžeme dát do souvislosti se křtem jen z části. Pochází z 50. let 20. století, kdy se v naší zemi začaly rituály náboženské nahrazovat rituály občanskými. Tento obřad převzal jen některou symboliku křtu. Jsou zde přítomni oba rodiče, svědci, pozvaní příbuzní. Tímto obřadem ovšem neproběhne žádný přechod z jedné společnosti do druhé, protože dítě se členem občanské společnosti a státním příslušníkem daného státu stává aktem

narození. Ovšem pro mnohé rodiny tento obřad má nebo může mít stejnou hodnotu a význam jako pro ty rodiče, kteří nechali své dítě pokřtít. Nelze tedy z pohledu těchto lidí zmenšit velikost a hloubku jejich vnitřního prožitku. Mohou přikládat tomuto aktu stejný význam, jako by bylo dítě křtěno. Často také říkají, že mají dítě „*pokřtěné na radnici*“.

Nyní popíši průběh obřadu vítání občánků ve Vyškově. Jako při křtu, tak i zde tento obřad začne, až se shromáždí rodiče s dětmi, svědci a ostatní hosté v obřadní síni obecního úřadu. Ceremoniářka, kterou je úřednice Městského úřadu ve Vyškově, přivítá všechny přítomné a představí i zástupce Městské rady který provede přivítání občánků jménem města. Ten pak přednese projev. (viz příloha III.) Po tomto projevu následuje kulturní vložka v podobě recitace básně a zazpívání ukolébavky. Dále zástupce obce vyzve rodiče a svědky, aby se podepsali v pamětní knize města Vyškova a potvrdili, že budou plnit ty povinnosti, které od nich společnost očekává. V plnění této odpovědné rodičovské povinnosti jim popřeje mnoho úspěchů. Po podpisech následuje předávání dárků a květin. A tím celý obřad končí.

2.8 Rituál iniciace dospělých v římskokatolické církvi

Římskokatolická církev dnes křtí novorozence, dospělé iniciuje. V následující části bude stručně popsána struktura současného rituálu iniciace dospělých. Z instituce katechumenátu se později vyčlenil obřad křtu malých dětí (podkapitola 2. 2). Doba, která předchází samotnému křtu katechumena, se nazývá období katechumenátu a dělí se na několik částí.

V období před katechumenátem vyjadřuje člověk přání stát se křesťanem. Na počátku si člověk volí svého kmotra a ten jej po celou dobu přípravy na křest doprovází. Je zde proveden i rituál exorcizmu. Katechumen je pomazán na hrudi olejem katechumenů. Význam tohoto obřadu pochází z doby římské. Zápasníci se tehdy mazali olejem na hrudi, aby je jejich protivník nemohl uchopit. Tak i pomazání olejem katechumenů má posílit iniciovaného v zápase se zlem.

Po tomto vstupním obřadu začíná **vlastní katechumenát**, to je doba, během níž se člověk duchovně připravuje na iniciaci. Toto období přípravy může trvat i několik let. Katechumen se vzdělává v náboženských otázkách, účastní se mše, ale pouze její první části to je bohoslužby slova.

Rituálem vyvolení je katechumen připuštěn k bezprostřední a zintenzivňující se přípravě k iniciaci. V období nejintenzivnější přípravy již může katechumen být přítomen na celé mši. To je jak na bohoslužbě slova, tak na bohoslužbě oběti.

Po skončení duchovní přípravy je katechumen iniciován, je tedy uveden do křesťanského života. Nejčastěji se tak děje při obřadech Veliké noci a obřad má tyto části: přijetí svátosti, křtu, biřmování, slavení eucharistie. Obřad křtu probíhá stejně jako křest malého dítěte.

I když tato práce nepojednává vysloveně o iniciačních rituálech, je důležité se o iniciaci v římskokatolické církvi alespoň okrajově zmínit z důvodů historických a pro jejich propojenost s obřadem křtu. Pro podrobnější seznámení se s tímto tématem lze doporučit knihu: Uvedení do křesťanského života vydanou Českou liturgickou komisí v Praze 1987.

2.9 Pojmosloví

Katechumen: z řečtiny „ústně poučovaný“. Dospělý nebo starší dítě připravující se ke křtu. Doba této přípravy se nazývá katechumenát. Vrcholnou dobou katechumenátu bylo 3. - 5. století. (Lemaitrová, 2002, s. 166)

Křestní roucho: bílý šat, který značí křestní nevinnost a dává se křtěnci při křtu. (Lemaitrová, 2002, s. 194)

Křestní rouška: je textilie obdélníkového tvaru, ušitá z jemného plátna a ozdobená výšivkou. Součástí dekoru byl téměř vždy nápis IHS, popřípadě jméno křtěného dítěte a nápis: „*Jsem dítě Boží*“. Nejstarší doklady pocházejí z konce 18. století. Jde o úzký

pruh plátna 60-80 cm dlouhého a 8-10 cm širokého. (Bouček, Jeřábek a kol. 2007, s. 442)

Křestní list: úřední potvrzení vystavené farářem. Důležitý doklad také pro přijetí dalších svátostí (např. manželství). (Lemaitrová 2002, s. 194)

Křestní svíce: dlouhé, obvykle voskové svíce, zapalují se od paškálu. Jsou symbolem světla života přinášeného Kristem.

Paškál je svíce, která je slavnostně zapalovaná při velikonoční vigílii. Je symbolem Ježíše Krista jako „*Světla světa*.“ Slouží k zapalování svící užívaných při křtu. (Lemaitrová 2002, s. 347)

Křížmo: z řec. „*chrisma*“, původně mast, která byla později používána ke „*svatému pomazání*.“ Dnes se používá olej „*svatého pomazání*.“ Je to posvěcená a vonná směs olivového oleje a balzámů symbolizující přítomnost Ducha svatého a radost. Jeho posvěcení se koná na Zelený čtvrtek a smí je provádět pouze biskup. Křížma se používá k pomazání při udělování svátosti křtu, biřmování a kněžského svěcení. (Lemaitrová 2002, s. 196)

Křtitelnice: je to nádoba mísovitého tvaru, poměrně velká, často přikrytá, do které se nalévá svěcená voda pro křest. Na křtitelnicích se často objevují symbolické obrazy Kristova vítězství nad smrtí. (Lemaitrová 2002, s. 125, 198)

Požehnání: je modlitba a gesto (často znamení kříže) vyjadřující prosbu, aby Bůh udělil svou milost nějaké osobě. (Lemaitrová 2004, s. 292)

Svěcená voda: voda, nad kterou bylo proneseno žehnání. Světí se buď na Bílou sobotu, nebo před samotným křtem. Používá se pro křest, nebo pro žehnání různých předmětů. (Lemaitrová 2002, s. 345). Při udělení křtu očišťuje voda od prvotního hříchu v symbolickém umírání a vzkříšení. Křtící voda vede k novému zrození. (Mohr 1999, s. 298)

Úvodnice: obřadní bíle vyšíváný pruh bílého plátna, který byl na Hané součástí svatebního kroje nevěsty. Po uplynutí šestinedělí pak matka nesla do chrámu své dítě zabalené právě v úvodnici. Tento obřad se nazýval „*úvod*“ a nebyl totožný se křtem. (dle ústního sdělení M. Pachtové z Vyškova)

3 Svatební obřady

3.1 Úvod ke kapitole

Nejstarší lidskou sociální skupinou je patrně rodina. Základem prvotní rodiny byl zřejmě vztah mezi matkou a dítětem, protože skutečný otec dítěte byl dlouho neznámý. (Pavlík, 1986 s. 414)

Manželství je trvalé společenství muže a ženy založené zákonem stanoveným způsobem. Hlavním účelem manželství je založení rodiny a řádná výchova dětí.

Sociologové charakterizují rodinu jako základní sociální skupinu jednotlivců spojených pokrevním příbuzenstvím, sňatkem či adopcí. Tito jedinci vytvářejí ekonomickou jednotku. Dospělí členové rodiny jsou odpovědní za výchovu dětí. (Knausová 2005, s. 56, 60)

V základní knize osvícenství, Velké francouzské encyklopedii, se uvádí: *„Rodina je vskutku občanská společnost ustanovená přírodou: tato společnost je nejpřirozenější a nejstarší ze všech společností: vytváří základ pro národní společnost, neboť lid anebo národ není nic jiného, než celek složený z mnoha rodin.“* (převzato: Možný 1990, s. 17)

V této kapitole se seznámíme s dalším přechodovým rituálem. Je jím rituál, který souvisí se založením manželství. Dítě vstupuje do náboženské společnosti přechodovým rituálem, kterým je například křest. Členem občanské společnosti se stává tím, že se do ní narodí. Poté následuje vstup do dospívání a do společenské dospělosti. Následným stadiem je zralý věk, k jehož typickým znakům patří vstup do manželství a založení rodiny. Vstup do manželství se děje přechodovým rituálem, kterým je svatba. Tento akt je čistě společenský. Dotýká se těch rodin, z kterých snoubenci odcházejí a do kterých vstupují. Významnou skupinou, které se sňatek dvou lidí dotýká, je jejich vlastní pokrevní rodina. Ta je tvořena rodiči, případně sourozenci a prarodiči z otcovy či matčiny strany a dalšími pokrevními příbuznými. V mnoha rodinách do ní patří i širší příbuzenstvo, které nemusí být pokrevním příbuzenstvím. Sňatek nespojí jen dva jedince, ale i dvě společenství. Oženit se, nebo vdát se znamená také přechod ze společenství svobodných do společnosti ženatých, či vdaných lidí.

Vzhledem k tomu, kolika společenství se sňatek týká, je přirozené, že pomezí období mezi jednotlivými společenskými statusy nabývá značného významu. Tímto pomezím je období zasnoubení. (Gennep 1997, s. 111-117)

Rituál sňatku v sobě zahrnoval nejen změnu sociálního postavení, ale i přechod z jedné životní fáze do druhé. Byl pokládán za určitou výměnu osobnosti, a proto se při této příležitosti změnilo (dnes už nemusí) i příjmení nevěsty. Ta přijímala a zpravidla přijímá rodové jméno manžela. Původně to nebyla žádná formalita. Žena se jménem manžela přijímala i rodovou příslušnost a domácí kult předků svého muže. (Sokol 2002, s. 154)

3.2 Zásnuby

Zásnuby jsou dohodou dvou rodin na nadcházejícím sňatku. Na rozdíl od oddavek neznamenají první etapu sňatku. Nejsou tedy závazné. (Bologne 1997, s. 369)

V lidové kultuře byly zásnuby chápány jako příslib, zaslíbení, smlouva předcházející manželství, kterou se muž a žena zavázali, že v budoucnu uzavřou sňatek. (Bouček, Jeřábek a kol 2007, s. 1197)

Zásnuby jsou v podstatě období pomezí mezi dospíváním a manželstvím. Přechod od dospívání k zásnubám zahrnuje řadu rituálů odlučovacích a přechod od zásnub k manželství zahrnuje rituály odlučovací od pomezí a rituály sloučení s manželstvím. (Gennep 1997, s. 19)

Zásnuby přišly do módy ve středověku, ale známé byly už v době antického Říma. Umožňovaly smluvně potvrdit vyjednávání mezi rodinami ještě před svatbou. (Bologne 1997, s. 108).

V lidové tradici bylo místy zvykem, že o zásnubách dával ženich nevěstě do klína stříbrné peníze. Ona pak jemu darovala šátek. (Ludvíková 2002, s. 65)

V římskokatolické církvi jsou zásnuby pojímány jako významná událost pro obě rodiny. Proto se doporučuje je slavit určitým obřadem. Obřad zásnub má tyto části: úvod, čtení Božího slova, prosby za snoubence, žehnání snoubencům, zakončení obřadu. (Svatební obřady 2007, s 120-127)

3.3 Historie svatebních obřadů

Podle ústního sdělení Alexandry Navrátilové bylo manželství v předkřesťanské době zakládáno ne svatebním rituálem, ale únosem nebo vykoupením ženy.

Vznik svatebních rituálů nemá tak přesné časové vymezení, jako tomu je u obřadu křtu. Podoba svatebního obřadu, jak ji známe dnes, se utvářela v průběhu staletí. Jednotlivé části svatebního obřadu v současnosti mají svůj původ v židovství a antice. Na sklonku starověku spočívalo uzavření manželství na vzájemném souhlasu muže a ženy, mělo charakter svátosti a bylo nerozlučitelné. (Kadlec I 1993, s. 189)

Současný církevní rituál se konstituoval v době vlády Karla Velikého. Světská moc v době vlády Karla Velikého úzce souvisela s mocí duchovní. Vlivy občanské i církevní působily na utváření svatebního obřadu. Průběh římskokatolického svatebního obřadu přetrvává ve svých základních prvcích z této doby dodnes. (Bologne 1997, s. 13)

Ve starověkém Římě existovaly dva druhy sňatků. Jedním bylo „*řádne manželství*“, druhým, méně pevným svazkem mezi mužem a ženou byl konkubinát. Proti tomuto svazku se snažila církev prosadit jednotnou koncepci sňatku. V raném středověku si lidé nemohli vybírat způsob sňatku. Museli respektovat zvyklosti svého rodu a zákony země. (Bologne 1997, s. 25, 26)

Za vlády Karla Velikého (800 n. l.) vedla církev spor se světskou mocí, který se týkal uzavírání manželství mezi příbuznými. Církev takové sňatky neumožňovala a navíc prosazovala uznání manželství jako nerozlučitelného svazku. Předchůdce Karla Velikého král Pippin nařídil, že manžel nesmí svou ženu propustit. Také jeden z manželů nesmí za života toho druhého uzavřít nový sňatek. Toto nařízení znamenalo úplný odvrát od dosavadní praxe a uznání církevního stanoviska. (Kadlec II 1993, s. 69)

Jediná svatební ceremonie, jak ji známe dodnes, pochází z římského právního systému. V římském právu, stejně jako dnes, k platnému sňatku postačoval pouhý souhlas obou zúčastněných. (Bologne 1997, s. 28)

Remešský biskup Hinemar sepsal v roce 856 text požehnání, který je nejstarší liturgickou knihou předpisů pro svatební obřad. První formule, která doprovází svatební rituál z této doby, je dodnes jedním z rituálních prvků a znakem křesťanského

sňatku. „Přijmi tento prsten na znamení víry a lásky a manželské pouto, aby člověk nerozlučoval, co spojil Bůh, který žije a kraluje po všechny věky věků.“ (Bologne 1997, s. 41)

V době pozdějšího středověku se vlastní sňatek konal doma, kde otec nevěsty vydal dceru nastávajícímu zeti. Snoubenci se přitom spolu drželi za ruce. Po tomto obřadu, který vykonal otec nevěsty, nechal kněz vstoupit ženicha a nevěstu do kostela, kde požehnal sňatku, který byl uzavřen bez jeho zásahu. Sňatek, který se uskutečnil před branami kostela, byl součástí světského dění. Do chrámu vstoupili novomanželé pro požehnání svého svazku od kněze. V chrámu pak kněz spolu se svatebčany sloužil mši. Před kostelem dostávala žena prsten a svatební listinu. Postupem doby začal kněz, který na obřad zprvu pouze dohlížel, hrát významnější roli. Při obřadu zaujal místo otce nevěsty. On sám předal nevěstu ženichovi. Zaručil se tak za její svobodný souhlas se sňatkem. Koncem středověku to byla nejrozšířenější forma svatebního obřadu. Ze 14. století pochází také manželský slib z Barheaux v diecézi Sens:

„Já...beru si tě za ženu a manželku a slibuji ti na svou víru, že ti zachovám věrnost a oddanost na těle i na majetku, ve zdraví i v nemoci a ve všem, co náš Pán dopustí, v dobrém ani ve zlém se tě nezřeknu až do konce života.“

Avignonský rituál z let 1363-1368 zachází ještě dál, neboť ženich a nevěsta si podají ruce. Manželský slib přednášejí sami, bez zásahu kněze. Ani otec, ani kněz již do samotného obřadu nezasahují, protože se předpokládá svobodný souhlas snoubenců. Jako první se oddává muž své ženě. Tímto vzájemným oddáním snoubenců jsme již vzdáleni od prapůvodního „odevzdání manželky“. Z původního odevzdání ženy z rukou otce zůstal dodnes zvyk, že nevěsta přichází do kostela doprovázena svým otcem. (Bologne 1997, s. 97-99)

V době klasicizmu vznikají v souvislosti se sňatkem svatební smlouvy. Tato smlouva *„je bezpochyby nejdůležitější ze všech smluv, které mezi sebou lidé uzavírají, neboť je základem společného života, slouží ke klidu rodin a blahu státu.“* Toto prohlášení svědčí o jejím velkém významu. (Bologne 1997, s. 195)

Již v 18. století byl u nás sňatek propracovaným rituálem, který umožňoval spojujícím se rodinám i jednotlivcům zvládnout všechny stránky přechodu z jednoho sociálního postavení do druhého. V roce 1783 prohlásil Josef II., že manželství vzniká na základě občanské smlouvy. Respektoval však náboženské potřeby poddaných.

Pro ty, kteří se rozhodli uzavřít sňatek, platila povinnost trojích ohlášek. Cílem ohlášek bylo a dodnes zůstává ohlášení sňatku. Všichni přítomní, kteří ohlášky slyšeli, jsou vyzváni k tomu, aby oznámili, případnou překážku, která by uzavření manželství bránila. (Lenderová 1999, s. 87)

V roce 1811 prohlásil obecný občanský zákoník manželství za smlouvu. Římskokatolická církev pojmala naproti občanskému zákoníku manželství vždy jako svátost. Civilní manželství se uzavíralo před státním úředníkem, za přítomnosti dvou svědků a přísežného zapisovatele. Od 1. ledna 1950 do 1. července 1992 bylo za platně uzavřené a rovnoprávné manželství považováno jen to, které bylo uzavřeno občanským obřadem. Zákon však nebránil, aby se po tomto obřadu konal ještě sňatek církevní. Ten ale neměl žádný občanskoprávní význam. (Slouková 2005, s. 12, 13)

Až do 19. století byly svatební šaty barevné. Koncem tohoto století se pod vlivem módy všeobecně rozšířily šaty bílé. Bílá barva byla považována za barvu přepychu. Bílé svatební šaty směla obléknout jen ta nevěsta, která vstupovala do manželství jako panna. I dnes je oblečení nevěsty ovlivňováno módou a osobním vkusem. Nevěsta si nesměla vzít na sebe ani šperky, nanejvýš si směla navléci zásnubní prsten. (Bologne 1997, s. 225, 230)

Když porovnáme starší verze obřadnosti sňatků s jejich dnešní podobou, zjistíme, že délka občanských sňatků se zkracuje. Za vznik manželství jsou odpovědni sami snoubenci, sňatek mohou uzavřít i bez souhlasu rodičů. Ve svatebních darech novomanželům se mohou objevit i prvky soutěživosti mezi oběma původními rodinami. (Matoušek, 2003 s. 60, 61)

3.4 Vybrané zvyky lidové kultury ve svatebním obřadu

V předkřesťanské době bylo manželství zakládáno ne svatebním rituálem, ale únosem nebo vykoupením ženy. Odtud se zachovaly zvyky, s nimiž se můžeme setkat i v dnešní době. Po svatebním obřadu se často děje, že ženich musí nevěstu vykoupit, zaplatit za ni. V lidové tradici se toto dělo především tehdy, pokud si dívka brala chlapce z jiné vesnice. Ženich pak si od místních svobodných chlapců musel dívku

vykoupit penězi. V dnešní době se také v době svatební hostiny udržuje zvyk únosu nevěsty. Tu unesou její kamarádi a ženich ji potom musí hledat. (podle ústního sdělení A. Navrátilové)

Svatba na Hané v 19. století trvala od pondělka do čtvrtka. V těchto dnech probíhalo velké množství obřadů vycházejících z lidové tradice na Hané. V úterý proběhlo církevní oddání v kostele.

Svatební obřady vždy patřily k těm, které jsou nejbohatší nejen vnějším pojetím, ale i vnitřním prožitkem zúčastněných. Je těžké popsat a utřídit jednotlivé části svatby, protože dříve se konala v průběhu několika dnů. Není účelem této práce detailní popis příprav na průběh samotného rituálu. V této kapitole chci popsat některé lidové zvyky na Hané, které byly spojeny se samotnou svatbou. Tato kapitola bude zakončena popisem obřadu čepení nevěsty, který souvisí s přechodem ženy do společnosti vdaných žen.

Svatba měla vždy významné místo v životě člověka. Byla doprovázená rozmanitými zvyky, tanci a písněmi. Některé svatební obyčeje přetrvaly až do počátku 20. století. V pojetí tradiční svatby se odrážely normy sociálního chování vesnické pospolitosti různých dob. Lze zde nalézt i vlivy církevní a projevy životního stylu městského a panského prostředí. Vhodná doba pro uspořádání svateb byla po ukončení podzimních polních prací. Nejvíce svateb se konalo také v době masopustu. Výběr doby pro svatbu ovlivňovaly i církevní předpisy: svatby se nesměly konat v době postu a adventu. Měsíc květen byl podle lidové tradice nevhodný pro své pojmenování máj, což připomínalo máry: „*v máji na máry*.“ (Jančář a kol. 2000, s. 172, 173)

Marie Pachtová vzpomíná, jak jí její maminka Eva Surková (*1902) z Dědic u Vyškova vyprávěla o své vlastní svatbě. Ta se konala v úterý a omezila se pouze na samotný obřad. (Stojí za povšimnutí, že právě v úterý se konaly církevní obřady v 19. století, jak je popisuje J. Vyhlídal ve své knize *Z hanáckých dědin a měst díl II.*) A protože novomanželé a jejich rodiče byli chudí, po skončení obřadu a po „*lepším*“ obědě šli všichni do práce. V druhé polovině 20. století se v důsledku změn v pracovním rytmu přesunuly obřady z pracovních dnů na konec týdne a trvaly pouze jeden den. Jak již bylo výše zmíněno, před každou svatbou se tradičně konaly troje svatební ohlášky. Ohlašování svatby se dělo v kostele před mší. Lidově se tomu ohlašování říkalo: „*že snoubenci spadli z kazatelny*“. A tam, kde se se svatbou

pospíchalo z jakýchkoliv důvodů, byly ohlášky „jednou za třikrát.“ Příprava na samotnou svatbu byla vždy záležitostí celé vesnice. Celé svatební veselí trvalo v bohatších rodinách tři až čtyři dny.

Předsvatební obřadní zvyky na konci 19. století popisuje F. Bartoš:

„Večer před vdavkami se slaví u nevěsty svíca. Hudba hraje před domem, v jizbě mládenci a družky upravují svatební strom. Potom je malá „trachta“ (hostina) a tanec. Den před svatbou nachystá se též „svatební koláč“, kterýž prve dávala nevěstě „křesná“ (kmotra), nyní matka.“ Tímto aktem docházelo k odluce svobodné dívky od jejího dosavadního sociálního prostředí vrstevníků, svobodných dívek. Později byl tento zvyk loučení se svobodnými kamarády dodržován i u mládence. Slovo „svíca“ pocházelo z toho, že se tento zvyk konal v noci před svatbou a svítily při něm svíce. (Bartoš 2003, s. 46)

Svatební strom, který se zhotovoval při „svíci“ byl ozdoben pestrými pentlemi a v lidovém pojetí připomínal podobenství o rajském stromu. Toto podobenství zvýrazňovaly i symboly, kterými byl ozdoben. Jablka symbolizovala biblický strom v rajské zahradě, vyfouknutá vajíčka byla symbolem plodnosti. Barevné pentle připomínaly svátečnost tohoto stromu. Svobodné dívky si větvičky z tohoto stromu odnášely domů a také nevěsta si jednu schovala na památku. Tato větvička byla znakem změny svobodného stavu nevěsty. (Jančář a kol. 2000, s. 179)

Než odjel ženich v den svatby do nevěstina domu, konal se v jeho domě obřad rodičovského žehnání. Ženich poklekl před rodiči, poděkoval jim za vychování a poprosil je o odpuštění provinění a také o to, aby mu požehnali. Toto rozloučení se dochovalo v mnohých rodinách dodnes. Totéž se dělo v rodině nevěsty, kde rodiče žehnali oběma snoubencům. (Jančář a kol. 2000, s. 175)

Pokud jeden ze snoubenců již neměl rodiče, o toto odpuštění a požehnání prosili oba snoubenci u jejich hrobu. Tento zvyk zaznamenal A. Václavík na Hané. Když se hřbitovy odlučovaly od kostelů, jezdil ženich s nevěstou k hrobu rodičů před svatbou. Po skončení svatebního obřadu pak novomanželé kladli na hrob rodičů svatební kytici, někde i rozmarýnové věnečky svatebního charakteru. (Václavík 1959, s. 169)

3.5 Svatební obřad na Hané v 19. století

Na Hané v bohatých rodinách na vesnici probíhaly svatební obřady od pondělí do čtvrtka. Průběh obřadů v jednotlivých dnech popisuje ve své knize *Z hanáckých dědin a měst, díl II.* Jan Vyhlídal.

V pondělí ráno bylo ve vesnici všude živo. Dohlíželo se na to, aby objednané vozy i s kočími byly připraveny. Každý kočí dostal předem výslužku, ke které patřila: kořalka, vdolečky a rýnský spropitného.

M. Ludvíková uvádí, že tento den nevěsta poslala ženichovi krásně vyšitou a vyžehlenou košili, které se říkalo „*tenciča*“. Košile byla součástí intimního oblečení ženicha. Ženich poslal nevěstě pár střevíců, kterým se říkalo „*poslošny*“. Toto pojmenování střevíců (bot) vyjadřovalo budoucí vztah mezi mužem a ženou. Košile a střevíce měly určitý magický význam. Výměna svatebních darů mezi ženichem a nevěstou byla běžná a známá. (Ludvíková 2002, s. 65)

V úterý ráno zvali družbové hosty, aby přišli na snídani do nevěstina domu. Hostům byla na šaty připevněna větvíčka myrty nebo krušpánku.

Již ve středověku byly větvíčky chápány jako svatební roucho svatebních hostů. (Ludvíková 2002, s. 65)

Snídávala se smetanová omáčka a zapíjela se kávou. Nechyběla tam ani rezná, kmínka nebo puškvorcová kořalka. Na zapití byla i káva. Všichni napjatě čekali na příjezd ženicha do nevěstina domu.

Před domem nevěsty musel kočár s ženichem zastavit, protože chlapci z vesnice ženicha „*zalikovali*“. Přehradili mu cestu a žádali od něho dvě bečky piva za to, že mu nevěstu chránili a jako pannu odevzdávají. Ženich s hosty vstoupil do nevěstina domu a všichni očekávali příchod nevěsty. Nevěsta byla oblečena v obřadní hanácký kroj. Hlavu ji zdobilo pentlení, kterému se na Hané říká „*pantlěk*“, přes bedra a předloktí měla přehozenou vyšívanou úvodnici. Když vstoupila nevěsta, ujal se slova její mluvčí, a řekl:

„Ctihodný a čestný pane ženichu! Já na požádání představuji tobě tu spanilou a krásnou nevěstu; a ptám se já tebe, jestli ona to je, kterouž jsi sobě tu před páru dny

zde oblíbil?“ Jak přichválí ženich, řečník pokračuje: „Když jest tomu tak, slyš! Já tobě ji zdravou odevzdávám a vidíš, když by Pán Bůh na ni dopustil nemoc aneb všelicos, že by tebe to rmoutilo, buď vždy trpělivý a jednejte oba tak, abyste se Bohu vždycky líbili. Dej vám Pán Bůh štěstí a své požehnání!“ Sotva že domluvil mluvčí, vyběhne z kuchyně baba do šátku zabubaná opírající se o hůl, plačky vykřikuje: *„Vidíš Janičku, všecko juž k této svatbě sobě obstaral’s, a já ubohá dvě noci a dva dni běžím přes hory a doly, abych tebe zachytla. Co nevíš, jak’s mně sliboval manželství? Vypořádej se se mnou, nebo ti to zkažím!“* Ženich ať chtěl, či nechtěl, dal babě tolar a ta ho propouстила ze závazku.

Potom přistupila skutečná nevěsta před rodiče, poklekla „*odprošovala se jich*“. Nevěsta prosila třikrát za odpuštění, a sice 1. pro patrona otcova (jak se jmenuje), 2. pro svatého, který je patronem dědiny, 3. pro svatého, jaký je ve farním kostele.

Když rodiče nevěstě odpustili, odcházeli všichni do kostela. Nevěsta jela se svými družičkami na voze do kostela a její kočí vybíral po cestě „*na bič*“. Lamentoval při tom, že ho ztratil. Samotný svatební obřad v kostele probíhal dle církevního kanonického práva. Při manželskému slibu dala nejstarší družička snoubencům na hlavy věnečky. Jakmile kněz dořekl poslední slovo, přiběhl nejstarší mládenec strhnout věnečky novomanželům z hlavy. Já sama si vzpomínám, že ještě v 70. letech 20. století jsem na svatbě v kostele v Dědicích u Vyškova viděla, jak ženich i nevěsta měli tyto věnečky na hlavě.

K ochranné magii svatebního páru patřilo i to, že stejně jako nevěsta byla oblečena i první družička a jako ženich první družba. Byli nejen mluvčími svatebního páru, ale měli od něho na sebe odvracet případné zlé síly, o kterých se věřilo, že jsou přítomné zvláště v této mezní životní situaci. (Ludvíková 2002, s. 65)

Po zápisu do matriky jeli svatebčané domů. Nevěsta už seděla vedle ženicha. Před hospodou hosté slezli z vozů a vešli dovnitř. Na svatební tabuli ležely dva pecny pořadového chleba. Pořadový se mu říkalo proto, se si svatebčané pecen chleba po řadě podávali a ukrajovali si z něj. Dále zde byly na mísách dvě kopy vdolků, obálka krouceného tabáku a dvě hořící svíčky na svícnech.

Této hostiny se mohli zúčastnit jen ženatí hosté. Družbové a kočí museli čekat až kdo jim co nabídl. Někdy se mohlo stát, že také nedostali nic. A seděli tam o hladu.

Jako poslední se dostavili do hospody ženich a nevěsta. Novomanželé byli přivítáni maršem.

Při večerní hostině se házely peněžité dary pro nevěstu do žita, které bylo nasypáno na ošatce. První házel ženich: „*Toto tě, nevěsto, hážu do toho žitečka (hodí rýnšćák), abys což dnes před Pánem Bohem podáním ruky slíbila, také vykonala. Po druhý tě hážu, abys moje rodiče vždy ctila a sobě jich vážila, což já naproti tomu slibuji rodiče tvé ve vážnosti míti. Po třetí tě hážu na krátký stihel a dlouhý karabáč, kdyžby toho potřeba kázala.*“ Pak házel dvakrát otec, matka a po nich bratři a setry. Po házení se všichni pomodlili a zasedli k dalšímu hodování.

V masu býval zabodnutý nůž na rozkrájení, které někdo z přítomných nakrájel a rozdělil ostatním. Hosté si brali rukama nebo vlastním nožem. Po mase se jedla mléčná omáčka posypaná perníkem. Pak omáčka z drobů, maso hovězí se zelím, telecí pečínka se švestkami, sekaná, vdolečky a naposledy vdolek, jemuž se říkalo vandreál (obzvlášť velký vdolek). Když se objevil na stole tento vdolek, všem bylo jasné, že svatební hostina je u konce. Před každým jídlem nejstarší mládenec něco pronesl a zahrála hudba. Než se hosté rozešli, přinesl nejstarší mládenec nejvznešenější dar, kterým byl svatební koláč veliký jako dva selské pecny chleba. Byl upečen v chlebové peci tou ženou z vesnice, která to uměla. Do tohoto koláče se strčily na kolíčky ratolesti, na nichž byli z těsta upečeni ptáčkové všelijakého druhu, pozlátkem posypaní místo perí. (Vyhlídal 1902, s. 134-135) Při předávání svatebního koláče se vedla řeč. (viz příloha IV.)

Po předání svatebního koláče nevěsta obdržela nazdobený svatební strom. Následovala „*řeč nad stromem*“. (viz příloha V.) Je nutné se zde zmínit o tom, že každá taková řeč měla svůj scénář a byla pojímána jako drama. Řeč musela přítomné zaujmout a navodit atmosféru dramatu. Obsah řečí, se měnil region od regionu a také závisel na tom, kdo řeč pronášel. (V příloze VI. jsou uvedeny příklady svatebních řečí z Prostějovska z roku 1846.)

Pak nevěsta vhodila několik mincí na talíř. Po krátké žertovné poznámce se nevěstě odevzdal svatební stromeček. Tento stromek se vozil na druhý den k ženichovi a tam se o něj podělily ženy.

Ve středu se okolo jedenácté hodiny odebrala nevěsta do domu ženicha, kde pak spolu čekali svatební hosty, kteří přijeli kolem jedné hodiny odpoledne. Ženy stály ve fasuňku (vůz s postranicemi) vyskakovaly a mávaly nastrojeným polštářem. Ten si musel ženich koupit. Pak šli hosté do hospody, kde na ně čekal chléb, tvarůžky, vdolky a zkroucený tabák a tanec. Nevěsta už měla na hlavě šátek. Večer jak se rozdal vdolek vandreál, svatební hostina skončila.

Ve čtvrtek si uhostila zvlášť rodina nevěsty a zvlášť rodina ženicha své pozvané. Protože svatba byla záležitostí celé vesnice, museli si přinést pozvání svatebčané na hostinu někdy i vlastní lžící a talíř. (Vyhlídal 1902, s. 131-136)

Ne každá svatba se konala ovšem s takovou okázalostí, záleželo na tom, jak byli rodiče snoubenců bohatí. Bohatství nevěsty se odráželo i ve velikosti a výzdobě svatebního koláče. Chudá nevěsta měla svatební koláč vždy skromný.

Po skončení svatby se roznášela výslužka po domech některých přátel a známých. Tento zvyk se zachoval dodnes.

Při svatbě měl důležité postavení nejstarší mládenec (družba) a nejstarší družička. Bylo velkou společenskou ctí, když byl někdo ze svobodných mladých lidí k této funkci vyzván. Tito dva mladí lidé v podstatě měli za úkol průběh samotné svatby řídit, proto museli být dobrými organizátory, mít dobrý hlasový projev, paměť a smysl pro dramaturgii celého svatebního rituálu. Maminka nevěsty často ani nebyla přítomna samotnému obřadu v kostele, protože se musela doma postarat o přípravu svatební hostiny.

V určitou chvíli po večeři se vdané ženy chopily nevěsty, sundaly jí z hlavy pantlík, a hlavu upravily tak, jak se to patřilo pro vdané: zapletly vlasy do dvou copů a omotaly je kolem hlavy. Pokrývku hlavy darovala nevěstě její křestní kmotra. Při tomto „čepení“, které bylo provázeno zvláštními písněmi, byla nevěsta ukryta před pohledy svatebních hostů za plachtou. Byl to nejdůležitější akt staré zvykové svatby. Znamenal změnu sociálního postavení nevěsty. V době, kdy probíhalo čepení nevěsty, odkládal také ženich znak svého mládenectví. Z mládeneckého klobouku byly odňaty pentle, péra a voničky. Poprvé oblékl plášť jako odznak své budoucí důstojnosti. Po čepení byl nejprve tanec nevěsty se ženou, která ji čepila. Obřadné bylo i vítání nevěsty na prahu

domu. Tchýně ji vítala chlebem a solí. Ve členění rituálů patří tento k těm, které se vážou k prahovým. Jinde ženich přenesl nevěstu přes práh. (Jančář 2000, s. 180)

3.6 Zvyk zalikování ve Vyškově

Každá svatba, a hanácká svatba obzvlášť, byla podle tradice jako mozaiková kytice. Jedním kvítečkem z této kytice bylo na Vyškovsku zalikování svatby. V tradiční podobě se s ním už téměř nesetkáme. Někde zalikování zaniklo, někde dostalo nový obsah i formu. Dnes se například ženichovi na krk pověsí chomout, na nohu se mu přiváže trestanecká koule a podobně. Marie Pachtová po roce 1989 začala tento zvyk zalikování, který převzala od své maminky, postupně obnovovat. K tradici zalikování patří tetičky, známé a sousedky, které měly k nastávajícím novomanželům přátelský vztah. Když se svatba vracela od oddavků, tak ji zalikovaly. Přes cestu natáhly povijan, na kterém visely bílé vyšívané plachty ozdobené snítkami krušpánku nebo myrty. Svatební průvod zastavily a spustily říkání. Nevěstu i ženicha vychválily, zazpívaly, zavdaly sladké kořalky a všichni svatebčané (ženich především) se museli vyplatit. Za peníze, které tetičky vybraly, koupily nevěstě něco užitečného do domácnosti a za zbytek si udělaly „*haldamáš*“ (hostinu). Dlouho se pak těšily z toho, že „Mařenku“ zalikovaly. Vždyť se to považovalo za čest.

Já sama si vzpomínám, že moje babička Eva Surková z Dědic u Vyškova chodila zalikovat na svatby ještě v 60. letech 20. století, které se konaly v dědickém kostele. Babička měla na sobě prosté, ale čisté venkovské šaty. A čekala, až svatebčané vyjdou z kostela. Při tomto zalikování přála novomanželům mnoho božího požehnání. Za to dostala od nich výslužku a peníze, které vložila do kostelní pokladničky. O výslužku, kterou bylo svatební cukroví, se s námi dětmi podělila. Proto jsme tak rády s ní na zalikování chodily. V této tradici pokračuje i moje dcera Alžběta. Ta chodí zalikovat s mojí maminkou, Marií Pachtovou, a těší se na cukroví ze svatby právě tak, jako já ve svém dětství.

Po skončení svatebního obřadu, když vychází novomanželé z kostela, nebo obřadní síně, je jim přehrazena cesta ozdobnou stuhou. Po „*řeči*“ se musí ženich i ostatní

svatebčané „*vyplatit*.“ Vybrané peníze jsou potom předány nevěstě. Celé znění řeči při zalikování, jak jej provádí M. Pachtová je uvedeno v příloze VII.

U selské svatby na Hané se očekávalo, „*jak se kdo ukáže*“. Patřilo k ní velké nevěstino věno, drahý obřadní svatební kroj nevěsty a také bohatá hostina. Velmi okázalé nákladné svatby se konaly jen v zámožných rodinách. V sociálně slabších vrstvách obyvatel ve městech i na venkově bývaly svatby mnohem skromnější. (Pachtová 2006, s. 1-4)

Stručný popis zalikování, jak je zde nastíněn, nám dokazuje, že lidové obyčeje nejsou jen připomínkou nějakých starodávných tradic, které přežívají v kronikách a archivech. Jsou součástí života lidské společnosti. Tradice člověka spojují s jeho kulturní minulostí, tedy s jeho předky a rodinou.

3.7 Římskokatolický svatební obřad v současnosti

Platnost církevních svatebních obřadů v České republice upravuje Zákon č. 234 Sb. ve znění pozdějších předpisů z roku 1992, kterým se mění zákon o rodině č. 94/1963 Sb. Tento zákon zrovnoprávnil církevní sňatky všech registrovaných církví a náboženských společností v České republice se sňatkem občanským. Od 1. července 1992 jsou všechny svatební obřady registrovaných církví a náboženských společností z hlediska právního řádu České republiky platné. Na úvod je nutno ale říci, že snoubenci, kteří chtějí mít církevní svatební obřad, musí podat na příslušném obecním (městském) úřadě žádost o vydání osvědčení o tom, že snoubenci splnili všechny požadavky zákona pro uzavření platného manželství před orgánem církve. Pak je jim vydáno osvědčení o právní způsobilosti k uzavření manželství. Pouze na základě tohoto osvědčení může proběhnout samotný církevní svatební obřad.

Manželský svazek, který muž a žena mezi sebou vytvářejí, je nejvnitřnější společenství celého jejich života. Je zaměřené svou přirozenou povahou na prospěch manželů a na zplození a výchovu dětí. Mezi pokřtěnými je povýšen Ježíšem Kristem na svátost. (Katechizmus 1995, s. 405)

V římskokatolické církvi si novomanželé jako služebníci Kristovi navzájem udělují svátost manželství. Před církví vyjádří svůj souhlas dát se jeden druhému. Ve východních liturgiích kněz nebo biskup nejprve přijme vzájemný souhlas novomanželů a pak korunuje ženicha a nevěstu na znamení manželské smlouvy. (Katechismus 1995, s. 411)

Samotnému svatebnímu obřadu předcházejí „*ohlášky*“, které jsou i dnes v římskokatolické církvi povinné. Na rozdíl od minulosti se však ohlašuje sňatek pouze jedenkrát. Po mši se ohlašují v kostele jména a bydliště těch, kteří se rozhodli vstoupit do manželství. Je to proto, že kdyby někdo z přítomných znal překážky pro uzavření křesťanského manželství, je povinen je uvést.

Při svatebním obřadu je třeba dbát na to, aby vynikly jeho hlavní prvky: bohoslužba slova, v níž se naznačuje důležitost křesťanského manželství v dějinách spásy. A vzájemný souhlas, na nějž se oddávající kněz ptá a který přijímá. Významnými se také stávají modlitby za novomanžele, požehnání a svaté přijímání.

Z minulosti se zachoval zvyk, že v den svatby než ženich odejde z domu, za všechno rodičům poděkuje, požádá je o odpuštění svých provinění vůči nim a o jejich požehnání. Totéž se odehrává v rodině nevěsty. Když přijede ženich se svými rodiči do domu nevěsty, je oběma společně uděleno požehnání rodiči a všichni se odeberou do kostela.

Úvodní obřad

Samotný rituál začíná tím, že kněz vyjde svatebčanům vstříc před kostel. Zde se seřadí průvod, v jehož čele jde kněz. Jako první přivádí ženicha k oltáři jeho matka. Za nimi jdou svatební hosté. Jako poslední přivádí k oltáři nevěstu její otec. Tam předává svou dceru ženichovi a jeho matce, která předává svého syna nevěstě a jejímu otci. Po tomto obřadu zůstávají snoubenci sami se dvěma svědky před knězem, aby si navzájem udělili svátost manželství. Kněz je pouze svědkem tohoto aktu.

Bohoslužba slova

Bohoslužba slova se koná obvyklým způsobem: po přečtení evangelia má kněz ke snoubencům a přítomným promluvu. Pokud se oddávající kněz s přítomnými lépe zná, bývá promluva velice často vedena v osobním duchu.

Svatební obřad

Samotný svatební obřad v rámci mše začíná kladením otázek snoubencům. Kněz se ptá, zda je jejich rozhodnutí o uzavření manželství svobodné a upřímné, zda si oba chtějí slíbit lásku, úctu a věrnost na celý život. Poslední otázka v této části obřadu je, zda tito dva lidé přijmou své děti ochotně a budou je vychovávat podle božího zákona (tato otázka se může vynechat u starších) Obřad pak pokračuje slavným slibem snoubenců, kteří se drží za ruce. (viz příloha VIII.).

Přijetí slibu jménem církve

Kněz přijímá vzájemný souhlas novomanželů, může položit svoji ruku, nebo štólu na spojené ruce manželů a říká: „*Co spojil Bůh, ať člověk nerozlučuje.*“

Požehnání a předání prstenů

Dále následuje rituál svěcení a odevzdání prstenů. Kněz žehná prsteny se slovy: „*Ať Bůh požehná tyto prsteny, které si vzájemně chcete předat jako znamení své věrnosti a lásky.*“ Pak si manželé vzájemně navléknou prsteny se slovy: „*Přijmi tento prsten na znamení mé věrnosti a lásky.*“

(Svatební obřady 2007, s. 28, 29)

Přímluvy

Potom následují přímluvy za novomanžele a za všechny, kdo žijí v manželství. V přímluvách se vzpomíná i na trpící, opuštěné, přátele, příbuzné a zemřelé, protože tito všichni patří do společenství církve.

Pak pokračuje mše obvyklým způsobem. Před svatým přijímáním, které se může dít pod způsobem chleba a vína (tzv. pod obojí) kněz vyzývá přítomné, aby se společně s ním v duchu modlili za novomanžele.

V úplném závěru se koná rituál žehnání novomanželům:

„*Ať vás provází láska věčného Otce*

Ať pokoj Kristův naplní vaše srdce a Kristus ať s vámi přebývá.

Amen

Ať jsou vaše děti vaší radostí a chválou

Ať vždycky najdete pomoc u svých přátel

Ať žijete v míru se všemi lidmi

Amen

Ať jste svědky Boží lásky ve světě

A po životě plném dobrých skutků

Vejdete do radosti věčné.

Amen.“

(Svatební obřady 2007, s. 34)

Po ukončení celého obřadu odcházejí novomanželé spolu se svědky do sakristie, kde všichni podepíší protokol o uzavření manželství a kněz novomanželům znehodnotí občanský průkaz (ustřížen rožek „B“). S protokolem o uzavření manželství jdou na matriku, kde je jim vystaven oddací list.

Tak jak na počátku přicházeli do kostela ženich a nevěsta spolu se svými rodinami, tak všichni vycházejí ven v nových příbuzenských vztazích. Před východem z kostela a někdy i z obřadní síně se na Vyškovsku můžeme setkat s obnovovaným lidovým zvykem „zalikování“. (viz kap. 3.6) Následuje svatební hostina, kde se mohou či nemusí dodržovat jednotlivé zvyky, jako je například přenášení přes práh, rozbíjení talíře a podobně.

3.8 Občanský svatební obřad v současnosti

Zvyky, které se dodržují před odchodem do svatební síně, se v jednotlivých rodinách liší. Setkala jsem se i s tím, že i v rodině, kde byli snoubenci oddáni občansky proběhl obřad žehnání od rodičů.

Před obřadní síní očekává snoubence, svědky a ostatní svatební hosty matrikářka nebo jiná pověřená osoba. Uvede všechny do přípravné místnosti a seznámí je s programem obřadu. Snoubenci jí předají snubní prsteny. Matrikářka seřadí svatební průvod dle místních zvyklostí. Nejprve matka přivádí ženicha do obřadní síně. Pak přijdou svědkové, hosté a nakonec přichází nevěsta se svým otcem. Někdy mohou snoubenci vejít do obřadní síně společně jako první a za nimi jejich rodiče, svědci, družičky a mládenci, hosté.

Jakmile jsou snoubenci a hosté v síni, hudba, která svatební průvod doprovázela, ztichne. Pak přivádí matrikářka oddávajícího do obřadní síně, a představí mu snoubence a svědky slovy:

„Vážený pane oddávající, dovolte mi, abych Vám představila zde přítomné snoubence a jejich svědky. Ženichem je pan ...a nevěstou je slečna .... Svědky jsou pan ... a paní .... Snoubenci prohlásili, že jim není známá žádná okolnost nebo překážka, která by bránila uzavření jejich manželství.“

Dohodli se, že budou napříště užívat společného příjmení ... “

Oddávající poděkuje matrikářce a následuje jeho projev. (viz příloha IX.)

Po skončení projevu se všichni přítomní postaví, aby vyslechli vzájemný souhlas snoubenců. Oddávající se táže:

„Nyní se vás ptám, pane... zda dobrovolně vstupujete do manželství se zde přítomnou slečnou...Děkuji.

Ptám se vás, slečno... zda dobrovolně vstupujete do manželství se zde přítomným panem... Děkuji.

Pokud snoubenci odpoví na otázku: „Ano“, oddávající pokračuje:

„Protože jste splnili podmínky, které vyžaduje právní řád České republiky pro vznik manželství, beru na vědomí, že budete užívat společné příjmení...a prohlašuji jménem České republiky vaše manželství za uzavřené.“

Všichni se mimo nevěsty a ženicha a svědků posadí, zatímco oddávající vyzve novomanžele, k tomu aby si vyměnili snubní prsteny:

„Prosím, abyste si jako symbol svého životního společenství vzájemně vyměnili prsteny a dali si první manželské políbení.“

Při výměně prstenů, polibku a podpisu protokolu o uzavření manželství zní hudba.

V závěru obřadu oddávající osobně poblahopřeje novomanželům a po něm matrikářka, která vyzve k blahopřání i ostatní svatební hosty. Oddávající se všem ukloní a s matrikářkou odcházejí z obřadní síně.

Obřad zakončí gratulace, fotografování, přípitek. Celý obřad je popsán tak, jak probíhal na přelomu 20. a 21. století ve Vyškově.

S protokolem o uzavření manželství a znehodnoceným občanským průkazem (ustřižen rožek „B“) jdou na matriku, kde je jim vystaven oddací list.

Svatební hostina se zahajuje slavnostním přípitkem, který přednese otec nevěsty. Obsah slavnostní řeči může být různý. MUDr. Miroslav Kala napsal tuto řeč u příležitosti svatby své dcery, která se konala v Olomouci v roce 2005. Protože se v něm odráží mnohá problematika této doby, je uvedena v příloze celá. (viz příloha X.)

3.9 Vybrané lidové zvyky, prováděné v souvislosti se svatebním obřadem v současnosti

Podrobný popis všech lidových zvyků, které přetrvaly do dnešní doby a jsou dodržovány v době svatby, přesahuje rámec celé této práce. Proto zde budou uvedeny jen některé.

Svíca: rozloučení se svobodou, předchází svatebnímu obřadu. Dívka a chlapec každý sám nebo společně prožijí poslední večer před svou svatbou se svými přáteli.

Zatahování svatby: ženichovi kamarádi napnou po skončení svatebního obřadu před východem z kostela nebo z radnice provaz a dovolí novomanželům pokračovat v cestě, jen když se ženich vyplatí.

Házení rýže, obilí: když přijdou novomanželé před radnici, mohou na ně přítomní svatební hosté sypat rýží, což má být symbolem hojnosti a štědrosti. Na Hané se házelo zrní, protože rýže zde byla drahá, a proto se s ní nemohlo zbytečně plýtvat. Zrní sezobali ptáci a tak nepřišlo nazmar, jak vzpomíná Marie Pachtová. Na Českomoravské vysočině v okolí Batelova se zase k tomuto rituálu používala rýže, dle vzpomínek Jaroslava Pachty.

Svatební špalír: přátelé novomanželů vytvoří uličku, kterou musí oba projít. Při cestě jsou novomanželům vytvářeny překážky, které mají symbolizovat překonávání nesnází v manželství.

Rozbíjení nádobí: také se dodnes uchoval zvyk rozbíjení talířů. V dřívějších dobách se věřilo, že tento hluk rozbíjejícího se nádobí odežene zlé duchy. (Sokol 2004, s. 64)

Jiný výklad tohoto zvyku, než je u J. Sokola, můžeme nalézt u A. Václavíka, který popisuje lidový svatební zvyk rozbíjení hrnce, který měl přinést novomanželů štěstí.

Jiné lidové vysvětlení tohoto zvyku říká, že se tak děje na ochranu novomanželů před uhranutím a některé výklady je spojovaly s magií plodnosti. Rozbíjení nádobí při svatbě bylo v minulosti všeobecně rozšířeno. (Václavík 1959, s. 169)

Pojídání polévky: společné pojídání polévky z jednoho talíře má symbolizovat vzájemnou spolupráci obou novomanželů, další význam tohoto zvyku je v tom, že ze společného talíře je nutno dávat i brát stejným dílem.

Přenášení přes práh: v minulosti se věřilo, že pod prahem jsou ukryti zlí duchové. Proto ženich nevěstu přenese, aby tyto duchy obelstil nebo je to symbol začátku nového společného života.

Darování výslužky: cukroví ze svatby se rozdávalo svatebním hostům jako poděkování za účast na svatbě.

Svatební dort: vyjadřuje symbol hojnosti a štědrosti, který byl původně v svatebním koláči. (Pobertová, 2000, s. 41-62)

3.10 Pojmosloví

Manželství: učení o křesťanském manželství se vytvořilo v prvních pěti stoletích našeho letopočtu spojením nové mravnosti (odmítnutí mnohoženství, nerozlučitelnost, manželská láska) a římské právní tradice, pojímající manželství jako občanskou smlouvu. Od 11. do 15. stol. vypracovala církev sakramentální (svátostnou) teologii a zákonodárství manželství. Tridentský koncil (1545-1563) zdůrazňuje na manželství jeho povahu svátosti, nerozlučitelnost, slavnostní ráz vzájemného souhlasu manželů a úlohu rodičů. Od tridentského koncilu je přítomnost kněze a dvou svědků nutná. Úkolem kněze je stvrdit spojení manželů požehnáním. Občanský sňatek zachovává podnes některé požadavky sňatku římskokatolického: svědky, vzájemný souhlas, někde i ohlášky. Snubní prsten, který se nosí většinou na prsteníku levé ruky (ve Španělsku na pravé ruce) označuje od římských dob postavení ženaté nebo vdané osoby. Bílý šat

je zvyklost novodobá (konec 19. stol.), připomíná křestní roucho a symbolizuje čistotu. (Lemaitrová 2002, s. 222)

Ohlášky: veřejné ohlášení chystaného sňatku ve farnostech, v nichž žijí stávající manželé. Ohlášky byly tridentským koncilem ustanoveny jako závazné, aby se faráři dotyčné farnosti dověděli, zda snad něco sňatku nebrání. Instituce občanského sňatku tuto praktiku v některých zemích přejala. (Lemaitrová 2002, s. 260)

Požehnání: jako hlavní rituál křesťanských svateb se požehnání objevuje v Římě už ve 4. století. Ve stejné době vzniká i svatební mše. V církevním duchu je požehnání privilegiem, které se uděluje těm, kdo vstupují do manželství čistí. Ke konci karolínské doby se evropská tradice sjednotila. Požehnání se uděluje v kostele současně se zahalením ženicha a nevěsty závojem. Požehnání nebylo však podstatou sňatku. (Bologne 1997, s. 71)

Prsten: označuje svazek, spojení. Je znamením společenství, příslibu, pospolitosti, společného osudu bez počátku a konce, tedy věčného trvání. Ze zásnubního prstenu se vyvinul prsten pečetní. (Mohr 1999, s. 214)

Darování snubního prstenu je zvyk odvozený pravděpodobně od římského zásnubního prstenu. Židé, Řekové ani Germáni neznali tento dar jako symbol manželského příslibu. Zásnubní prsten se rozšířil v 6. století v římském a následně i v křesťanském světě. Až do 15. století přetrvává kolísání mezi prstenem zásnubním a snubním. V době, kdy neexistovaly farní matriky, vypovídaly o sňatku jen osoby nebo předměty. Teprve po tridentském concilu (1563) ztratilo zasnoubení svůj oficiální význam a prstýnek zůstal vyhrazen svatebnímu obřadu. Zlato se stalo symbolem manželské náklonnosti, protože bylo nadřazené všem ostatním kovům. Drahý kámen, který zdobil zásnubní prsten, se stal znamením lásky. Snubní prsten byl chápán především jako symbol manželské věrnosti. V 15. století se užívaly velmi prosté prsteny bez kamenů a nápisů nebo prsteny s křestními jmény snoubenců. Dnešní podoba snubního prstenu jako úzkého prostého kroužku pochází z 19. století. (Bologne 1997, s. 42-48)

Rituál navlékání prstenu: od 12. století je navlékání prstenu nevěstě spojeno se zvláštním obřadem. Prsten se navléká postupně na tři prsty pravé ruky. U prvního se říká: „Ve jménu Otce“, při druhém „ve jménu Syna“, při třetím „a Ducha Svatého.“ Potom zůstane na posledním prstě, nebo se navlékne na prst levé ruky. Od 14. století se navléká prsten na prsteníček levé ruky se slovem „amen“. Sakralizace prstenu se stále stupňuje. Dárek soukromého charakteru se postupně proměnil ve významný rituál. První formule žehnání prstenu pocházejí z 11. století. Výměna snubních prstenů se stává zvykem až v 16. století. (Bologne 1997, s. 49-50)

Sňatek: slovo sňatek je zřejmě odvozeno od starého zvyku snímání závoje, jímž byli snoubenci zahalení. Liturgickému úkonu při uzavírání manželství se říká oddávky nebo svatba. (Lemaitrová 2002, s. 333)

Svatební věnečky: myrtový věneček má svůj základ v nejstarších římských rituálech. Vkládání svatebních věnečků na hlavu nevěsty a ženicha církev dlouho odmítala, protože příliš připomínaly pohanství. Zvyk vkládání věnečků byl obnoven na přelomu 19. a 20. století. Je spjat se symbolikou, že nevěsta vstupuje do manželství jako panna. (Bologne 1997, s. 54)

Zalíkování, zatahování, stavění brány: význam lze nalézt ve slově políčit na někoho. Jako se v minulosti líčily pasti, tak se na nevěstu se ženichem políčila „past“ v podobě povijanu. Z této pasti se musel ženich vykoupit. (dle ústního sdělení M. Pachtové z Vyškova)

Závoj nevěsty: měl v západní Evropě raného středověku velký význam při svatebním rituálu a částečně přetrval do dneška. Závoj či plachetka po svatbě odlišovaly vdanou ženu od prostovlasé dívky. Závoj nerozlučně souvisel s požehnáním, které bylo vrcholným okamžikem středověké svatby. (Bologne 1997, s. 51-54)

4 Pohřební obřady

4.1 Úvod ke kapitole

V této kapitole se zaměřím na některé prvky pohřebního obřadu u dospělého, který je časově posledním významným rituálem v ontogenezi člověka. Rituály spojené s umíráním a pohřbem se velice liší podle národnosti, věku, pohlaví a společenského postavení jedince. Z důvodů této rozmanitosti se přidržím jen základního a obecného pohledu na rituály, které jsou spojené s problematikou umírání a smrti.

Neuhýbat před tématem smrti znamenalo vždy dosažení životní moudrosti a zralosti. V dnešní době je smrt vnímána převážně negativně. Pomíjí se význam, který smrti a umírání přisuzovala dřívější doba. Proto se dnes vytrácí ten význam smrti, který dával životu - jako putování k věčnosti - zvláštní důležitost a důstojnost. Smrt je chápána jako pouhé přerušení života. Mnohdy probíhá za okolností, které nahánějí hrůzu. (Guardini 1997, s. 68-69)

Smrt v rodině působila jako jeden z nejvýznamnějších jednotících motivů rodinného života. Každá rodina měla svůj vlastní rituál, pro případ, kdy některý z jejich příslušníků umíral a zemřel. Tyto zvyky se mnohdy předávaly z generace na generaci. Například zvyk zapálení svíce. Moje maminka, když se doví, že někdo koho znala, zemřel, zapaluje doma svíci. I já jsem tento zvyk převzala od své matky a předávám ho dál své dceři. Umírání zralého člověka bylo pro rodinu zvláštní událostí, kdy obě strany, umírající i jeho rodina, byly vedeny rituálem, který jim poskytoval oporu, nabízel útěchu a dopřával jim tváří v tvář smrti vyrovnanost. Člověk umíral obklopen svými nejbližšími. Cítil-li sám, že život mu z těla pomalu odchází, myslel na to, aby urovnal všechny své záležitosti. K tomu patřilo sepsání nebo vyřčení posledního přání, rozdělení drobností z jeho osobních věcí. Poprosil za odpuštění ty, kterým ublížil, a sám odpustil těm, kteří ublížili jemu. Někdy vyslovil i přání, kde by chtěl být pochován. Byl-li římskokatolického vyznání, vyzpovídal se a přijal poslední pomazání. Rodina si sama svého mrtvého umyla, připravila a uložila do rakve. Muži ho pak vynesli na ramenou, nohama napřed přes práh domu. (Možný 1990, s. 31-32, 51-52)

Pohřební obřady jsou chápány jako postupy, které jsou i dnes součástí souboru kulturních zvyklostí té či oné společnosti. Mýty, které provázejí tyto obřady, jim dávají smysl a obsah. (Assmann 2003, s. 87)

Dnes je smrt a umírání tématem ve společnosti nepopulárním. Přesto se ale obřady spojené s touto událostí v životě člověka a společnosti uskutečňují. I když v poslední době, jak uvádí Tomáš Halík ve své knize *Prolínání světů*, se postoj některých lidí k rituálu pohřbu mění: „*Za nebezpečný a barbarský zvyk pokládám (dnes zvláště v naší zemi rozšířený) opomíjení pohřebních obřadů. Aby si příbuzní ušetřili smutek, čas a peníze, jsou jejich drazí zemřelí „bez obřadu“ likvidováni jako průmyslový odpad a nemají žádný hrob.*“ Dále zdůrazňuje: že právě antropologové vždy pokládali existenci hrobů a pohřbů za jeden z nejdůležitějších dokladů prapočátků lidského rodu, neboť člověk na rozdíl od svých biologických předků své mrtvé pohřbíval. (Halík 2006, s. 95)

Nejvýznamnější část obřadů zaujímají rituály odlučovací a rituály pomezí, přijímací jsou naopak rozvinuty méně. Smutek, který doprovází pohřební obřady, je pro pozůstalé stavem pomezí. Do tohoto období pomezí vstupují rituály, které pozůstalé odlučují od společnosti. Stavem pomezí, je období kdy se pozůstalí prostřednictvím určitého chování odlučují od společnosti a nacházejí se někde mezi světy živých a mrtvých. Mezi zmíněné zvyklosti patří zejména oblečení černé barvy a zákaz konání svatby v rodině. Pravidla pro období smutku jsou dána společenskými zvyklostmi a často i rodinnou tradicí. Prožívání pomezí určuje i to, v jakém vztahu byl člověk k zemřelému. Cesta zemřelého na onen svět a vstup do něj obsahuje řadu přechodových rituálů. Podoba těchto rituálů je dána tím, jakou představu má o onom světě společnost, v které zemřelý žil. U starých Slovanů se dával peníz do rakve k „*placení cestovních výdajů*“. Uzavření rakve nebo hrobu ukončuje celý obřad zvlášť slavnostním způsobem. Pohřební hostiny pak patří mezi rituály, kterými se vytváří pouto mezi všemi pozůstalými. O rituálech přijetí na onen svět se často zmiňují legendy. Po ukončení období smutku pozůstalí opět vstupují do společnosti. (Gennep 1997, s. 137-153)

Smrt a umírání nelze popsat odděleně, proto se v pohřebních rituálech zmíním i o těch, které souvisely s umíráním.

4.2 Historie pohřebních obřadů

Pohřby patří k nejstarším obecně rozšířeným obřadům, praktikovaným ve všech lidských kulturách. Jejich podstatou bylo vyloučit zemřelého ze světa živých, zabezpečit mu přechod mezi mrtvé a zamezit jeho návratu na zem. (Brouček, Jeřábek a kol. 2007, s. 761)

Pohřbívání v antice se provádělo do země nebo spalováním (crematio). Je obtížné říci, který způsob je starší. Pohřbít mrtvého, nebo alespoň posypat jeho mrtvolu hlínou, bylo v antice náboženskou povinností. Pohřby v Římě byly vždy okázalé, zatímco řecké se v porovnání s nimi vyznačovaly jednoduchostí. V Řecku zákonodárci přikazovali šetřit na pohřebních výdajích. Odpadaly také chvalořeči nad mrtvými. U lože zemřelého zpívaly najaté ženy smuteční písně. U vchodu do obydlí zemřelého byla připravena nádoba s vodou, aby se mohli návštěvníci očistit od „poskvrnny“, kterou způsobila blízkost mrtvoly. Mrtvý byl vystaven na dva dny k uctívání. Z důvodů hygienických se tato doba později zkrátila na jeden den. Bylo také zakročováno proti přehnaným projevům smutku, zvláště u žen. Ty si stříhaly vlasy, nejedly, na hlavu si sypaly popel a rozdíraly si tváře a prsa. Ve Spartě byly tyto nářky zakázány úplně. Pohřeb se konal vždy před východem slunce, aby se sluneční bůh neposkvřnil pohledem na mrtvého. V čele pohřebního průvodu šli zpěváci, za nimi pak muži. Za mrtvým následovaly ženy. Za zvuku smutečních písní došel průvod na pohřebiště, kde byl mrtvý spálen nebo pochován v rakvi. S mrtvým se pozůstalí rozloučili trojím pozdravem „*Chaire*“ (buď sbohem). Pak provedli osobní očistu a ukončili smuteční obřady hostinou. Když v Římě zemřel člen rodiny, pozůstalí mu zatlačili oči a zavolali ho jménem. Mrtvého omyli, popřípadě nabalzamovali, oblékli do slavnostního roucha a pod jazyk mu vložili peníz. Zesnulého vystavili v atriu na 3-7 dní. Nad vchod domu byly připevněny cypřišové větévky jako symbol úmrtí a bylo zapáleno vonné koření. Také zde byl pláč žen prováděn zjednanými naříkačkami za doprovodu pištce. Všechny záležitosti, které se týkaly pohřbu, mohl také zařídit člověk, který se organizováním pohřbů živil. V pohřebním průvodu šli hudebníci, nosiči pochodní a za nimi naříkačky s rozpuštěnými vlasy. Dále se buď pěšky, nebo na vozech ubírali herci a známí zesnulého. Byli oblečeni v rouchách a měli úřední odznaky předků s jejich posmrtnými

maskami na tvářích. Tím byla zvýrazněna vážnost rodiny. Nosítka s mrtvým nesli muži z rodiny nebo otroci, kteří byli závětí propuštěni na svobodu. Za nimi šla rodina a přátelé ve smutečním šatě. Cestou se zpívaly pohřební písně. Součástí pohřebního obřadu byly i gladiátorské hry na počest zemřelého (původně etruský zvyk). Zemřelí se spalovali a někteří byli uloženi do země. Po dohoření hranice byly sebrány kosti a uloženy v popelnici do hrobu. Všichni se s nebožtíkem rozloučili slovy: „*Sit tibi terra levis,*“ to je „*budiž ti zem lehká*“. Pak následoval smuteční projev na rozloučenou. Rodina potom vykonala rituální očistu a účastníci pohřbu byli pohoštěni. Za římského císařství se pochovávalo do země a vlivem křesťanství tento způsob později zobecněl. (Bahník 1974, s. 486, 489)

Karel Veliký za svého panování uzákonil pohřeb do země a pod trestem smrti zakázal pohřeb žehem. (Jöckle 2000, s. 11)

Doba středověku se vyznačovala velkými epidemiemi moru, tak že se lidé museli často vypořádat s fenoménem smrti. Mnoho dnešních rituálů a obyčejů, které souvisejí s umíráním, smrtí a pohřbíváním, vzešlo právě ze středověkých zvyklostí.

Poslední rozloučení s umírajícím se dělo gesty jako je objetí, polibek, přátelský pohled. K rituálům umírání patřil i rozhovor mezi umírajícím a knězem ve zpovědi. Pokud mohl člověk ještě mluvit, byl k němu povolán notář k sepsání závěti. Rodina a přátelé se pak shromáždili proto, aby dosvědčili platnost poslední vůle. Umírající v tomto okamžiku také určoval, jaké modlitby se mají pozůstalí modlit, kdy je třeba mu obléci oděv pro umírajícího či rubáš, co se má stát po jeho smrti, jaký chce mít pohřeb a hostinu. Mnozí světcí, kteří se těšili velké úctě jako například svatý František z Assisi, neumírali v posteli, ale na zemi na znamení pokory a pokání. Někteří lidé ve středověku se snažili je napodobovat, a proto těsně před skolem byli pokládáni na holou zem, nebo alespoň na zem, kde byla položena sláma. Za tímto gestem lze hledat ovšem i magické představy, že mrtvý by mohl lůžko znečistit. Také bylo umírajícímu dáno najevo, nakolik se ještě odhadovala délka jeho života. Při posledním pomazání kněz umírajícího pokřížoval posvátným olejem na přesně označených místech na těle (hlava, oči, uši, nos, rty, krk, prsa, srdce, ramena, ruce, nohy) a na místech zvláště bolavých. (Ohler 2001 s. 66, 77)

U lůžka nemocného se modlila rodina a svěřovala jeho duši do boží náruče. Svými modlitbami mu usnadňovali přechod na věčnost. Péče o zemřelé tělo měla svá pravidla. Zatlačit oči, zavřít ústa patřilo k povinnostem především příbuzných. Omývání mrtvého těla bylo většinou povinností žen. Podobně jako křestní koupel je chápáno i umytí mrtvého těla symbolicky. I mrtvý má být kultovně čistý, protože po smrti bylo tělo přemístěno ve středověku do kostela. Než se tak stalo, mrtvý, který byl omyt a oblečen, byl položen na máry a setrval v domě, kde zemřel. Nyní se s ním přišli rozloučit ostatní. Kolem mrtvého se postavily rozžaté svíce. Vyzvánění zvonů, které oznamovalo úmrtí člověka a rozžaté svíce lze vysvětlit také tak, že měly zahánět zlé duchy. Mrtvý byl po smrti okuřován kadidlem především proto, aby se zmenšil zápach z rozkládajícího se těla. Člověku se tak dostalo také pocty, která v předkřesťanské době náležela jen bohům. V křesťanské bohoslužbě se pocty okuřováním dostávalo nejen obětním darům, evangeliáři, knězi, ale i celému společenství, které se bohoslužby účastnilo. Večer bděli u mrtvého příbuzní a sousedé. Zpívali smuteční žalmy a modlili se. Zajišťoval se tím klid pro zemřelého. V nižších společenských vrstvách se ovšem noční bdění mísilo s mnoha pověrami a pohanskými tradicemi. Stejně jako plačky na pohřbu i ti, kteří bděli u zemřelého, dostávali za to peněžní obnos.

V den pohřbu byl mrtvý pokropen svěcenou vodou a pak odnesen do kostela. Během tohoto průvodu znělo vyzvánění zvonů. Uprostřed kostela byly umístěny máry, na které se rakev s tělem položila. Okolo něho stály rozžaté svíce. Ty jsou symbolem naděje a věčného života ukazují také na víru v posmrtný život. Pak se konala zádušní mše, při níž se všichni s mrtvým rozloučili. Liturgické texty zdůrazňují touhu po odpuštění, přijetí Bohem a naději na vzkříšení a věčné shledání s ostatními. (Ohler 2001, s. 96-101)

Mrtvý zůstal v kostele v některých případech tři dny. Po této době se teprve konal samotný pohřeb. Sloužila se mše a po ní byl nebožtík odnesen ke hrobu, kde bylo tělo naposledy pokropeno svěcenou vodou a okuřováno kadidlem. Kněz jako první hodil do hrobu na rakev hlínu a potom totéž učinili ostatní. Mrtvý měl dojít pokoje a živí si měli být před ním jisti. Pokud zemřelý napsal závěť, přečetla se už na hřbitově. Po pohřbu se lidé sešli u pohřební hostiny. Její původ sahá do předkřesťanské doby. Protože smrt narušila „zaběhnuté“ společenství, potřebovali se pozůstalí ujistit, že k sobě patří. Někdy se u stolu nechalo jedno místo neobsazené (pro zemřelého).

Při hostině se na něho vzpomínalo. Docházelo také ke změně sociálního postavení členů rodiny. Manžel/manželka se stal vdovcem/vdovou, nezletilé děti pak sirotky nebo polovičními sirotky. (Ohler 2001, s. 105-108)

Důležitý předěl v pohřbívání nastal v době reformace. Hřbitov podle představy Martina Luthera měl být „*tichým místem určeným k rozjímání*“. Do doby reformace nebyly jednotlivé hroby na hřbitovech uspořádány. Vzhled dnešních hřbitovů tedy pochází právě z tohoto reformačního období. (Jöckle 2000, s. 13)

4.3 Vybrané zvyky lidové kultury při umírání a pohřebním obřadu

Zvyky, které provázely umírání, smrt a pohřev v lidovém pojetí, měly usnadnit zemřelému odchod z tohoto světa a vstup do světa mrtvých. Také měly pomoci pozůstalým vyrovnat se s novou situací, která úmrtím jejich blízkého pro ně nastala. Mnohé zvyky pocházely z dob předkřesťanských a můžeme v nich nalézt i stopy magie.

Rituály, které doprovázely umírání, měly umírajícímu člověku pomoci vyrovnat se s vlastním životem a se společností, v níž žil. Bylo potřeba usmíření a urovnání veškerých závazků mezi umírajícím a jeho rodinou. Navštívit umírajícího patřilo k všeobecným povinnostem. Umírající dával pozůstalým členům své rodiny, hlavně pak dětem požehnání. Bývalo velikou ostudou a hanbou, když dítě nedostalo požehnání od jednoho ze svých rodičů. Umírající dával také poslední rady do života svým blízkým. Chvilé umírání patřily k „hraničním“ okamžikům přechodu z tohoto světa do světa posmrtného.

V lidech dlouho přetrvávala představa, že mohou po umírajícím poslat „*vzkazy*“ na onen svět svým zemřelým. Tato možnost kontaktu s mrtvými podporovala v lidech víru, že smrt není nic jiného, než přechod mezi dvěma světy a zbavení se fyzického utrpení. Některé praktiky, které provázely umírání, se prováděly proto, aby je usnadnily. Umírajícím se například kladl pod hlavu černý šátek, aby člověk spatřil smrt dříve a tiše skonal. Černá barva v lidové představě symbolizovala temnotu a zkázu a zahalení hlavy mělo pomoci k snadnějšímu odpoutání se od tohoto světa.

Kromě černého šátku se používala i některá část oděvu, kterou měl umírající na sobě při svatbě. Protože svatba patří v katolické církvi ke svátostem, věřilo se, že tato část oděvu ochrání umírajícího před démony. Zemřelé matce se dávala do rakve úvodnice. Dětem se usnadňovalo umírání tím, že se jim dával pod hlavu matčin svatební šátek nebo matčina zástěra. Také přítomnost kmotrů, kteří drželi dítě za ruku nebo je chovali v náruči, měla dětem usnadnit umírání. K zahnání duchů zla a také k zabránění tomu, aby se duše zemřelého vrátila na tento svět, pomáhal vždy hluk a světlo svící (připomeňme si hluk rozbíjejícího se nádobí na svatbě). Proto se při skonání člověka vyzvánělo a u mrtvého se rozžínala svíce hromnička, která se svítí na Hromnice. Církev dala těmto lidovým zvykům nový význam, jak jsem uvedla výše, světlo svíce je symbolem věčného života a naděje. Pokud někdo umíral dlouze a za dramatických okolností, obcházelo se třikrát se svící jeho lůžko. (Navrátilová 2004, s. 186-190).

K oznamování úmrtí se používal zvon, tak zvaný „*umíráček*“. Pokud se vyzvánělo po úmrtí, říkalo se tomu „*zvonění do truhly*“. V den pohřbu se říkalo, že se „*zvoní do hrobu*“. (ústní sdělení Miroslava Války)

Než člověk zemřel, měl se vypořádat také majetkově se svou rodinou. Tomu úkonu se říkalo poslední pořízení a lidová tradice toto chápala jako nezadatelné právo umírajícího. Potomkům se svěřovala i určitá „*rodinná tajemství*“. (Navrátilová 2004, s. 195)

Když člověk zemřel, začalo období truchlení a příprav na pohřeb. Zemřelí měli být v této době připraveni na vyloučení ze společnosti živých. Dlouho přetrvávala představa, že mrtvý je v čase mezi úmrtím a pohřbem obklopen démony. Proto toto období představovalo reálnou hrozbu nejen pro duši mrtvého, ale i pro živé. K ochraně před těmito démony se používalo zvonění zvonů, bdění u zemřelého, světla svící a používání svěcené vody, ostrých předmětů nebo aromatických bylin. (Navrátilová 2004, s. 202)

K nočnímu bdění se do domu smutku scházeli tuláci a žebráci. Za to, že u nebožtíka byli v noci vzhůru, dostávali zapláceno. Také oznamování o úmrtí bylo placené. Najatá žena obcházela jednotlivé domy a ústně úmrtí oznamovala. (ústní sdělení M. Pachtové)

Aby mohla duše člověka co nejrychleji opustit tento svět, otevíralo se okno v místnosti, kde vydechl naposledy. Jiná tradice zase říká, že duše zůstává u zemřelého do té doby, než je tělo pohřbeno. Po smrti se nebožtíku zatlačovaly oči, aby si někoho

z živých „nevyhlédli“. Zavírala se jeho ústa, aby někoho „nezhltl“. Před oblečením nebožtíka do rakve muselo být jeho tělo omyto. Hřeben, ručník a mýdlo, které se používaly, byly po očištění spáleny. (Navrátilová 2004, s. 208)

Marie Pachtová vzpomíná, že za její maminkou Evou Surkovou v Dědicích u Vyškova ještě v 40. a 50. letech 20. století přicházeli nejbližší sousedé a žádali ji, aby jim přišla umýt a obléci do rakve zemřelého. Dělo se tak proto, že pozůstalí se báli na mrtvého sáhnout. Eva Surková věřila, že mrtví nemohou nikomu ublížit. Při přípravě mrtvého k pohřbu zavládlo v domě smutku posvátné ticho a vše se zklidnilo.

Zemřelému v rakvi dali do rukou růženec a okolo svaté obrázky, aby svatí, kteří na nich byli vyobrazeni, symbolicky doprovázeli duši zemřelého na věčnost.

Na nohy se nedávaly boty, protože podle křesťanské tradice chodil Kristus bos. Dalším důvodem byl fakt, že boty byly pro chudé příliš drahé, než aby se takto zničily.

Rakve se začaly objevovat v 11. století. Ve 13. století se již běžně používaly u zámožných rodin, ale těla chudých byla až do 16. století pohřbívána většinou bez rakve. (Navrátilová 2004, s. 212, 222)

Základní podoba a průběh pohřebního obřadu byly do 19. století určovány církevní tradicí. Jedna část tohoto rituálu v sobě zahrnovala odluku zemřelého od rodiny a společnosti, v níž žil. Druhá část obsahovala úkony, které měly za cíl odevzdat zemřelého do rukou Božích. Rakev se zemřelým byla vystavena v domě smutku, kde bylo možné se s ním rozloučit. Staří Slované protahovali těla z domu zvláštním otvorem, aby se nemohl nebožtík vrátit zpět. Přes práh se rakev nepřenášela, protože se věřilo, že by se tudy nebožtík mohl nejsnáze vrátit. Pokud se nesl přes práh, pak nohama dopředu, aby se nevracel, nemohl najít cestu zpět, nestránil. (Navrátilová 2004, s. 228)

M. Válka vzpomíná, že ještě v 80. letech 20. století viděl, jak se pozůstalí, když vynášeli rakev se zemřelým z domu, zastavili s ní nad prahem a třikrát s ní do prahu domu udeřili. Pak teprve pokračovali dál. A stejně tak když se rakev odvážela na pohřebním voze, kočí třikrát krátce popojel a opět zastavil. Pokud nebyl ve vesnici farní kostel, šel průvod z domu smutku ke kříži nebo kapličky, která byla za vesnicí. Zde se vykonal „*odpros*“. Tento obřad spočíval v tom, že „*pohřební mluvčí*“ odprosil za zemřelého všechny, kterým nebožtík ublížil. Na tomto místě se se zemřelým

rozloučila celá vesnice. Nemocní a staří se vraceli domů a nejbližší rodina a přátelé odjížděli do farního kostela k účasti na pohřebním obřadu. V dřívějších dobách se k místu „*odprosu*“ chodilo pěšky a dále se také pěšky pokračovalo. Dnes se obě části cesty mohou vykonat osobním autem.

Ženy na Hané nosily na hlavách při pohřbu v 19. a začátkem 20. století bílé šátky s drobným nevýrazným vzorem. Když byla zima, nosily přes ramena i bílé vlnáky. K smutečnímu oblečení se vždy nosil bílý fěrtoch (zástěra).

Průběh pohřebního obřadu se lišil regionálními zvyklostmi a praktikami náboženských konfesí. Římskokatolický pohřební obřad bude popsán v samostatné kapitole, proto se zde o něm nezmiňuji. Rakev byla po skočení pohřebního obřadu v kostele nesena v průvodu na márách, později vezena na žebřinovém nebo deskovém voze. Vzpomínám si, že v roce 1964 jsem jako dítě byla na pohřbu svého dědečka v Batelově na Českomoravské vysočině. Protože byl za svého života sedlák a šil i koňské chomouty a postroje, byla jeho rakev do kostela a potom i na hřbitov vezena v pohřebním voze, který byl tažen dvěma páry koní. Když se vykopal hrob pro nového nebožtíka, nalezené kosti se svázaly do bílého šátku a znovu se uložily do téhož hrobu. Těmto šátkům se říkalo „*smř'ové*“. (Ludvíková 2002, s. 66)

Spouštění rakve do hrobu bylo již v antickém Římě provázeno pláčem a lkáním najatých žen. František Bartoš zaznamenal, jak na Podluží tyto plačky naříkaly nad mrtvým třikrát. Jednou v domě zemřelého, podruhé když rakev vynášely a potřetí nad hrobem. Plačkami byly nejen ženy, ale i děti. Také matka učila své dcery, jak budou plakat na pohřbech. I když samotné naříkání mělo svá pravidla, bývalo mnohdy ovlivněno improvizací. (Bartoš 2003, s. 52)

Příklady naříkání

*„Zahrado, zahrado, zahrado hraděná,
Co do tebia sejú ty drahé semena.
Ach Bože můj milý, co to za domeček,
Nemá devří, nemá ni okéneček.
Můj manžele milý, bar sme nic neměli,
šak sme my se spolu přeca rádi měli.“*

Ne každé naříkání zastávalo pravidlo, že o mrtvých jen dobře.

*„Od plotu, od plotu
S tú mrchů nedobru
Abyste nezavadili,
Abyste ho neobudili.
Šelmo, šelmo, šak už si tam,
až's mi všeko žito rozdal“
(Bartoš 2003, s. 53-54)*

Po odchodu z hřbitova se v domě smutku pořádala pohřební hostina pro příbuzné, pro pozvané hosty. Její honosnost a okázalost se lišila podle sociálního postavení zemřelého. Výběr předkládaných jídel závisel na regionu. Na hostině býval čestným hostem kněz. Pro ty, kteří se nějakým způsobem podíleli na průběhu pohřbu, se uspořádalo zvlášť pohoštění v hospodě. Tato hostina měla význam přijímacího rituálu, kdy se pozůstalí opět vraceli po době truchlení do společnosti.

Během doby smutku chodila nejbližší rodina v černém oblečení. Já si pamatuji, že ještě v 70. letech 20. století jsme nosili, když zemřel někdo v rodině, černou páskou navlečenou na rukávu, nebo přes klopu kabátu. Nyní se již na Vyškovsku, s tímto zvykem nesetkáváme. (Můžeme ho vidět například při sportovních utkáních, kterým předcházelo úmrtí sportovce.) Dalším společenským zvykem je, vzdání holdu a úcty zemřelému minutou ticha.

Mgr. Antonín Štefek, děkan ve Vyškově mi sdělil, že v 90. letech 20. století působil na Valašsku a ve farnosti pohřbíval též Roma. Sám viděl, jak byl nebožtík v rakvi obložen papírovými bankovkami „*pro zaplacení převaděči duší na onen svět*“. Na tomto pohřbu byl přítomen i cikánský baron a skupina romských plaček. Před spouštěním rakve do hrobu baron knězi řekl, že kdyby se mu zdálo naříkání plaček dlouhé, tak na baronův pokyn naříkání přestane. Při spouštění rakve do hrobu se daly přítomné romské ženy do naříkání a pláče. Když po určité době chtěl kněz pokračovat v obřadu, dal baronovi pokyn. Ten dle slov Antonína Štefka „*zavelel*“, plačky v tom okamžiku utichly a pohřební obřad mohl nerušeně pokračovat.

Když jsem byla přítomna na romském pohřbu v roce 2006, sdělil mi zaměstnanec pohřební služby ve Vyškově, že ještě v roce 1995 byly na romském pohřbu přítomny plačky. Těchto žen ale již dnes ubývá i mezi Romy a mladší generace Romek v tomto

zvyku nepokračuje. V romském pohřebním průvodu, který šel z kostela na hřbitov, kráčeli hned za pohřebním vozem dva hudebníci. Jeden s harmonikou a druhý s kytarou. Zemřelého v průvodu doprovázeli cikánskými pohřebními melodiemi. Po ukončení obřadu na hřbitově zahráli nebožtíkovi jeho oblíbený čardáš.

4.4 Římskokatolický pohřební obřad v současnosti

Křesťanský pohřeb je výrazem naděje ve věčný život. Je chápán jako utvrzení v naději, že ten, kdo zemřel, bude stejně jako Kristus po smrti uveden do *místa občerstvení, světla a míru*. Takto se hovoří o posmrtné naději v křesťanské liturgii. Přestože smrt znamená vždy odloučení, křesťané věří, že jsou všichni, tedy živí i mrtví, spojeni v Kristu.

Římskokatolická církev v dnešní době užívá tři druhy pohřbu. Odpovídají v podstatě původnímu římskému rituálu. (viz kapitola 4. 2)

První typ pohřbu má tři zastavení:

V domě zemřelého, kde kněz povzbudí pozůstalé čtením z Písma, pokropí rakev svěcenou vodou a pomodlí se žalm. Pak jde pohřební průvod z domu do kostela.

Při zastavení v kostele kněz odslouží pohřební mši nebo se provede obřad „*posledního rozloučení*“ (viz níže).

U hrobu na hřbitově se posvětit hrob a rakev se spustí do země. Kněz pronáší modlitbu, kde je zdůrazněno, že tělo se vrací do země, aby tam očekávalo vzkříšení. Na závěr se všichni pomodlí modlitbu Páně „*Otče náš*“.

Druhý typ pohřbu má dvě zastavení:

V kostele nebo hřbitovní kapli nebo smuteční síni se vykoná obřad posledního rozloučení se zemřelým. Jedná se pouze o bohoslužbu slova. Zádušní mše se koná později.

U hrobu jsou stejné obřady jako v prvním typu pohřbu.

(Tento typ pohřbu je v dnes používán nejčastěji.)

Třetí typ pohřbu má obřady pouze na jednom místě:

Rozloučení se zesnulým se odehrává buď v obřadní síni či krematoriu. Obřad tvoří krátká bohoslužba slova s následným rozloučením. Po obřadech následuje kremace a s časovým odstupem uložení urny. Kněz při výběru liturgických textů má brát zřetel na prostředí, v němž obřad probíhá a na pozůstalé.

Další možností průběhu pohřbu třetího typu může být také to, že proběhne pohřební mše v kostele, po níž je rakev se zemřelým převezena ke kremaci. Všichni vyjdou z kostela, hraje hudba, rakev se zemřelým je uložena do pohřebního vozu. Kněz ji žehná svěcenou vodou a vyprovází na cestu. Kněz pak může být po určité době pozůstalými vyzván, aby urnu uložil obřadně na hřbitově do hrobu.

Tento třetí typ pohřbu je velmi rozšířen.

Kněžím, kteří konají pohřební obřady, je doporučeno Českou biskupskou konferencí, aby ochotně přijímali zvyklosti, které jsou v tradici rodin, místního společenství a neodporují křesťanské nauce.

Liturgická pravidla pohřbu nedovolují dělat rozdíly v pohřebním obřadu mezi osobami, které měly za života rozdílné sociální postavení. Tedy i pohřební obřad papeže Jana Pavla II. se řídil týmiž úkony jako u „obyčejného člověka“, jen s tím rozdílem, že obřad byl přenášen médií a zúčastnili se ho mnozí státníci a významné osobnosti.

V následující části bude popsáno, jak probíhá římskokatolický pohřební obřad v současnosti ve Vyškově.

Pohřební služba přiveze rakev se zemřelým do kostela. Po jejím otevření potvrdí nejbližší příbuzní totožnost zemřelého, vloží mu do sepjatých rukou kříž nebo růženec a obloží jej obrázky svatých. Pomodlí se nad zemřelým a rakev se zavře. Teprve potom se rozezní zvon „*umíráček*“ a přicházejí ostatní účastníci pohřbu. Před oltářem stojí rakev, v její blízkosti hoří velikonoční svíce paškál, od kterého se zapaluje při křtu křestní svíce. Smuteční hosté přinášejí květiny. Začíná pohřební mše, která má všechny části jako každá jiná: úvod, bohoslužbu slova, bohoslužbu oběti. Liturgické texty zohledňují jak zármutek nad smrtí člověka, tak naději na odpuštění hříchů a víru v život věčný. V modlitbách všichni poroučejí duši zemřelého Bohu. Po ukončení této mše čtyři muži, nejčastěji členové rodiny, vynášejí rakev se zemřelým před kostel. Dbá se na to, aby mrtvý byl vynesena přes práh kostela nohama napřed. V menších městech a obcích jde pohřební průvod na hřbitov, kde se ukládá rakev do hrobu. Průvod je řazen tak, že jako první jde ministrant s křížkem, muži, hudba a kněz. Za pohřebním vozem jde nejbližší rodina zemřelého a dále pak smuteční hosté. Pokud se koná pohřební mše ve hřbitovní kapli, donesou muži rakev až k vykopanému hrobu. Při cestě na hřbitov je možné se modlit vhodné žalmy s antifonami: „*Otevřte mně brány spravedlnosti, vejdu jimi, abych vzdal díky Hospodinovi,*“ nebo: „*Toto je brána Hospodinova, jí přicházejí spravedliví.*“ (Pohřební obřady 1999, s. 40) Vhodný žalm k pohřebnímu průvodu je žalm číslo 117 nebo 118.

... Hospodin je má síla a statečnost, stal se mou spásou.

Jásot ze spásy

Zní ve stanech spravedlivých.

Hospodinova pravice mocně zasáhla,

Hospodinova pravice mě pozvedla,

Hospodinova pravice mocně zasáhla,

Nezemřu, ale budu žít

A vypravovat o Hospodinových činech.

Hospodin mě sice těžce ztrestal,

Nevydal mě však smrti...

Pokud není hrob požehnán, musí kněz nejprve provést obřad žehnání hrobu. Pak se rakev spouští do hrobu a kněz při tom říká: „*Neboť ty jsi naše vzkříšení a život, ty kraluješ na věky věků.*“ A všichni odpoví: „*Amen.*“ (Pohřební obřady, 1999 s. 53).

Celý obřad je zakončen přímluvami a společnou modlitbou „Otče náš.“ Pak kněz vhodí na rakev do hrobu hrst hlíny, poděkuje všem přítomným jménem rodiny za účast na pohřbu, se všemi se rozloučí a odchází. Rodina a všichni přítomní potom do hrobu házejí květiny a symbolicky zasypávají rakev hlínou.

Do dnešní doby se dochovala tradice pohřební hostiny, což je alespoň malé občerstvení a společenské posezení rodiny zemřelého a pozvaných.

Průběh římskokatolických pohřebních obřadů je velice variabilní. K podrobnějšímu seznámení s tímto tématem doporučuji příslušnou literaturu (Pohřební obřady, 1999). Cílem této části práce nebylo pouze opsání pravidel pro vedení pohřbu, ale i popsat a zachytit, co jsem ve svém terénním sledování sama viděla.

4.5 Občanský pohřební obřad v současnosti

Dnešní moderní společnost, stejně jako vždy v minulosti se vyznačuje strachem z umírání a ze smrti. Většina lidí umírá v nemocnicích, za plentou, daleko od svých nejbližších, bez možnosti smíření a odpuštění. Rituály spojené s umíráním se z nemocničního prostředí zcela vytrácejí. Zdravotní sestry, ošetřující personál i lékaři nevědí, jak psychologicky a spirituálně usnadnit umírání. Nelze se jim ani divit, protože nemají k umírajícím lidem žádné osobní vztahy. Tělo do hrobu připravují zaměstnanci pohřební služby. V pražské Židovské obci ovšem dodnes existuje pohřební bratrstvo. Muži z tohoto bratrstva připravují dle starých židovských rituálů zemřelého člena své obce do hrobu a ženy zase zemřelou ženu.

Při své službě v nemocnici, kde jsem pracovala jako zdravotní sestra, jsem často slyšela větu, kterou slyšeli příbuzní umírajícího člověka od zdravotníků: „Ani za ním nechodte, už to nemá cenu!“ Spirituální potřeby jsou uspokojovány někdy za přítomnosti ostatních pacientů. Ze soukromého rozloučení s rodinou se tak stává věc veřejná. Tělo zemřelého v nemocničním prostředí není do hrobu rituálně připraveno.

Naději pro důstojný odchod a rozloučení vzbuzuje u nás hospicové hnutí. Hospice jsou zařízení, která slouží k doprovázení těžce nemocných k pokojné smrti. Umírající je zde v klidu, bez zbytečných zásahů z vnějšku, doprovázen nejen personálem, ale i svými blízkými k pokojné smrti. Pokoje v hospicích jsou jednolůžkové. Umírající má tak možnost ke klidnému smíření se sebou samým, s Bohem i se svými nejbližšími. Přítomný duchovní, psycholog a vyškolený personál mohou pomoci zvládnout tuto část života jak umírajícímu, tak i jeho blízkým. Je dobré, že v hospici mají příbuzní možnost si svého zemřelého připravit do rakve sami. V pietní místnosti se s ním mohou v klidu rozloučit. Navrací se tak rituál bdění u zemřelého, i když v pozměněné podobě.

V dnešní době se účast lidí na pohřbech odvíjí zejména od sociálního postavení zemřelého. Pokud zemře všeobecně známá osobnost, je účast lidí na pohřebním obřadu velká. Často se pohřební ceremonie odehrává za přítomnosti televizních kamer. Když zemře „obyčejný“ člověk, jdou se s ním často rozloučit jen jeho nejbližší příbuzní a přátelé. Dříve se se zemřelým přišla rozloučit celá vesnice nebo široké okolí. Dnes již ani nevíme, jak se chovat k pozůstalým. Z pohřebního rituálu jsou často vyloučeny děti, přestože se se smrtí téměř denně setkávají na televizních obrazovkách.

V současnosti je možno rozlišit dva základní typy občanských pohřbů:

Zpopelnění bez obřadu, koná se pouze spálení těla. Bez jakýchkoliv dalších obřadností.

S obřadem rozloučení v obřadní síni, následnou kremací nebo uložení těla do hrobu. Tento obřad má několik částí. Nejdříve se koná soukromé rozloučení s mrtvým u rakve v místnosti, která je tomu zvlášť určena. Zde stejně jako v kostele musí nejbližší příbuzný potvrdit totožnost zemřelého. Pak následuje oficiální slavnostní rozloučení v obřadní síni. Hraje zde smuteční hudba nebo se zpívají smuteční písně, recitují se básně, konají se proslovy na rozloučenou. Celý obřad končí tím, že buď je tělo odvezeno do krematoria, nebo je odvezeno na hřbitov. Všichni účastníci pohřbu doprovázejí rakev ke hrobu. Zde je spuštěna do připravené hrobové jámy. Hrobník,

který hrob vykopal, ho zasype hlínou. Stejně jako v kapitole o římskokatolickém pohřbu i zde popisují jen to, co jsem ve svém terénním výzkumu sama viděla.

4.6 Pojmosloví

Dies Irae („den hněvu“) - první slova zpěvu, kterým začíná zádušní mše. V západní církvi vyvolává představu konce světa a vítězství víry. (Lemaitrová 2002, s. 89)

De profundis („z hlubin“) - první dvě slova žalmu 130, který se zpívá v liturgii zemřelých jako jeden ze sedmi žalmů. (Lemaitrová 2002, s. 87)

Katafalk - vyvýšené podium, na něž se při pohřebním obřadu umísťuje rakev. (Lemaitrová 2002, s. 164)

Orace (Pohřební řeč) - kázání u příležitosti pohřbu významné osobnosti. (Lemaitrová 2002, s. 262)

Pohřbívání - není pro církev svátostí jako je křest a manželství. U katolíků se pohřební obřad koná během mše, žehnání těla a hrobu na hřbitově. Je posledním rozloučením se zesnulým. (Lemaitrová 2002, s. 282)

Pomazání nemocných - podstatou této svátosti je pomazání nemocných posvátným olejem na čelo a na ruce (v římském obřadu) nebo na jiné části těla (ve východních křesťanských církvích). Tento úkon je provázený modlitbou kněze. Cílem této svátosti je udělit zvláštní milost křesťanu, který zakouší těžkosti v důsledku vážné nemoci nebo stáří. (Katechizmus 1995, s. 388)

Rekviem (odpočinek) - první slovo vstupní modlitby zádušní mše, mše za zesulé. (Lemaitrová 2002, s. 310)

Růženec - nález růžence u zemřelých cizinců či neznámých v době 15. století sloužil jako osvědčení o tom, že jsou pokřtěni a mohou být pohřbeni na hřbitově. (Lemaitrová 2002, s. 317)

Výkrop - je součástí pohřebního obřadu a označuje se tak poslední modlitba, jíž se při pohřebním obřadu nad rakví či katafalkem zesnulého prosí, aby jej Bůh zprostil jeho hříchů nebo aby mu je odpustil. (Lemaitrová 2002, s. 384)

Zpopelnění, kremace- spálení těla mrtvého člověka a jeho přeměna v popel. Křesťané tento zvyk společný mnoha civilizacím dlouho odmítali. Poněvadž věřili ve vzkříšení těl a pohřbívali zesulé do země. Zpopelněním dávali v 19. století svobodní zednáři najevo svůj odpor k církvi. Od roku 1963 se již církev proti zpopelněování nestaví. (Lemaitrová 2002, s. 390)

5 Matriky

Považuji za důležité zmínit se o matrikách, protože narození a smrt jsou nejen sociálními, ale i základními demografickými událostmi a utvářejí průběh demografické reprodukce. Uzavření manželství a založení rodiny tuto demografickou reprodukci pak zprostředkovaně ovlivňují.

Matriky jsou cenným pramenem pro studium demografických ukazatelů v minulosti. Současně však vypovídají o tom, že přechodové rituály byly důležité události nejen v životě člověka, ale i společnosti.

Historie těchto zápisů sahá až do starověku. Systematičtější záznamy se však objevují, až když se písemného sledování těchto událostí ujala církev. Vedení matrik má z demografického hlediska velkou historickou hodnotu, protože církevní křty, svatby a pohřby byly povinné. Zpočátku byly tyto církevní záznamy velice nepřesné. Zprvu se evidovaly jen ty události, které byly spjaty s církevními úkony – křest, pohřeb, protože církevní správu zajímaly křty a pohřby, nikoliv však narození a úmrtí jako taková. Věrohodnost těchto historických pramenů je tudíž pochybná co do úplnosti a přesnosti záznamů.

K sjednocení matričního zápisu došlo v pražské diecézi roku 1760. Počátkem sedmdesátých let 18. století bylo vydáno státní nařízení, kterým se zaváděl bezplatný zápis křtů, sňatků a pohřbů. Za vlády Josefa II. byly v roce 1781 matriky prohlášeny za veřejné listiny. Dohled nad vedením matrik přestal být záležitostí církevní a začali se na něm podílet spolu s biskupy i krajští hejtmanové.

Toleranční patent z roku 1781 umožnil i vznik nekatolických matrik. Tyto nekatolické matriky měly zpočátku jen soukromý charakter, protože oficiální registraci nekatolického obyvatelstva vedli katoličtí faráři.

Formulář, který byl v roce 1784 vytvořen, sloužil s jistými úpravami až do roku 1949.

V roce 1868 se u nás povolily občanské sňatky a spolu s tím se objevily civilní matriky. Zprvu se do nich zaznamenávala jen oddání. Od roku 1870 se začaly vést i matriky rodné a úmrtí. Tyto civilní matriky byly určeny jen pro osoby bez vyznání a pro katolíky, kteří odmítli církevní sňatek. Evidence přirozené změny byla v našich zemích v rukou církve až do roku 1949. Tehdy byly matriční knihy předány státu.

Církev si ale dále vedly své matriční knihy. Teprve v roce 1950 byl u nás zaveden jednotný systém a vedení matrik připadlo tehdejšími národními výborům.

Z matričního zákona č. 268/1949 Sb. vyplývá, že každá matrika se skládá z knihy narození, knihy manželství a knihy úmrtí. Zásadou pro vedení matrik je to, že zápis je proveden do matriky tam, kde se matriční událost stala. (Pavlík 1986, s. 77-83)

Se změnou společenského zřízení v České republice v roce 1989 se změnily i zákony, které se týkají matrik.

Vyhláška č. 207 k zákonu č. 301/2000 Sb. o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů nabyla účinnosti dnem 1. července 2001.

§ 1 Matriční úřady jsou obecní úřady, městské úřady, magistráty územně nečleněných statutárních měst, v hlavním městě Praze úřady městských částí. Pro území vojenských újezdů újezdní úřady, které vedou knihu narození, knihu manželství a knihu úmrtí.

§ 3 Svazky matriční knihy, do kterých se zapisují narození, uzavření manželství a úmrtí státních občanů České republiky, ke kterým došlo v cizině, mají místo názvu obce uvedeno „Zvláštní matrika“.

§ 4 Zápis do matriční knihy provádí matrikář vlastnoručně dokumentním inkoustem vyplněním jednotlivých oddílů příslušného matričního listu.

§ 17 Zápis narození provede matrikář vyplněním příslušného matričního listu v knize narození podle učiněného oznámení.

§ 21 Zápis manželství provede matrikář vyplněním příslušného matričního listu v knize manželství.

§ 22 Zápis úmrtí provede matrikář vyplněním příslušného matričního listu v knize úmrtí.

§ 29 Osvědčení o splnění požadavků zákona o rodině pro uzavření církevního sňatku vydá matriční úřad na základě písemné žádosti snoubenců po předložení dokladů k uzavření manželství.

V římskokatolické církvi se obřady křtů, svateb a pohřbů zaznamenávají do církevních matričních knih.

Závěr

Cílem mé práce bylo pojednat o vybraných přechodových rituálech v ontogenezi člověka na přelomu 20. a 21. století. Prostudovala jsem historické prameny, vyslechla některé pamětníky a zapsala jsem jejich vyprávění. Zaznamenala jsem průběh a podobu občanských a římskokatolických obřadů v současnosti na DVD nosič. Snažila jsem se dostat k pramenům přechodových rituálů, které vždy tvořily a dodnes tvoří významné předěly v životě člověka. Domnívám se, že i když v dnešní době dochází k prolínání kultur a tyto rituály se budou měnit, nikdy neztratí svůj význam. Člověk se bude vždy ptát po smyslu svého života, vždy bude hledat klid, řád a harmonii. Může se nám zdát, že tyto rituály, o nichž jsem pojednala, se stávají pro některé lidi přežitkem. Domnívám se však, že z života člověka nikdy zcela nevyumizí. Budou jistě měnit svoji vnější podobu, avšak jejich vnitřní smysl a obsah, který vyrůstá z kulturní paměti lidstva, zde bude stále. A právě prožití přechodových rituálů může významně přispět k nalezení výše zmíněné harmonie a řádu v životě člověka.

Přechodové rituály se utvářely spolu se socializací člověka. Do dnešní doby v nich přetrvávají prvky a stopy magie a lidových pověr. Tak jako se vine nit života, tak i přechodové rituály mají svůj zrod, vývoj a význam v globální společnosti na konci 20. století a také na počátku 21. století.

Současná podoba přechodových a iniciačních rituálů ukazuje, že lidová kultura a náboženství jsou hluboce zakotveny v tom, co člověka dělá člověkem a co z prožitků těchto rituálů vytváří smysluplný životní příběh. (Halík 2006, s. 30)

Použitá literatura a prameny:

ASSMANN, J. MACH, T. *Smrt jako fenomén kulturní teorie*. Přel. R. Fialová. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 2003. 91 s. Přel. z: Der Tod als Thema der Kulturtheorie. ISBN 80-7021-514-3.

AUGÉ, M. *Antropologie současných světů*. Přel. Holzbachová, 1. vyd. Praha: Atlantis, 1999. 128 s. Přel. z: Pour une anthropologie des mondes contemporains. ISBN 80-7108-154-X.

BAHNÍK, V. a kol. *Slovník antické kultury*. 1. vyd. Praha: Svoboda, 1974. 718 s. AA 117, 91, VA 153, 34 73/401-22-8, 5

BARTÁK, J. a kol. *Encyklopedický slovník* 1. vyd. Praha: – ODEON, 1993. 1253 s. ISBN 80-207-0438-8.

BARTOŠ, F. *Lid a národ. Sebrané rozpravy národopisné a literární, svazek druhý*. 1. vyd. Zlín: Krajská knihovna Františka Bartoše, 2003. 337 s. ISBN 80 -239-2118-5. (Spis z roku 1885)

BOLOGNE, J. C. *Dějiny svatebních obřadů na Západě*. přel. Chvojková B. 1. vyd. Praha: VOLVOX GLOBATOR, 1997 390 s. Přel. z: Historie du mariage en Occident. ISBN80-7207-054-1.

BROUČEK, S. JEŘÁBEK, R. a kol. *Lidová kultura národopisná encyklopedie Čech Moravy a Slezska*. 1. vyd. Praha: Mladá Fronta 2007 1298 s. ISBN 978-80-204-1450-2.

COPANS, J. *Základy antropologie a etnologie*. Přel. J. Brůžek, V. Černý, P. Skalník, 1. vyd. Praha: Portál, 2001. 124 s. Přel. z: Introduction á l'ethnologie et á l'anthropologie. ISBN 80-7178-385-4.

DAVIES, M. W. *Kulturní antropologie*. Přel. I. Müller, 1. vyd. Paha: Portál, 2003. 175 s. Přel. z: Antropology. ISBNB 80-7178-778-7.

ELIADE, M. *Dějiny náboženského myšlení*. Přel. M. Lyčka, J. Našinec, F. Karlík, 1. vyd. Praha: OIKOYMENH, 1997. 344 s. Přel. z: Historie des croyances et des idées religieuses. ISBN 80-86005-53-4.

GENNEP, A. van *Přechodové rituály Systematické členění rituálů*. Přel. H. Beguivinová, 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997. 201 s. Přel. z: Les rites passage, Étude systematique des rites. ISBN 80-7106-178-6.

GUARDINI, R. *Životní období*. Přel. L. Dolejší, 1. vyd. Praha: Zvon, 1997 100 s. Přel. z: Die Lebensalter. ISBN 80-7113-189-X.

HALÍK, T. *Prolínání světů*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2006. 279 s. ISBN 80-7106-834-9.

HOLUB, M. NOVÁ, H. *Zákon o rodině, komentář a předpisy souvisící*. 6. vyd. aktualizované a doplněné vydání podle stavu k 1. 2. 2004. Praha: Linde, 2004. 750 s. ISBN 80-7201-451-X.

HIPPOLYT ŘÍMSKÝ, *Apoštolská tradice*. 1. vyd. Velehrad: Refugium 2000. 53 s. ISBN 80-86045-45-4.

JANČÁŘ, J. a kol. *Vlastivěda Moravská ZEMĚ A LID Nová řada svazek 10, Lidová kultura na Moravě*. 1. vyd. Brno, Strážnice: Ústav lidové kultury ve Strážnici a Muzejní a vlastivědná společnost v Brně, 2000. 373 s. ISBN 80-86156-31-1. (ÚLK), 80-7275-005-4. (MVS)

JÖCKLE, C. *Memento mori*. Přel. J. Zoubková. 1. vyd. Praha: Euromedia Group, Knižní klub a Balila 2000. 160 s. Přel. z: MEMENTO MORI Friedhöfe Europas ISBN 80-242-0108-9.

KADLEC, J. *Dějiny katolické církve I, II*. 3. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 1993. 709 s. ISBN 80-7067-285-4.

KAUFMANOVÁ-HÜBEROVÁ, G. *Děti potřebují rituály*. Přel. A. Syrovátková, 1. vyd. Praha: Portál, 1988. 94 s. Přel. z: Kinder brauchen Rituale. ISBN 80-7178-203-3.

Katechismus katolické církve. Přel. Josef Koláček, vyd. 1. Praha: Zvon, 1995. 793 s. Přel. z: Catechisme de l' Eglise catholique ISBN 80-7113-132-6.

KNAUSOVÁ, I. *Vybrané kapitoly ze sociální politiky*. 2. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2005 85 s. ISBN 80-244-1021-4.

Křestní obřady. 2. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1999. 108 s. ISBN 80-7192-378-8.

LEMAITROVÁ, N. QUISONOVÁ, M.-T. SOTOVÁ, V. *Slovník křesťanské kultury*. Přel. J. Binder, V. Hrubnová, K. Křičková, V. Sejková, D. Slabochová, M. Stretti, 1. vyd. Praha: Garmond, 2002. 448 s. Přel. z: Dictionnaire culture du christianisme. ISBN 80-86379-41-8.

LENDEROVÁ, M. *K hříchu i k modlitbě. (Žena v minulém století)* 1. vyd. Praha: Mladá fronta, edice Kolumbs, 1999. 340 s. ISBN 80-204-0737-5.

LENDEROVÁ, M. RÝDL, K. *Radostné dětství. (Dítě v Čechách devatenáctého století)* 1. vyd. Praha, Litomyšl: Paseka 2006. 384 s. ISBN 80-7185-647-1.

LUDVIKOVÁ, M. *Lidový kroj na Hané*. 1. vyd. Přerov: Muzeum J. A. Komenského 2002. 116 s. ISBN 80-238-8573-1.

MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 3. vyd. SLON Praha: SLON, 2003. 161 s. ISBN 80-86429-19-9.

MOHR, G. H. *Lexikon symbolů*. Přel. E. Urbánková, 1. vyd. Praha: VOLVOX GLOBATOR, 1999. 318 s. Přel. z: Lexikon der Symbole. ISBN 80-7207-300-1.

MOŽNÝ, I. *Moderní rodina, mýty a skutečnost*, 1. vyd. Brno: Blok, 1990. 184 s. ISBN 80-7029-018-8.

MURPHY, R. F. *Úvod do sociální a kulturní antropologie*. Přel. H. Červinková, 2. vyd. Praha: SLON, 2004. 268 s. Přel. z: Introduction to Cultural and Social Anthropology. ISBN 80-86429-25-3.

NAVRÁTILOVÁ, A. *Narození a smrt v české lidové kultuře*. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 2004. 416 s. ISBN 80-7021-397-3.

OHLER, N. *Umírání a smrt ve středověku*. Přel. V. Petkevič. 1. vyd. Jinočany: H+H, 2001. 409 s. Přel. z: Sterben und Tod im Mittelalter. ISBN 80-86022-69-2.

OPATRŇÝ, A. *Příprava na křest dítěte*. Pastorační středisko sv. Vojtěcha při Arcibiskupství Pražském, dostupné: http://www.tf.jcu.cz/cz_lmenu/katedry/praktik_teol/getfile.php?filemanex: online 12. 06. 2007

PACHTOVÁ, M. PROCHÁZKA, P. *Svatební koláč a zalikování svatby na Vyškovsku*. 1. vyd. Vyškov 2006 Vydáno vlastním nákladem autorky

PAVLÍK, Z. KUCHARÍKOVÁ, J. ŠUBRTOVÁ, A. *Základy demografie*. 1. vyd. Praha: Academia, 1986. 736 s. (66, 18 AA – 67, 07 VA) náklad 2000 výtisků –02/6 – 7672 21-075-86 cit. 77-80

POBERTOVÁ, J. POBERTOVÁ, S. *Minimum ke svatbě*. 1. vyd. Praha: Olympia, 2000. 80 s. ISBN 80-7033-643-9.

Pohřební obřady. 2. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1999. 60 s. ISBN 80-7192-379-6.

Pohřeb. cz. dostupné: www.pohreb.cz/hrob.php online 05. 06. 2007

Sbírka zákonů České republiky, Vyhláška 207 Ministerstva vnitra, kterou se provádí zákon č. 301/2000 Sb. o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů

SLOUKOVÁ, A. *Svatba-průvodce pro začátečníky i pokročilé*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2001. 108 s. ISBN 80-247-9064-5.

SOKOL, J. *Malá filosofie člověka*. 4. vyd. Praha: Vyšehrad, 2004. 392 s. ISBN 80-7021-713-8.

SOKOL, J. *Filosofická antropologie, člověk jako osoba*. 1. vyd. Praha:Portál 2002. 222 s. ISBN 80-71-78-627-6.

SOUKUP, V. HOLÝ, V. *Sociální a kulturní antropologie*. 1. vyd. Praha: SLON, 1993. 157 s. ISBN 80-901-424-1-9.

Svatební obřady. 2. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství 2007. 134 s. ISBN 978-80-7192-987-1.

ŠAJER, J. *Svátosti v morální teologii*.

dostupné: http://www.tf.jcu.cz/cz_lmenu/katedry/etika online 03. 06. 2007

Uvedení do křesťanského života. Vydalo Ústřední církevní nakladatelství Praha, Česká liturgická komise Praha 1987

VÁCLAVÍK, A. *Výroční obyčeje a lidové umění.* 1. vyd. Praha: Československá akademie věd, 1959. s. 580. 69, 45 AA - 70, 35 VA - 9613 - D 592678

VYHLÍDAL, J. *Z hanáckých dědin a měst. díl II.* vydáno za pomoci sněmu markrabství moravského 1902, nákladem knihkupectví R. Prombergra v Olomouci. 241 s.

Ústní prameny:

Mgr. Dvořáková Gabriela, učitelka ošetrovatelství zabývá se multikulturou a komunikací v ošetrovatelství

doc. Dr. Kunetka František Th.D., vedoucí Katedry liturgické teologie Cyrilometodějské teologické fakulty UP v Olomouci,

PhDr. Navrátilová Alexandra, CSc., Etnologického ústavu Akademie věd České republiky v Brně, zabývá se tematikou české duchovní a sociální kultury v evropském kontextu.

Mgr. Pachtová Marie, Vyškov, Mistryně lidové umělecké výroby. Zabývá se lidovým uměním na Hané se zřetelem na rodinné a výroční zvyky a tradice

Pachta Jaroslav, rodák z Batelova, pamětník

Šestáková Františka, Mysločovice, pamětnice

Mgr. Štefek Antonín, Vyškov, římskokatolický kněz

PhDr. Válka Miroslav, PhD., vedoucí Ústavu evropské etnologie Filosofické fakulty MU v Brně

Přílohy – seznam příloh

I. Obřad žehnutí při křtu: Křestní obřady 1999, s. 58.

II. Způsob, jakým se žádalo o kmotrovství: Navrátilová A. 2004, s. 95-96 převzato Adámek, K. 1990; Lid na Hlinecku, s. 39.

III. Projev obecního zastupitele při vítání občánků: Oddělení evidence obyvatel, občanských průkazů, cestovních dokladů a matriční agendy Městského úřadu ve Vyškově 2008.

IV. Řeč při předávání svatebního koláče v polovině 19. století na Hané: Vyhlídal J. 1902, s. 149-151.

V. Řeč nad svatebním stromem v polovině 19. století na Hané. Vyhlídal J. 1902, s. 151-154.

VI. Řeče svatební z Prostějovska. Rukopis pochází z roku 1846: Vyhlídal J. 1902, s. 151-154.

VII. Koláčové říkání při zalikování svatby ve Vyškově v současnosti.: Pachtová M. 2006, s. 4-5.

VIII. Manželský slib snoubenců při římskokatolickém svatebním obřadu: Svatební obřady 2007, s. 40.

IX. Projev obecního zastupitele k snoubencům při občanském sňatku: Oddělení evidence obyvatel, občanských průkazů, cestovních dokladů a matriční agendy Městského úřadu ve Vyškově 2008.

X. Slavnostní přípitek otce nevěsty: Uveřejněno se svolením autora MUDr. Kaly M. 2005.

XI. Křestní rouška a křestní svíce: Kalábová M. soukromý archiv

XII. Svíce paškál: Soukromý archiv Kalábová M.

XIII. Křest katechumenky: Soukromý archiv Kalábová M.

XIV. Snubní prsteny, zasnubní prsten: Soukromý archiv Kalábová M.

XV. Svatební koláč: Soukromý archiv Kalábová M.

- XVI. Růženec a obrázky svatých:** Soukromý archív Kalábová M.
- XVII. Rodní a křestní list z roku 1916:** Soukromý archív Kalábová M.
- XVIII. Rodní a křestní list z roku 1920:** Soukromý archív Kalábová M.
- IXX. Rodný a křestní list z roku 1944:** Soukromý archív Kalábová M.
- XX. Rodný list z roku 1944 II:** Soukromý archív Kalábová M.
- XXI. List oddavkový z roku 1925:** Soukromý archív Kalábová M.
- XXII. Vysvědčení dospělosti z roku 1923:** Soukromý archív Kalábová M.
- XXIII. Rodný list z roku 2008:** <http://www.sevt.cz/obrazek-produktu/rodny-list-09001100/online> 21. 02. 2008
- XXIV. Oddací list z roku 2008:** <http://www.sevt.cz/produkt/oddaci-list-09002100/> online 21. 02. 2008
- XXV. Úmrtní list z roku 2008:** <http://www.sevt.cz/produkt/umrti-list-09003100/> online 21. 02. 2008
- XXVI. Vysvědčení o právní způsobilosti k uzavření manželství z roku 2008:** <http://www.sevt.cz/produkt/vysvedceni-o-pravni-zpusobilosti-k-uzavreni-manzelstvi-09005100/> online 21. 02. 2008
- XXVII: DVD Vybrané přechodové rituály v ontogenezi člověka na přelomu 20. a 21. století:** Soukromý archív Kalábová M.

P ř í l o h y

I. Obřad žehnání při římskokatolickém křtu:

Požehnání matce: (matka drží v náruči své dítě)

„Požehnání Pána Boha všemohoucího

ať sestoupí na matku tohoto dítěte.

Vždyť Bůh skrze Ježíše Krista, Syna Panny Marie,

naplňuje křesťanské matky radostnou nadějí,

že jejich děti budou mít život věčný.

Ať tato matka nikdy nezapomíná

na radost dnešního dne, kdy děkuje za své dítě,

a ať spolu s ní vzdává Bohu díky celým svým životem

v Kristu Ježíši, našem Pánu.

Amen.“

Požehnání otci:

„Požehnání Pána Boha všemohoucího

ať sestoupí na otce tohoto dítěte.

Vždyť Bůh je otec všech,

je dárce života na zemi i na nebi.

Ať jsou oba rodiče svému dítěti

prvními svědky víry, slovem i životem,

v Kristu Ježíši, našem Pánu.

Amen.“

Požehnání všem, kteří jsou přítomni křtu dítěte

„Požehnání Pána Boha všemohoucího

ať sestoupí na všechny přítomné věřící.

Vždyť Bůh nám dal z vody a z Ducha svatého

Život věčný.

Ať je toto shromáždění vždycky a všude

Živým lidem Božím,

Ať je naplněno Božím pokojem

V Kristu Ježíši, našem Pánu.“ (Křestní obřady 1999, s. 58)

II. Způsob, jakým se žádalo o kmotrovství:

Pochválen Buď Ježíš Kristus. Slovné a vzácné poctivosti mně zvláště milá paní kmotra, vinšuji vám od pána Boha štěstí, zdraví a v něm všechno nejlepší, spasitelné, dobré. Před paní kmotrou tajiti nemohu, kterak Pán Bůh milosrdný okem milosrdenství svého svatého na mně a manželku mou ráčil jest vzhlédnouti a nám z poctivého lože manželského jedinou dcerušku ráčil dáti. Já pak jakožto otec dítěte svého povinen jsouc o to se starati, aby takové nemluvnátko skrze správce církevního křtu svého dojiti mohlo, i uznávajíce já to, že křest svatý bez přítomnosti dobrých poctivých lidí nemůže býti, vás jsem sobě oblíbil, mě zvláště milá paní kmotro, spolu s manželkou mou za jednou paní kmotru tomu nemluvnátku býti žádám pro Boha a jeho nevinné umučení jednou po druhé a po třetí, že to paní kmotra na žádost mou a manželky mé učiní pro odplatu pána Boha všemohoucího. Já zase za každého času připovídám se vším dobrým odměniti a odsloužiti pro všechny dny života vašeho...

(Navrátilová 2004, s. 95-96 převzato: Adámek, K. 1990; Lid na Hlinecku, s. 39)

III. Projev obecního zastupitele při vítání občánků:

Vážení rodiče, milí hosté!

Vítám Vás v obřadní síni města Vyškova při významné události ve Vašem životě. Narodilo se Vám děťátko, malé, nemohoucí, zcela závislé na Vaší péči. Naplnilo Vás štěstím. Znovu a znovu žasneme nad zázrakem zrození, nad symbolem lidské nesmrtelnosti.

Dítě bude trvalým zdrojem Vaší radosti, ale i starosti. Vaším prostřednictvím bude poznávat svět. Vy budete dále utvářet jeho povahové vlastnosti a jeho postoj k lidem. Výchova dítěte je nesmírně náročná, ale také krásná. Pečujte o své dítě se vši pozorností a láskou. Každý den vás bude Vaše dítě okouzlovat něčím novým, nezapomenutelným. Budou se prohlubovat Vaše vzájemné citové vztahy a rodinné pouto. Vše krásné a ušlechtilé, co do dítěte vložíte, Vám jednou vrátí. Skládejte tyto vzácné chvílky do veliké kytice vzpomínek, z jejíž bohatosti, pestrosti a krásy budete čerpat radost a sílu v pozdějších letech.

Blahopřeji Vám jménem všech spoluobčanů k jeho narození a ze srdce přeji jemu i Vám život plný radosti, potěšení a lásky.

(Oddělení evidence obyvatel, občanských průkazů, cestovních dokladů a matriční agendy Městského úřadu ve Vyškově 2008)

IV. Řeč při předávání svatebního koláče v polovině 19. století na Hané:

Vesele, páni muzikanti vesele! Ať se ctné a šlechetné paní nevěstě mezi všemi přáteli česť a chvála děje.

Vesele, vesele!

Chasa, chasa Abrahámu, rostupte se na stránku, rostupte se dále šíře, ať já mužů k této paní mladé nevěstě přistópiti bliže. Mladí muži k ženám, mládenci k pannám, já bych šel ke své ještě jí nemám.

Vesele, vesele, páni muzikanti, vesele!

Za 2hé...Co pak ty ctná a šlechetná paní nevěsto tak smutná sedíš, že na mně ani na tento Boží dárek nehledíš, snad se býti malý zdá, co tě tvá nejmilejší máti posílá. Ona mně ale povídala dybys byla dyl slóžila, že by tě byla třikrát toliké udělala.

Vesele,...

Za 3tí...Skazuje Tě ctná a šlechetná paní mladá nevěsta, tvá máti ze všech nejmilejší pozdraviti, a posílá tě tento koláč maly od Boha dany, od ctných a šlechetných matron přichystany, a před tvó velebnosti představeny.

Vesele,...

Za 4té...Nebud' ty ctná a šlechetná paní mladá nevěsto tak smutná, ale bud' hodně veselá, neboť tě tvůj milé nvyovědl, nebo chtěl-li on tebe za své ženu míti, musel si pro tebe přijeti šesti koňma vranéma, červenym aksamitem širovanéma, se čtyrky bubenáky, a se čtyrky vůdci, a to všecko z Boží moci.

Vesele,.....

Za 5té...Zkazuje tě pak ctná a šlechetná paní nevěsto tvůj milé. On mně povídal, že by si vinšoval s tebe pohrati v křišťálové světnici na parnikové lavici. Marcipánové stoleček, a na tem stolečku stříbrnó mísečku, a na té mísečce smaženó rybečku, a k tomu vína sklínečku. Jak to všecko sníte a vypíjete, tak se z vás na mně družičky nekerá zasmějte.

Vesele,...

Za 6té... Nebud' ty ctná šlechetná paní mladá nevěsto tak smutná, ale bud' hodně veselá. Dyť ty sedíš mezi družičkama

Vesele,...

Za 7mé...Když pak tuta pani mladá nevěsta doslózila, chce aby ji její máti zaplatila, já již sem se dost' na veselí nabéval ještě sem takové záplaty neviděl, jakó tato nevěsta bude míti. Protož aby ona ze svého zezástolí vystópila, a své némilěši mati za její těžké vychování poděkovala.

Vesele,....

Za 8mé...Tak já tě ctná a šlechetná mladá paní nevěsto toho koláču nemožu dáti, až pár tolarů na stříbrném talíři budu viděti.

Vesele,...

9té verš se dořekne: Tak já tě ctná a šlechetná paní mladá nevěsto tento koláč odevzdávám, abys ho ode mě přijala, za to tě prosím a žádám.

Vesele,...

(Vyhlídal 1902, s. 149-151)

V. Řeč nad svatebním stromem v polovině 19. století na Hané

Za 1.ní. Poslyš pak, paní mladá nevěsto, poslyš dále, co sem já...pro tento stromeček musel vystáti nesnáze, musel sem tři dni, tři noci nespáti, nejísti, nepíti, chtěl-li sem tento stromeček míti, a k tvojemu veselí zachrániti.

Vesele,...

Za 2hé. Obešel sem kolem hory doly, nikde sem tak krásného stromečku nenašel, až sem k zelenému hájíčku přišel, a tam na něm seděl slaviček, a tak krásně zpíval, až se tento stromeček k zemi ohýbal. I tak na něj Pán Bůh dopustil, že tento stromeček opustil; já jak sem ho do ruk dostal, tak sem si s ním vyskakoval proskakoval, až sem se na panské most dostal.

Vesele,...

Za 3tí. Když sem tam šel dále přes hájíček, tam na mně vyletěl kraholíček a sedl mně na tento stromeček. Já sem pak řal ho šabličkó, ono z něho vyletlo peřičko. Kerá matičky svó cerušku chcete nejspíš vdáti, můžete si ho tam zebrati, uděláte z něho zhlaveček, aby přikryl holomócky kré všecek, od Tovačova až po Novó Ves, žádné vám tak nikdá neželhal jak já dnes.

Vesele,...

V dalších slokách řečník popisuje svou dramatickou cestu se stromkem přes celou Hanou. Zmiňuje zde místa: „Valašské Medřiče, Votaslavice, Volinbork, Smržice, Kostelec, Slatenky, Uherské Brod. Vypráví, jaké příhody se mu na této cestě přihodily a celé vyprávění končí :

Za 15té. Tak já tobě ctná a šlechtná paní mladá nevěsto toho stromečka nemožu dáti, až pár tolarů na stříbrném talíři budu viděti.

Vesele,...

16té. Tak já tobě ctná a šlechtná paní mladá nevěsto tento stromeček odevzdávám, abys ho ode mě přijala, za to tě prosím a žádám.

Vesele,...

(Vyhlídal 1902, s. 151-154)

VI. Řeče svatební z Prostějovska. Rukopis pochází z roku 1846:

Když se dělá příklad ženichovi

...A tak milé ženichu, ty dnes se mosíš vodřict svých přátelů, bratrů, sester a rodičů a přidržet se té, která tě zdávna vinšovaná je a protož prosím tě za tvy rodiče, cti jich a miluj až do smrti, nebo víš, že voni mnoho vystáli, než tě k temu důstojenství přivíst mohli. Plň a zachovávej čtvrtý prikázání Boží, v kterym Bůh poróči dětem, aby rodiče ctili a milovali, že jim dá dlóhy věk na zemi... A taky nepohrdni tém statečkem, co tvi rodiči pro tebe nastarali, aby jejich srdce splakat nad tím nemuselo tak, jak splakalo srdce těh rodičů nad jejich synáčkem, když rozmrhal statek svůj...Tak, milí shromáždění v Kristu, víc nám nezůstává z našeho jednání, než že nám povědomo jest, že každý ženich a nevěsta, když do toho stavu manželského stupuje, tak otce za otcovsky a matku za mateřsky požehnání prosí. Tak já myslím, milé ženichu, že tvi rodiči od tebe to zaslóži, abys před něma na kolena padl otce za otcovsky a matku za mateřsky požehnání a za všecko provinění přes celé čas života prosil.“

Příklad nevěsty:

...Pochválen bud' Pán Ježíš Kristus! Vítám vás, milí shromáždění v Kristu! Na toto laskavy pozvání těchto starých rodičů, však ale dyž voni nás k sobě laskavě pozvali, my sme jich upřímně navštívili...milí manželé! Mám vám příklad dělat, jak se v tomto stavu manželským chovat máte, a jaké pak ten příklad? Ale se temu sám divím, že vy ten stav svobodné krásné vopostíte, a tento stav manželské, stav těžkosti, bídy a trápení na sebe dobrovolně berete. Však ale nelekáte se těchto slov, že já tak mnoho zlého na tento stav, ale ne na vás, ale na stav vkládám, však to není z mé vůle, ale to je z vůle Boží...Protož snažte se, aby vám ty slova těžké nepřicházely, který vám náměstek Krista na srdce vloží, kdežto vy před živém Bohem, před svědkama, pod přísahó se zavázete, že jich chcete splnit, že spolu chcete být v lásce a svornosti, že nechcete jeden druhého v ničém opóštět až do smrti.... Tak, milí shromáždění v Kristu, víc nám nezůstává z našeho jednán, než že nám povědomo jest, že každý ženich a nevěsta, když do toho stavu manželského stupuje, tak otce za otcovsky a matku za mateřsky požehnání prosí. Tak já myslím, že tvi rodiči od tebe to zaslóži, abys před něma na kolena padla a za to otcovsky a mateřsky požehnání a za všecko provinění přes celé čas života prosila.

(Vyhlídal 1902, s. 145-149)

VII. Koláčové říkání při zalikování svatby ve Vyškovsku

Naša milá nevěsto a pane ženicho!

*Ze slova Božtího (od oddavko) vás vítáme, a radostó plesáme,
že vás to' jož, naša milá nevěsto a pane ženicho, zas máme.*

Přešle sme k vám z láske veliké

a chcem vám povinšovat pěkně upřímně.

Koláč svatební vám to'ka neseme

a všecičko, vám o něm, za chvíličko maló, povíme.

A že ste, milá nevěsto, jak z rože květ,

povíme vám to rače hned'.

Kolek je v koláčo klásko,

tolekrát a' vám ženich vezná každičké deň láske.

Kolek je v kláskách zrneček,

tolek a' vám dá z lásky hobiček.

Kolek je v koláčo kvitek,

tolek a' vechováte hodných dítek.

A kolek je v koláčo holobiček,

tolek si každé večir zaspivéte spolem přesniček.

A že je v makovičce zrněk toze moc a moc,

tolek a' trvá vaša e ženichova věrnost'.

A co vám máme povinšovat, pane ženicho?

Poslóchal ste nás tade pěkně poticho.

A co sme venšovale vašé nevěstě,

tož to také pro vás plati ostatně.

Abeste na svó ženo hodné bel

a každý její přání na paměti měl.

Abeste poctivě pracoval,

ženo svó opřimně miloval.

*Každé gořalke se vestřihéte,
vodičkó čistó pramenitó rači všecko zapijéte.
Tak sobě zdravi e peníze zachováte
a radosti na svéch ditkách se dočkáte.*

*A přendó-le k vám přeci negdy nezhode,
svatebni koláč ať vám napovi,
co každá věcička v něm taji.*

*A vaše srdce na dnešni slavné krásné čas, po letech spominat bude zas.
A k temoto vašemo konání, ať Pán Bůh všemohocí
vám dá decke přehršli svyho požehnání.“
(koláč se předá nevěstě)*

Řeč k ženichovi:

*Béval ste, pane ženicho, trófalé velice,
dež ste k nám chodival přes pola k mozice.
Chodil ste dědinó e kolem potoka,
tam pěkná rožečka padla vám do oka.
Otrhl ste si ten népěkněši rože květ,
a včel jak vidime, može vám závidět
celičké svět.
Měl ste to tade, pane ženicho, toze pěkně
spočítany,
deť je to nevěsta, keré není hany.
A me vám to tade s robečkami spočítáme
všecko pěkně dohromady.
A co za to nevěsto bodem chtět?
Tře sta třecet zlařáko a to hned'.
A ve, pane ženicho, zaplatite
a celó stovko pěkně navrch navíc,
že ste od rána přešil toze moc hranic.*

*A včel jož oděláme konec řečňování
a poslóchéte naše vinšování.
Ze srdca se rádi mňéte,
lásko a věrnost manželská si až do smrti zachováte
kopo hodných děti vechováte
a na svy rodiče,
keři vám ževot dale a dobře vechovale,
nikdá nezapominéte.
A te naše řeči nám za zly nemňéte
a na dlóhy leta, štěstí a zdravi
s nama si zavdáte.*

Juchů!

(Pachtová 2006, s. 4-5)

VIII. Manželský slib snoubenců při římskokatolickém svatebním obřadu:

Ženich říká:

„Já,...odevzdávám se tobě,...,

A přijímám tě za manželku.

Slibuji, ti věrnost, v časech dobrých i zlých,

V zdraví i nemoci, v hojnosti i nedostatku.

Chci tě milovat a ctít po celý svůj život, dokud nás smrt nerozdělí.“

Nevěsta říká:

„Já,...odevzdávám se tobě,...,

A přijímám tě za manžela.

Slibuji, ti věrnost, v časech dobrých i zlých,

V zdraví i nemoci, v hojnosti i nedostatku.

Chci tě milovat a ctít po celý svůj život, dokud nás smrt nerozdělí.“

(Svatební obřady 2007, s. 40)

IX. Projev městského zastupitele k snoubencům při občanském sňatku:

Vážení snoubenci,

Podle svého svobodného rozhodnutí a jistě i zralé úvaze, přicházíte dnes do této slavnostní obřadní síně, abyste učinili souhlasné prohlášení, že spolu vstupujete do manželství.

Váš hluboce lidský vztah, který dnes upevňujeme uzavřením vašeho sňatku, vás jistě bude doprovázet po celý život. V tomto okamžiku je třeba si uvědomit, že je to svazek, v němž platí úcta za úctu, láska za lásku, věrnost za věrnost. Jen takto chápané manželství vám přinese radostný a spokojený život.

Máte již dostatek životních zkušeností a víte, že svět nepřináší jen samé radosti, ale také obtíže. Při jejich překonávání se v manželství pozná pravá láska, vzájemná úcta i oddanost. Bude tedy záležet jen na vás, zda bude vaše soužití šťastné a spokojené.

Podle zákonů naší republiky budete mít v manželství stejná práva a povinnosti a o všech záležitostech své rodiny budete rozhodovat společně.

Věřím, vážení snoubenci, že vaše manželství bude šťastné, že překonáte všechny obtíže, které život přinese, a to vzájemným porozuměním, pochopením a láskou.

Přeji vám, abyste prožili váš společný život radostně, ve vzájemné důvěře, oddanosti a úctě jednoho k druhému.

(Oddělení evidence obyvatel, občanských průkazů, cestovních dokladů a matriční agendy Městského úřadu ve Vyškově 2008)

X. Slavnostní přípitek otce nevěsty:

Milí novomanželé, vážení přátelé!

V tomto slavnostním dni by se slušelo pronést něco vzletného, něco povzbuzujícího či jinak duševně a duchovně výživného. Protože nemám rád šedivé fráze, rozhodl jsem se zhostit se tohoto úkolu po svém. Prosím vás proto o trpělivost a toleranci.

Milí novomanželé!

Svátost manželství uzavíráte v dekadentní době, kdy se polovina všech manželství rozvádí, kdy většina mladých lidí pokládá manželství za přežitek a žijí takzvaně na hromádce. Je politováním hodné, že jediní savci, kteří se do manželských svazků doslova hrnou, jsou homosexuálové. Abych zachoval dekorum, nebudu raději uvádět, co si o tom myslím.

Jste tedy lidmi v mnoha směrech výjimečnými a jsem přesvědčen, že jste oba příliš inteligentní na to, abyste nevěděli, do čeho se pouštíte. Přesto jste se rozhodli k tomuto kroku, který je v dnešní době zřetelným pohybem proti převládajícím větrům.

Každému začátečníkovi by mělo být pomoheno radou, dobrým skutkem či předhozením pokud možno kladného vzoru inspirujícího k napodobení. Hledal jsem tedy, který manželský pár bych vám jako tento ideál předložil.

Homosexuálům vstupujícím do manželství (což se vás chvála Bohu netýká) bych mohl za ideál harmonického lidského svazku ukázat pokrevní svazek mezi Old Shatterhandem a náčelníkem Apačů. Karel May byl cudný, označil raději oba hrdiny nikoliv za manžele, ale za bratry a ponechal je živořit v celibátu.

Kde tedy najít kladný vzor pro normální, tedy heterosexuální, psychicky a fyzicky zdravý manželský pár? Má smysl hledat vzory mezi manželstvími slavných politiků, sportovců či hvězd showbusinessu?

Bill Clinton a Hillary byly vzornými manžely. Pak to ale na Billa prasklo a bylo po iluzi. Podobně neslavně to dopadlo i v jiných případech.

Jak vidno, homo sapiens jako kladný vzor velmi často selhává. Nezbylo mi tedy, než se v hledání kladného příkladu obrátit do živočišné říše. Vždyť o celé řadě živočichů se hovoří jako o vzorných a věrných životních partnerech a zodpovědných rodičích sytící své ratolesti žížalami a červy různé velikosti, barvy a chuti. Po dlouhém hledání na internetu jsem se však vyděsil. Nedávné genetické výzkumy odhalily, že mnohé samičky

přivádějí na svět nemanželská mláďata. A tak postupně padl mýtus o vzorném manželství čápů, labutí, zpěvných ptáků a rovněž i hrochů. Řada zvířat žijících ve věrném partnerském vztahu ve volné přírodě začíná žít promiskuitním životem, jakmile se dostanou do zajetí. Asi to odkoukaly od svých pánů a paniček.

Po ještě delším pátrání jsem však konečně dosáhl kýženého úspěchu. Našel jsem příklad hodný následování. Vzorné manžele, odpovědné rodiče, hodné děti. Jde o rodinu bobra kanadského, stavitele pevných a nedobytných a tím i bezpečných rodinných hnízd, kdy otec spolu s matkou žijí svorně a věrně a odpovědně vychovávají své huňaté ratolesti.

*Nezbývá mi tedy, než našim novomanželům popřát aby v budování svého manželství a rodinného hnízda byli stejně úspěšní a dobří jako ti kanadští bobři. Není však podmínkou, aby vaše děti byly chlupaté. **Uveřejněno s laskavým svolením autora MUDr. Miroslava Kaly, 2005***

XI. Křestní rouška a křestní svíce

XII. Svíce paškál

XIII. Křest katechumenky

XIV. Snubní prsteny, zásubní prsten

XV. Svatební koláč

XVI. Růženec a svaté obrázky, které se vkládají zemřelému do rakve

Číslo: 2102
Země korunní: MORAV.
Okres pol.: PROSTĚJOV

Arcidiecese: OLOMOUČ.
Děkanství: PROSTĚJOV.
fara: PROSTĚJOV.

Rodní a křestní list.

zdejší farní rodni a křestní knihy sv. 32 str. 100. dosvědčuje se tímto úředně, že léta Páně:

tisícího devíti stého patého
(1905.) dne dvacátého druhého února (272.)
v Prostějově, ulice (předměstí) Čekářská číslo 6 se narodil
a dne 25. února 1905 od důstojného pána
P. Františka Klobouka, kooperatora, ve zdejší farní chrámu Páně
Dovýšení sv. Kříže dle římsko-katolického obřadu pokřtěn byl :

Stepán Ludvík Kaláb

Otec: Kaláb Stepán, malíř v Prostějově, syn
Františka Kalába, tkalce v Prostějově, a jeho
manželky Antonie Loučkové.

Matka: Božena, dcera Antonína Řihy, hospodář
v Prostějově, a jeho manželky Šilomeny Šafářkové.

Kmotři: Kaláb Ludvík, malíř v Prostějově.
Kaňáková Cecílie, švadlena v Prostějově.

Bába: Aloisie Procházková, Mlýnská ul. 4.

farní úřad v Prostějově, dne 27. června 1916

Za faráře:

František Starý
křestovní kněz

Číslo 170.
Korunní země Morava
Polit. okres Vyškov
(Samosprávné město.)

Diecese olomoucká, A)
Děkanství Švábenice
Fara Švábenice

Rodní a křestní list.

zdejší rodné a křestní knihy Sv. VI. list 171 dosvědčuje se tímto úředně, že
v obci (místo, ulice, číslo) Švábenice, č. 149.
dne (vypiš) dvacátého sedmého listopadu tisíc
osm set devadesát pět (číslicemi) 26/11 1895
se narodil (a) a dne (i rok) 27. listopadu 1895. důst. páнем
Julianem Smolkou, kooperátorem ve Švábenicích
v chrámu Páně ad Sct. Michaelen archang. dle římskokatolického obřadu

pokřtěn (a) byl (a) manželský syn — (dcera):
(křestní a rodné jméno) František Procházka

Otec*) Procházka Michal, chalupník ve Švábenicích, syn Prokopa Procházky, výměřkáře ze Švábenic, a jeho manželky Teresie Dvořákové.

Matka*) Marie, dcera Dominika Štábla, podlažníka z Jětkovice, a jeho manželky Rosiny Obrůčkové.

Kmotři: Jan Nešbal, výměřkář ve Švábenicích, Antonie, jeho manželka

Babka: Marie Holubcová, ze Švábenic, č. 130

Poznámka: ~

Potvrzuje vlastnoručním podpisem a razítkem úředním:
Farní úřad ve Švábenicích, dne 26. února 1920.

Eduard Tabáček, kooperátor

*) Rodné a křestní jméno, náboženství, čas narození atd. jako v matrice.

XVIII. Rodní a křestní list z roku 1920

Číslo 170.
Korunní země Morava
Polit. okres Vyškov
(Samosprávné město.)

Diecese olomoucká, **A**
Děkanství Švábenice
Fara Švábenice

Rodní a křestní list.

zdejší rodné a křestní knihy Sv. VI. list 171 dosvědčuje se tímto úředně, že
v obci (místo, ulice, číslo) Švábenice, č. 149.
dne (vypiš) dvacátého sedmého listopadu tisic
osm set devadesát pět (číslicemi) 26/11 1895
se narodil (a) a dne (i rok) 27. listopadu 1895. důst. páнем
Julianem Smolkou, kooperátorem ve Švábenicích
v chrámu Páně ad Sct. Michaelen archanz. dle římskokatolického obřadu

pokřtěn (a) byl (a) manželský syn — (dcera):
(křestní a rodné jméno) František Procházka

Otec*) Procházka Michal, chalupník ve Švábenicích, syn Prokopa Procházky, výměřkáře ze Švábenic, a jeho manželky Teresie Dvořákové.

Matka*) Marie, dcera Dominika Štábla, podlažníka z Jětkovice, a jeho manželky Rosiny Obrůčkové.

Kmotři: Jan Nedbal, výměřkář ve Švábenicích,
Antonie, jeho manželka

Babka: Marie Holubcová, ze Švábenic, č. 130

Poznámka: ~

Potvrzuje vlastnoručním podpisem a razítkem úředním:
Farní úřad ve Švábenicích, dne 26. února 1920.

Eduard Tabáček, kooperátor

*) Rodné a křestní jméno, náboženství, čas narození atd. jako v matrice.

XVIII. Rodní a křestní list z roku 1920

Protektorat Böhmen und Mähren.
 Protektorát Čechy a Morava.

Land: Mähren-Schlesien.
 Země: Moravskoslezská.
 Polit. Bezirk:
 Polit. okres: Wischau-Vyškov
 Gerichtsbezirk:
 Soudní okres: Wischau-Vyškov

G.-Zahl.:
 Jedn. čís.: 120.
 Erzdiözese: Olmütz.
 Arcidiecése: Olomoucká.
 Dekanat:
 Děkanství Schwabendorf-Švábenice
 R. k. Pfarrei: Schwabendorf-Švábenice
 R. k. farnost:

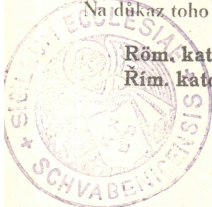

Geburts- und Taufschein Rodný a křestní list

Band-Svazek: V Seite-Strana: 102. Lid. Zl.-Poř. čís.: -

Tag, Monat, Jahr	der Geburt narození	In Ziffern 25.11. 1859. d. i. ein Tausend	In Buchstaben; am fünf und zwanzigsten Jänner	Číslicemi 25.11. 1859. t. j. roku tisíců	Slovy dvacátého pátého ledna
Den, měsíc, rok	der Taufe křtu	acht hundert neun und fünfzig 25.11. 1859.	osm set padesát devět 25.11. 1859.		
Name des Taufenden Jméno křtícího		Franz Ullrich, Cooperator	František Ullrich, kooperator		
Vor- (Tauf-) u. Zu- name des Täuflings Jméno a příjmení křtěncovo		Alois Jenáček	Alois Jenáček		
Religion - Náboženství		römisch-katholisch	římskokatolické		
Geschlecht - Pohlaví		männlich - ~~weiblich~~	mužské - ~~ženské~~		
Geburt - Zrození		ehelich - ~~unehelich~~	manželské - ~~nemanželské~~		
Geburtsort (Haus Nr.) Místo narození (č. domu)		Schwabenitz, N ^o 13.	Švábenice, č. 13.		
Vater (Vor- u. Zuname, Religion, Beruf, Wohnort, ev. Geburts- ort, und Namen der Eltern)	Otec (jméno a příjmení, nábožen- ství, povolání, bydliště, příp. místo narození a jména ro- dičů)	Franz Jenáček, Müller in Schwabenitz (röm. - katholisch)	František Jenáček, mlynář ve Švábenicích (röm. - katolický)		
Mutter (Vor- u. Zuname, Religion, Beruf, Wohnort, ev. Geburts- ort, und Namen der Eltern)	Matka (jméno a příjmení, nábožen- ství, povolání, bydliště, příp. místo narození a jména ro- dičů)	Franziska, Tochter des Florian Sejny, Wientlers in Schwabenitz, und dessen Ehegattin Antonia, geb. Laineuz Rascha, Wientler in Schwabenitz (röm. - katholisch)	Františka, dcera Floriana Sejnyho, hostička ve Švábeni- cích, a jeho manželky Antonie z rodu Votřince Raschy, švad- níka ve Švábenicích (röm. - katol.)		
Geburtsassistentin Porodní asistentka		Antonia Schner, Schwabenitz, 143.	Antonie Schnerová, Švábenice, 143		
Paten Kmotří		Johann Pospisil, Halblahn in Schwabenitz	Jan Pospisil, polobaník, Švábe- nice.		
Anmerkung Poznámka			Marie, jeho manželka		

Der tschechische Text entspricht der Sprache der Eintragung. - Český text odpovídá jazyku zápisu.
 Bestätigt mit eigenhändiger Unterschrift des Unterzeichneten und Amtssiegel.
 Na důkaz toho vlastnoruční podpis podepsaného a úřední razítko.

Röm. kathol. Pfarramt in Schwabendorf
 Řím. katol. farní úřad ve Švábenicích

am 23./3. 1944.
 dne

Unterschrift - Podpis:

Edmund Fabšič
 Pfarrer - farář

Protektorat Böhmen und Mähren.

G.-Zahl: 102.

Land: Mähren-Schlesien.

Erzdiözese: Olmütz.

Polit. Bezirk: Prerau.

Dekanat: Schwabendorf.

Gerichtsbezirk: Vojetein.

R.-k. Pfarrei: Tischtin.

Geburts- und Taufschein.

Dieses Geburts- und Taufbuche, Band: VI. T. Seite: 130. wird hiemit amtlich

bezeugt, dass in (Ort, Strasse, Nr.) Markt Tischtin, Haus-Nr. 97.,

am (in Buchstaben) dritten August 1862 Eintausend

acht- hundert zweilundsechzig (in Ziffern) 18 3/8 62

geboren und am (Datum und Jahr) 3.VIII.1862 vom hochw.

Herrn Kapl. P.Vinc. Špaček in der Pfarr-

Kirche ad Sct.um Petrum et Paulum zu Tischtin nach römisch-katholischem Ritus

getauft wurde eine ^{un}eheliche Sohn - Tochter:

Vor- u. Zuname: M A R I A N A O b r u č a, legit. H a n á k.

Vater:* Als Vater eingetragen: D o m i n i k H a n á k, röm.-kathol.,
Soldat des 6.Regim., Sohn des Petr Hanák, Halblähners in Tischtin, und
dessen Eheweibes Monika, Tochter des Franz Obruča, Halblähners in Tisch-
tin - per subsequens matrimonium.

Mutter:* R O S I N A O b r u č a, röm.-kathol., Tochter des Anton Obruča,
Familiant in Tischtin, und dessen Eheweibes Christina, gebor. Josef
Dubanský, Ausgedingers in Tischtin.

Paten: Winzenz Štěpánek, Schmied in Tischtin.

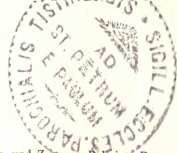
Anna Štěpánek, dessen Eheweib.

Geburtsassistentin: Antonía Lechner aus Tischtin, Nr. 25.

Anmerkung: Dieses Kind wurde zufolge Auftrages des k.u.k. Landesregie-
rung ddo. 7/8 1868 Nr. 15382, auf Grund der am 26.VI. 1867 geschlosse-
nen Ehe der Eltern Dominik Hanák mit Rosina, geb. Obruča, legitimiert.

Mit eigenhändiger Unterschrift des Unterzeichneten und begedrucktem Amtssiegel bestätigt:

Röm. kath. Pfarramt in T i s c h t i n, am 24.III. 1944.

Špaček,
Pfarrer.

* Vor- und Zuname, Religion, Datum der Geburt etc., wie in der Matrik.

Lag.-Nr. 75. 883 41

Volksdruckerei und Verlagsgesellschaft m. b. H. in Olmütz.

XX. Rodný list z roku 1944 II.

Číslo 212.

Země Morava

Polit. okres Vyškov
(Samosprávné město.)

Diecése olomoucká

Děkanství sváberské

Fara Svábernice

List oddavkový.

zdejší oddavkové knihy Sv. VI. list 94. dosvědčuje se tímto úředně, že vřkde byly
zdavky) Svábernicích

dne (vypiš) patnáctého května tisíc

devět set dvacet tři (číslicemi) 15. 5. 1923.

důstojným pánem Janem Vyhliďalem, farářem

před svědky (křestní a rodné jméno, povolání a bydliště) Aloisem Procházkou, rolníkem ve Svábernicích, a Janem Rumplem, rolníkem ve Svábernicích,

dle římsko-katolického obřadu církevně byli sčzdáni:

Ženich:*) Procházka František hostinský v Osicanech, narozen 26. listopadu 1895 ve Svábernicích, pol. okres Vyškov, syn Michala Procházky, rolníka ve Svábernicích, a jeho manželky Marie Švanákové.

Nevěsta:*) Jenačková Marie, narozená 21. listopadu 1897 ve Svábernicích, pol. okres Vyškov, dcera Aloise Jenačka, číslkárníka ve Svábernicích, a jeho manželky Marie Klátinské.

Poznámka: ~

Potvrzuje vlastnoručním podpisem a razítkem úředním:

Jan Farní úřad ve Svábernicích 29. března 1923.

Edvard Tabaček kooperant

*) Jméno rodné a křestní, povolání, bydliště, číslo domu, čas narození, rodiště, polit. okres, náboženství, stav, rodokmen jako v matrice.

XXI. List oddavkový z roku 1925

Zemská vyšší reálka v Prostějově.

Číslo 10.

Vysvědčení dospělosti.

Kaláb Štěpán

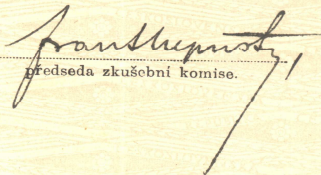
narozený dne 22. února 1905 v Prostějově na Moravě,
náboženství bez vyznání, konal studia reální od šk. r. 1916-17
počínaje třídou první na zemské vyšší reálce v Pro-
stějově, kde je ve šk. roce 1922-23 třídou sedmou
dokončil a podrobil se zkoušce dospělosti podle ministerského nařízení ze
dne 29. února 1908, čís. 10.051 (Věstník min. čís. 19).

Na základě této zkoušky byl všemi hlasy uznán

k návštěvě vysoké školy technické

dospělým.

V Prostějově dne 23. června 1923.

předseda zkušební komise.

ředitel reálky.

třídní.

ČESKÁ REPUBLIKA

RODNÝ LIST

v knize narození matričního úřadu .....

okres .....

ve svazku ..... roč. .... strana/list ..... poř. č. ....

Místo narození	
Den, měsíc a rok narození	
Rodné číslo	
Pohlaví	
Jméno, popř. jména dítěte	
Příjmení dítěte	
Otec dítěte: jméno(a) a příjmení, popř. rodné příjmení datum a místo narození, okres/stát rodné číslo	
Matka dítěte: jméno(a) a příjmení, popř. rodné příjmení datum a místo narození, okres/stát rodné číslo	
Poznámka	

V .....

dne .....

.....
jméno, příjmení a podpis matrikáře

XXIII. Rodný listu z roku 2008

ČESKÁ REPUBLIKA

ODDACÍ LIST

v knize manželství matričního úřadu .....

okres .....

ve svazku ..... roč. .... strana/list ..... poř. č. ....

Místo uzavření manželství		
Den, měsíc, rok uzavření manželství		
	muž	žena
Jméno(a) a příjmení, popř. rodná příjmení		
Den, měsíc, rok a místo narození, okres/stát		
Rodné číslo		
Osobní stav		
Jméno(a) a příjmení, popř. rodná příjmení rodičů		
Dohoda o příjmení: muž: žena: dětí:		
Poznámka		

V .....

dne .....

.....
jméno, příjmení a podpis matrikáře

ČESKÁ REPUBLIKA

ÚMRTNÍ LIST

v knize úmrtí matričního úřadu .....

okres .....

ve svazku ..... roč. .... strana/list ..... poř. č. ....

Místo úmrtí	
Den, měsíc a rok úmrtí	
Jméno(a) a příjmení, popř. rodné příjmení	
Den, měsíc, rok a místo narození, okres/stát	
Osobní stav	
Rodné číslo	
Pohlaví	
Místo trvalého pobytu, okres/stát	
Manžel(ka): jméno(a) a příjmení, popř. rodné příjmení rodné číslo	
Poznámka	

V .....

dne .....

.....
jméno, příjmení a podpis matrikáře

ČESKÁ REPUBLIKA
CZECH REPUBLIC
TSCHECHISCHE REPUBLIK
ЧЕШСКАЯ РЕСПУБЛИКА

Čj.:

dne

VYSVĚDČENÍ o právní způsobilosti k uzavření manželství
CERTIFICATE of no impediment to marriage
Ehefähigkeitszeugnis
СВИДЕТЕЛЬСТВО о правоспособности вступить в брак

Obecní úřad v (Municipal office at, Das Gemeindeamt in, Муниципалитет в)

okres (District, Kreis, Район)

osvědčuje, že občan(ka) České republiky (bezdomovec), (hereby certifies that citizen of the Czech Republic (stateless person), bestätigt hiermit, dass der tschechische Staatsangehörige (Heimatlose), свидетельствует, (что гражданин Чешской республики (лицо без постоянного места жительства)

Jméno a příjmení
Name and surname
Vorname und Name
имя, фамилия
rodné číslo

nar.	v
born	at
geb. am	in
день, месяц, год	место рождения

rodinný stav (svobodný-svobodná, rozvedený-rozvedená, vdovec-vdova), marital status (single, divorced, widowed), Familienstand (ledig, geschieden, Witwer/Witwe), семейное положение (холостой-незамужняя, разведенный-разведенная, вдовец-вдова)
bytem
residing at
wohnhaft in
Постоянное жительство

je podle českého právního řádu způsobilý(á) uzavřít manželství (is competent under Czech law to marry, nach dem tschechischen Recht zur Eheschliessung befähigt ist), имеет в соответствии с чешским законодательством право вступить в брак.

Vysvědčení se vystavuje k uzavření manželství s (The certificate is issued for the purpose of marriage to, Dieses Ehefähigkeitszeugnis wird ausgestellt zur Eheschliessung mit, Свидетельство выдано для вступления в брак с)

Jméno a příjmení (Name and surname, Vorname und Name, имя, фамилия)

Datum narození (Date of birth, Geburtsdatum, День, месяц, год рождения)

v (at, in, место)

bydliště (Residing at, wohnhaft in, Постоянное жительство)

Vysvědčení o právní způsobilosti k uzavření manželství má platnost šest měsíců.

The certificate of no impediment to marriage is valid for six months.

Das Ehefähigkeitszeugnis ist sechs Monate gültig.

Свидетельство о правоспособности вступить в брак действительно в течение шести месяцев.

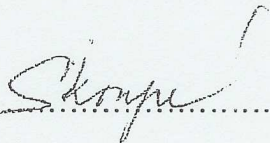
Matrikář (Matrikenführer, Registrar, Работник загла)

XXVI. Vysvědčení o právní způsobilosti k uzavření manželství z roku 2008

Souhlasím s tím, aby fotografie z mého křtu, byly publikovány v diplomové práci Bc. Martiny Kalábové studentky Pedagogické fakulty UP v Olomouci.

Pavlína Skoupá
Revoluční 20
Vyškov

Ve Vyškově 15.listopadu 2006

.....

Souhlasím s tím, aby Bc. Martina Kalábová, studentka Pedagogické fakulty UP v Olomouci publikovala ve své diplomové práci:

Rodní a křestní list Františka Procházky nar. 27. listopadu 1895
List oddavkový Františka Procházky a Jenáčkové Marie ze dne 29.března 1925
Rodný a křestní list Aloise Jenáčka nar. 25. ledna 1859
Geburst-und Taufschein Vor-u.Zuname: Mariana Obruča, legit. Hanák nar.3.8.1862

Věra Němečková
Antonína Zápotockého 63/2
Vyškov

Ve Vyškově 15.listopadu 2006

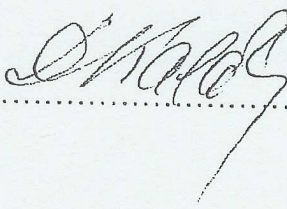

.....

Souhlasím s tím, aby Bc. Martina Kalábová, studentka Pedagogické fakulty UP v Olomouci publikovala ve své diplomové práci:

Vysvědčení dospělosti Kaláb Štěpán narozený 22. února 1905 v Prostějově
Rodní a křestní list Štěpán Ludvík Kaláb narozený 22. 2. 1905 v Prostějově

RNDr. Dušan Kaláb
Puškinova 23
Vyškov

Ve Vyškově dne 3.3. 2008

.....

Doslov

V roce 2008 vznikl návrh nového Občanského zákoníku, jehož součástí je i Rodinné právo. Po veřejné diskuzi má být předložen k projednání a ke schválení vládě České republiky. Vzhledem k tomu, že v návrhu je změna v pojetí svatebních obřadů jsem se dotázala JUDr. Cyrila Svobody, v jakém časovém období lze předpokládat přijetí a vstoupení v platnost nového Občanského zákoníku. Bylo mi sděleno:

„Vzhledem k tomu, legislativní rada vlády České republiky vydala k návrhu velmi kritické stanovisko, a podobně reagovala mnohá připomínková místa, dá se předpokládat, že schvalovací proces bude velmi dlouhý, pokud k němu vůbec dojde.“

(Zdroj: 14. 10. 2008 Mgr. Jan Čížinský – asistent poslance parlamentu České republiky, ministra vlády ČR a předsedy Legislativní rady vlády ČR Cyrila Svobody.)

Z výše uvedených důvodů doporučuji sledovat platnou legislativu k způsobům uzavírání manželství.

Jméno a příjmení:	Bc. Martina K A L Á B O V Á
Katedra:	pedagogiky
Vedoucí práce:	doc. PhDr. Drahomíra Holoušová, CSc.
Rok obhajoby:	2009

Název práce:	VYBRANÉ PŘECHODOVÉ RITUÁLY V ONTOGENEZI ČLOVĚKA
Název v angličtině:	Selected transition rituals in human ontogenesis
Anotace práce:	Diplomová práce se zabývá vybranými přechodovými rituály v ontogenezi člověka na přelomu 20. a 21. století. Popisuje jejich historii z hlediska historického, lidové kultury, náboženského a občanského. Zachycuje jejich současnou podobu v římskokatolické církvi a v občanské společnosti v České republice.
Klíčová slova:	Rituály, obřady, společnost, narození, smrt, sociální role, rodina, křestní obřady, svatební obřady, pohřební obřady, matriky
Anotace v angličtině:	The diploma thesis is focused on selected transition rituals in human ontogenesis at the turn of the 20 th and 21 st century. It provides description of rituals in terms of history, folk art, religion and civil aspects, reflecting their current form in the Roman Catholic Church and in civil society in the Czech Republic
Klíčová slova v angličtině:	Rituals, society, birth, baptism ceremonies, wedding ceremonies, funeral ceremonies, registry office, (vital statistics)
Přílohy vázané v práci:	Textové přílohy Fotografické přílohy Historické dokumenty Současný formulář: rodný list oddací list úmrtní list vysvědčení o právní způsobilosti k uzavření manželství
Rozsah práce:	78 stran
Jazyk práce:	Český jazyk